



Republika e Kosovës - Republika Kosova - Republic of Kosovo
Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
Ministarstvo Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja
Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development



PROGRAM
ZA RURALNI RAZVOJ

2023

Sadržaj tabele

PROGRAM ZA RURALNI RAZVOJ 2023.....	4
10pšti zahtevi koji važe za sve mere, osim ako nije drugačije napisano u konkretnoj meri	4
2. Podnosioci zahteva za podrškuPodnosioci zahteva za podršku	5
3. Zahtevi za podršku podnosioca zahteva.....	5
4. Za sprovođenje programskih mera biće potrebni i sledeći uslovi	5
5. Plaćanje rata i avansa za podršku investicija.....	6
6.Finansijski uslovi.....	6
7. Investicije koje ispunjavaju uslove za podršku.....	7
8. Neprihvatljivi troškovi u okviru Programa.....	7
9. Administrativni Postupci	8
10. Administrative kontrole	8
11.Provera prihvatljivih troškova i procena ekonomske i finansijske održivosti	8
12. Provere na terenu (On spot)	8
13. Kriterijumi za izbor i rangiranje projekata/bodovanje	9
14. Odobrenje projekta i ugovaranje	9
15. Odbijanje projekata.....	10
16. Sprovođenje projekta.....	10
17. Odobrenje plaćanja	10
18. Ex-post čekovi	10
19. Budžet i raspodela sredstava.....	11
MERA 1: ULAGANJA U FIZIČKA IMOVINA POLJOPRIVREDNE EKONOMIJE	12
1. Pravni osnov	12
2. Obrazloženje	12
3. Opšte Odredbe	16
3.1 Specifični ciljevi.....	16
4. Povezanost mere sa drugim Programa	18
5. Korisnici.....	18
6. Zajednički kriterijumi podobnosti.....	18
7. Posebni kriterijumi podobnosti	19
8. Prihvatljivi zajednički troškovi;.....	25
8.1 Prihvatljive investicije za sektore	25
8.2 Neprihvatljivi troškovi	28
9. Kriterijumi za izbor	29
10. Stepen podrške javnosti.....	30
11. Budžet.....	30
12.Pokazitelji	31
13. Administrativni Postupci	31
14. Rok sprovođenja	31
15. Geografski opseg mere	31
MERA 3: ULAGANJA U FIZIČKA IMOVINA U PRERADI I TRŽIŠTU POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA.....	32
1. Pravni Osnov	32
2. Obrazloženje	32
3. Opšti ciljevi.....	34

3.1 Specifični ciljevi.....	37
4. Veza sa drugim programskim merama.....	37
5.Korisnici.....	37
6. Zajednički kriterijumi podobnosti.....	37
7. Posebni kriterijumi podobnosti.....	40
8. Prihvatljiva zajednička ulaganja.....	41
9.Kriterijumi za izbor za sve podsektore.....	43
10. Stepen podrške javnosti.....	43
11.Budžet.....	43
12.Pokazitelji.....	43
13. Administrativni Postupci.....	44
14. Rok sprovođenja.....	44
15. Geografski opseg mere.....	44
MERA 7: RAZVRSNOSTI FARMA I RAZVOJ POSLOVANJA.....	45
1. Pravni Osnov.....	46
2. Obrazloženje.....	48
3. Opšti ciljevi.....	49
3.1 Posebni ciljevi.....	49
4. Povezanost sa drugim merama PRR-a.....	49
5. Korisnici.....	49
6. Zajednički kriterijumi podobnosti.....	49
7. Posebni kriterijumi podobnosti.....	50
8. Prihvatljiva zajednička ulaganja za meru.....	56
9. Kriterijumi odabira prema podmerama.....	59
10. Stepen podrške javnosti.....	60
11. Budžet.....	61
12. Pokazitelji.....	62
13. Administrativni Postupci.....	62
14. Rok za sprovođenje.....	62
15. Geografski opseg mere.....	62
MERA 5: PRIPREMA SPROVOĐENJA STRATEGIJA LOKALNOG RAZVOJA	
PRISTUP LEADER.....	63
1. Pravni osnov.....	63
2. Obrazloženje.....	63
3. Opšti ciljevi.....	63
3.1 Specifični ciljevi.....	63
4. Povezanost sa drugim merama PRR-a.....	64
5. Korisnici.....	64
6. Sprovođenje pristup LEADER.....	64
7. Prihvatljiva aktivnost.....	65
8. Procedura za izbor Lokalnih akcionih grupa.....	66
9. Kriterijumi izbora SLR-a.....	67
10. Intenzitet pomoći i nivo doprinosa.....	67
11. Budžet.....	67
12. Pokazitelji.....	67
13. Administrativni Postupci.....	68
14. Rok sprovođenja.....	68
15. Geografski opseg mere.....	68

PROGRAM ZA RURALNI RAZVOJ 2023

Program se zasniva na Strategiji za Poljoprivredu i Ruralni Razvoj 2022-28; Nacionalni Program za Poljoprivredu i Ruralni Razvoj 2023-2027, odluka Vlade Republike Kosovo br. 15/151, od 12.07. 2023 godine;

Zakon br. 08/l-072 o Poljoprivredi i Ruralni Razvoj (Službeni list Republike Kosovo/ br. 8/ 29. mart 2023 godine.); i nas sektorske analize za glavne sektore poljoprivrede i ruralnog razvoja, koju je finansirala kancelarija EU na Kosovu:

- Sektor biljka / proizvodnja žitarica, drveća i povrća, prerada i marketing u celom lancu;
- Sektor stočarstva (meso, mleko, jaja) - proizvodnja, prerada i marketing u celom lancu i
- Ruralno razvrsnosti i razvoj ruralne ekonomije, uključujući marketing u celom lancu, uključujući nivo dostizanja relevantnih nacionalnih i EU standarda kao i usklađenost sa Zelenim sporazumom EU.

Prema prikazanim analizama; SWOT analiza, sektorska analiza, utvrđeni su srednjoročni ciljevi PRR-a, a to su:

- Povećanje konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora kroz unapređenje efikasnosti i održivosti proizvodnje na farmama, privlačenje mladih farmera, orijentacija proizvodnje prema zahtevima tržišta, unapređenje lanca vrednosti i fokusiranje na istraživanje, inovacije, novu tehnologiju i digitalizaciju;
- Da se obezbedi bolji odgovor na zahteve društva za bezbednu hranu, hranljivom i održivom, doprinoseći većem udelu domaće proizvodnje;
- Zaštita prirodnih i ekoloških resursa, koji se suočavaju sa izazovima klimatskih promena kroz postizanje održivog korišćenja prirodnih resursa;
- Unapređenje kvaliteta života, razvoj zajednice i socijalne uključenosti u ruralnim područjima i izgradnja moderne javne uprave, poštujući principe dobrog upravljanja.

1. Opšti zahtevi koji važe za sve mere osim ako nije drugačije navedeno u posebnoj meri

- Nivo podrške, minimum i maksimum svih podobnih troškova;
- Pravila podobnosti: prihvatljivi podnosioci zahteva, podobne investicije/aktivnosti, podobni troškovi;
- Kriterijumi za izbor;
- Procedure za primenu, uključujući odredbe za administrativnu kontrolu i kontrolu podobnosti, verifikaciju isplativosti ulaganja;
- Proradna dokumenta potrebna za dokazivanje podobnosti kandidata i ulaganja, kao i prioriteta u sistemu selekcije;
- Procedure ugovaranja i odredbe za kompletiranje i izmenu ugovora;
- Obaveza neizmena investicije u skladu sa Zakonom;

- Objavljivanje imena korisnika koji su dobili podršku;
- Objašnjenja obaveza javnosti i vidljivosti; i
- Kaznene mere u slučaju nepoštovanja uslova predviđenih pre i posle realizacije projekta.
- Agencija za razvoj poljoprivrede (ARP će u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede izraditi šablone za prijavne formulare i poslovne planove i dati smernice za njihovu pripremu, standardne ugovore, a za svaku meru će biti obezbeđeni vodiči za poljoprivrednike.

2. Podnosioci zahteva za podršku

Grupe podobnih podnosioca zahteva prema Programu za Ruralni Razvoj su:

- Poljoprivredne privrede/fizička i pravna lica registrovana u Registru poljoprivrednih gazdinstava u skladu sa Zakonom br. 08/L-072 o Poljoprivredi i Ruralnom Razvoju i Zakonom br. 06/L-016 o Poslovnim Društvima;
- Operateri hrane, prerada i marketing poljoprivrednih proizvoda registrovani na osnovu Zakona br. 04/L-2020 o Stranim Investicijama, Zakona br. 08/L-120 o Hrani i Zakona br. 06/L-016 o Poslovnim Društvima;
- Lokalne akcione grupe registrovane u MUP na osnovu Zakona o Poljoprivredi i Ruralnom Razvoju i Zakona br. 06/L-043 o Oslobodi Udruživanja u Nevladinim Organizacija.

3. Uslovi prijave za podršku

Opšti uslovi se primenjuju u nastavku, osim ako se drugačije ne zahteva u opisu mere. Svi podnosioci zahteva za podršku PPRR-a moraju podneti prijavne obrazce izdate od strane Agencije za Razvoj Poljoprivrede za određene mere i popuniti potrebnu dokumentaciju. Prijava mora da sadrži podobne aktivnosti i troškove vezane za projekat za koji se podnosi zahtev. Podnosilac zahteva se može prijaviti u različitim merama programa. Međutim, podnosilac može podneti prijavu samo jednom u okviru mere/podmere u okviru roka/poziva za prijavu.

Ako je prijava odobrena, podnosilac mora da završi ovaj projekat pre nego što se podnosi prijavu za sledeći projekat.

4. Uslovi u nastavku takođe će se tražiti za sprovođenje mera programa, ako nije drugačije navedeno u posebnoj meri

- a) U slučaju aktivnosti izgradnje/renoviranja/proširenja, podnosioci zahteva moraju dostaviti kopije projektnih crteža i procijenjene troškove predviđenih radova i materijala;
- (b) Aktivnosti izgradnje/obnove/proširenja moraju biti u skladu sa definisanim standardima opštine u skladu sa urbanističkim i prostornim planovima i/ili drugim važećim standardima opštine;
- (c) Podnosilac zahteva mora dokazati da je vlasnik zemljišta/zgrade u koju će se ulagati ili da ima pravo korišćenja/iznajmljivanja najmanje 10 godina. Potpisani i overeni ugovori o zakupu pre roka za prijavu moraju pokrivati vremenski period od najmanje 5 godina od datuma odobrenja. U slučaju ulaganja, koja podrazumevaju aktivnosti izgradnje/proširenja, unapređenje navodnjavanja ili sadnju višegodišnjih zasada, podnosilac zahteva mora dokazati vlasništvo nad zemljištem/zgradom u vezi sa predmetnom investicijom ili pravo korišćenja u trajanju od najmanje 5 godina od dan odobrenja (osim ako nije drugačije navedeno u konkretnoj meri). Šumsko zemljište (prema vlasničkom listu) se ne prihvata kao poljoprivredno zemljište. Zemljišta privatizovana od strane KAP-a, koja su u imovinskom listu predstavljena kao „zemljište dato u zakup na 99 godina“ tretiraju se kao zemljište u vlasništvu privatizatora;
- (d) Podnosilac zahteva ne sme da ima neizmirene obaveze prema državi, fiskalne obaveze, porez na imovinu ili prihod ili bilo koju drugu obavezu prema državi.

5. Plaćanje rate i avansa za podršku investicija

Sprovođenje projekta/početak ulaganja može se izvršiti tek nakon potpisivanja ugovora sa ARP-om. Isplata javne pomoći će se vršiti na osnovu zahteva za isplatu i uslova predviđenih ugovorom. Plaćanje se može izvršiti u dve rate za sve mere, osim za meru 5, prvi deo e javna podrška u iznosu od 50% vrši se u vidu avansa nakon potpisivanja ugovora sa korisnikom na njegov zahtev, uz bankarsku garanciju, dok se preostalih 50%, plaća nakon provere završetka ukupne investicije. Ako korisnik ne podnese zahtev za avans, onda se puna isplata vrši nakon verifikacije završetka ukupne investicije. Bankarska garancija treba da se obezbedi samo za akontaciju od 50% javne podrške, odnosno do konačne odluke za plaćanje/prihvatanje plaćanja ili odbijanja plaćanja.

6. Finansijski uslovi

Investicija za koju je korisnik dobio podršku ne sme se suštinski promeniti u roku od pet (5) godine od datuma prijema konačne uplate. Značajne promene u investiciji su one koje rezultiraju u:

- Prekid ili premeštanje proizvodne delatnosti u oblast koja nije obuhvaćena programom.
- Promene vlasničke strukture, koje subjektu ili javnom organu daju nezasluženu prednost, ili
- Suštinska promena koja utiče na prirodu, ciljeve ili uslove sprovođenja koja ishode promenom početnih ciljeva.

- U slučaju vanrednih situacija koje mogu uticati na investiciju usled elementarnih nepogoda, korisnik mora da obavesti ARP u rokovima, prema ugovoru koji su potpisale obe strane.
- Korisnici su u obavezi da čuvaju svu dokumentaciju najmanje pet (5) godina nakon realizacije projekta, kao i da sarađuju sa službenicima Ministarstva za Omladinu , Kulturu i Sport . Ministarstva Obrazovanja, Nauke i Tehnologija, ARP, revizor, druge organizacije i ustanove na zahtev ARP-a. Uslovi finansiranja biće detaljnije definisani ugovorom između korisnika i ARP.
- U slučaju kršenja gore navedenih odredbi, ARP mora odmah obavestiti stranku o kršenju ugovora, a pravna kancelarija ARP-a mora pokrenuti sudski postupak po Zakonima koji su na snazi.

7. Investicije koje ispunjavaju uslove za podršku

- a. Izgradnja¹/proširenje/ renoviranje pokretne imovine;
 - b. Kupovina novih mašina i opreme, uključujući kompjuterski softver;
 - c. Kupovina sadnica višegodišnjih biljaka;
 - d. Otkup rasplodnih junica/krava (maturisane i sa pedigreeom).
 - e. Opšti troškovi koji se odnose na troškove iz tačaka (a) i (b) gore, koji uključuju troškove za usluge arhitekata i inženjera, konsultantske usluge, studije izvodljivosti, troškove za dobijanje dozvola i licenci, opšte troškove ne mogu biti veći od 10% (izrada poslovnog plana je uključena u ovaj procenat) opštih troškova prihvatljivih investicija. Troškovi honorara arhitekata, inženjera, studija izvodljivosti, konsultacija za izradu poslovnog plana biće prihvatljivi samo ako ih sprovode profesionalci i specijalizovane kompanije u ovoj oblasti. Korisnik mora dati tačne podatke za stručnjaka i kompaniju koja pruža uslugu. Kao prihvatljiv trošak za sve podmere biće angažovanje studenta na prošloj godini ili tek diplomiranog smera poljoprivrede, agroekonomije i prehrambene tehnologije. Vrednost podrške MPŠRR-a biće 2,400€ u roku od jedne kalendarske godine, što se dokazuje putem overenog ugovora. Nijedna nova vrsta investicije se ne prihvata i ne finansira pre nego što prođe pun period amortizacije te investicije (oprema, mašine, zgrada, itd).
- ARP mora da vodi spisak investicija za svakog farmera i tokom procene aplikacije u tekućoj godini mora se unakrsno proveriti u prethodnih deset (10) godina za istu investiciju za istog korisnika.
- Podobni za sufinansiranje smatraju se samo troškovi nastali nakon potpisivanja ugovora između korisnika i ARP-a, sa izuzetkom opštih troškova koji su takođe prihvatljivi pre potpisivanja ugovora, ali samo za odabrane podnosiocima zahteva. Uz zahtev za isplatu koji se nalazi u ARP korisnik mora dostaviti detaljnu dokumentaciju koja opravdava verodostojnost i valjanost troškova.
- ARP je odgovorna za proveru autentičnosti i validnosti troškova. U upustvima za poljoprivrednike, ARP objavljuje kriterijume odabira i potrebnu dokumentaciju da opravda troškove podnosioca/korisnika. Spisak sa prihvatljivim troškovima, biće dostavljena farmama kao aneks u upustvu za podnosiocima zahteva.

¹Izuzetak su neke podmere u kojima nije predviđena izgradnja.

8. Nepodobni troškovi u okviru Programa:

- (a) Porezi, uključujući PDV, sa izuzetkom nepovratnog PDV-a za fizička lica i preduzeća koja ne prijavljuju PDV-a;
- (b) Carinske takse i akcize;
- (c) Kupovina i zakup zemljišta i postojećih zgrada;
- (d) Kazne, novčane kazne i sudski troškovi;
- (e) Operativni troškovi;
- (f) Polovne mašine ili oprema;
- (g) Obaveze banke, kamate, troškovi žiranta i slične obaveze;
- (h) Troškovi razmene, obaveze i gubitak razmene, kao i drugi finansijski troškovi;
- (i) Doprinosi u prirodi;
- (j) Kupovina poljoprivrednih inputa, životinja, jednogodišnjih biljaka i njihova sadnja;
- (k) Troškovi održavanja i amortizacije;
- (l) Troškovi za plate osoblja za aktivnosti upravljanja, sprovođenja, praćenja i kontrole;

Troškovi iz tačaka (c) i (e) su podobni u okviru mere "Sprovođenje Lokalnih Razvojnih Strategija – Pristup LEADER", "Unapređenje Obuke" i "Podrška osnivanju grupa proizvođača"

9. Administrativni Postupci

- Sprovođenje mera ovog Programa počinje pozivima za podnošenje zahteva koje objavljuje ARP.
- Prijava se vrši preko onlajn web-modula na sajtu ARP vvv.azhb-ks.net gde postoji link „prijavi se onlajn“ koji šalje na modul za onlajn prijavu.
- U web-modulu projekat se registruje i postavlja (učitajte neophodnu dokumentaciju za prijavu.
- Dokumenti potrebni za prijavu (uključujući prijavne obrazce, spisak potrebnih dokumenata, kao i predloge projekta i modele biznis plana, uključujući uputstva za popunjavanje obrazaca i druga uputstva za korisnike) objavljuju se elektronskim putem na sajtu Agencije za razvoj Poljoprivrede, MPŠRR i štampani su kao priručnik, kao fizička kopija.
- Agencija za razvoj poljoprivrede obrađuje prisitigle prijave na odobravanje u skladu sa unutrašnjim procedurama Agencije za Razvoj Poljoprivrede, poštujući pravila zaštite podataka o ličnosti u skladu sa važećim odredbama.

10. Administrativne kontrole

Nakon otvaranja prijave, najpre se vrši administrativna kontrola, i proverava ispunjenost osnovnih uslova podobnosti (kao što su tip korisnika i vrsta prihvatljive investicije), da li prijava sadrži svu obaveznu prpratnu dokumentaciju. Pored administrativne kontrole, proverava se usklađenost sa kriterijumima podobnosti (kao minimalno poštovanje - usklađenost nacionalnih standarda, i drugi opšti i specifični zahtevi u okviru ove mere).

11. Provera podobnih troškova i procena ekonomske i finansijske održivosti

Popunjene prijave podležu daljoj proceni podobnih troškova i proceni ekonomske i finansijske isplativosti. Podobnost troškova se proverava upoređivanjem sa referentnim cenama koje je odobrila ARP. Vrednost podobnih troškova se dalje proverava ukoliko odgovara tržišnoj vrednosti relevantnih artikala dokazanih kroz tri

različite ponude dobavljača (za robu vrednu preko 10,000€), upoređujući sa referentnim vrednostima koje je odredila Agencija za Razvoj Poljoprivrede. Ukupan iznos podobnih troškova se procenjuje upoređivanjem minimalnog maksimalnog-primenljivog praga koji je postavljen za projekte u okviru ove mere. Ako je ukupan iznos podobnih troškova ispod minimuma, projekat se odbija. Ekonomsko-finansijska procena isplativosti se vrši za projekte koji ispunjavaju uslove podobnosti i imaju kompletiranu dokumentaciju. Procena se vrši po metodologiji Agencije za razvoj poljoprivrede za kriterijume ekonomske i finansijske održivosti. U slučajevima kada je prijavljena vrednost projekta veća od 50,000 evra, podnosilac zahteva mora da ponese dokaz o svom materijalnom stanju. U slučajevima kada je podnosilac zahteva već registrovano pravno lice, kao dokaz mora dostaviti finansijske izveštaje iz prethodne godine. U slučajevima kada je podnosilac prijave fizičko lice, mora dokazati stanje na svom bankovnom računu za poslednjih 6 meseci.

12. Kontrole na terenu (On spot)

Projekti odabrani za finansiranje podležu kontroli na licu mesta (on spot) radi provere činjeničkog stanja investicionih predloga, da li je ulaganje započeto i troškovi su realizovani, i da li informacije-podaci u dostavljenoj dokumentaciji odgovaraju stvarnom stanju i druge mere. Najmanje 2 inspekcije na licu mesta su obavezne: jedna pre odobrenja projekta i jedna pre odobrenja plaćanja.

13. Kriterijumi odabira i ocenjivanje projekata/bodovanje

Upravni Autoritet (UA) je odgovoran za utvrđivanje kriterijuma podobnosti i kriterijuma za odabir-izbor. Kriterijumi odabira su uslovi koje UA mora postaviti kako bi obezbedio prioritete finansiranja za najbolje projekte koji zadovoljavaju potrebe utvrđene u analizi sektora, SWOT analizi i ciljevima određenim u PRR-u. Kriterijumi odabira treba da budu jasni, u skladu sa ciljevima i da se primenjuju transparentno tokom programskog perioda i da imaju za cilj da obezbede jednak tretman kandidata, bolje korišćenje finansijskih sredstava i orijentaciju mera, u skladu sa prioritetima ruralnog razvoja zemlje. Kriterijumi odabira treba da budu jasno definisani pre početka procesa prijave kako bi se obezbedio jednak tretman svih potencijalnih kandidata.

Kriterijumi izbora treba da obezbede:

- Prioritet podrške u skladu sa nacionalnim/regionalnim prioritetima za ruralni razvoj;
- Bolje korišćenje finansijskih sredstava - bolju vrednost za novac (npr. u odnosu na predloženu investiciju);
- Jednak tretman (pošten) svih aplikanata-podnosilaca prijave

Projekat/prijava se može izabrati za podršku samo ako dostigne minimalni prag od 50 poena. Minimalni prag je postavljen kako bi se obezbedilo da podržani projekti donose dovoljnu dodatnu vrednost sektor

14. Odobrenje projekta i ugovaranje

Postupak odobravanja ne bi trebalo da bude duži od 3 meseca od dana podnošenja zahteva. Ako su projekat ili zahtev procenile posebne službe, razmatranje projekta ili zahteva se odlaže dok posebne službe ne donesu zaključke. Podnosilac zahteva se obaveštava o njegovom odobrenom predlogu putem odluke o usvajanju zahteva, izdate od Agencije za Razvoj Poljoprivrede. Uz odluku poziva se podnosilac prijave da potpiše ugovor o sufinansiranju projekta u roku od 5 dana od dana prijema odluke i/ili poziva. Uz poziv za potpisivanje ugovora prilaže se najmanje 4 primerka ugovora. Ocenjivanje prijave mora početi 7 dana nakon isteka roka za prijavu.

15. Odbijanje projekata

Podnosioci zahteva mogu biti odbijeni u slučaju:

- Dokumentacija nije kompletna;
- Ne ispunjava kriterijume podobnosti;
- Troškovi se ne mogu potvrditi kao podobni;
- Projekat nije ekonomski održiv prema ARP;
- U slučaju prevare u bilo kojoj fazi postupka;
- Ukoliko projekat finansiran javnom podrškom nije funkcionalan prema projekat/biznis plan i ugovor;
- U slučaju nepoštovanja uslova ugovora o finansiranju ugovora;
- Biće odbijeni i podnosioci zahteva za javno ulaganje
- Ako ne sprovedu proces nabavke po pravilima izprimenljive nabavke.

Podnosilac zahteva se obaveštava o odbijanju njegovog/njenog projekta odlukom Agencije za razvoj poljoprivrede. Odluka o odbijanju sadrži razloge za odbijanje.

Podnosilac zahteva ima pravo žalbe protiv odluke o odbijanju koje je donela Agencija za razvoj poljoprivrede. Žalbeni postupak će biti objašnjen u Administrativnom uputstvu za mere i kriterijume za podršku ruralnom razvoju 2023.

16. Sprovođenje projekta

Projekat počinje da se sprovodi nakon potpisivanja ugovora o sufinansiranju, i može trajati do 1 godinu dana, u zavisnosti od specifičnosti investicije. ARP može odrediti određena ovlašćenja za sprovođenje programa na određene organe putem pisanog ugovora. Ni pod kojim okolnostima se proces ugovaranja korisnika i izvršenja plaćanja ne može delegirati. ARP ostaje odgovoran za kontrolu sprovođenja programa od strane određenih organa. ARP treba da zatraži izveštaje od izabranog tela o napretku sprovođenja programa. Ako ima konstrukcija, moram da predočim izveštaj tehničkog nadzora.

17. Odobrenje plaćanja

Isplata krajnjem korisniku će se izvršiti na osnovu zahteva za plaćanje, na osnovu izjava o troškovima koje je sačinio krajnji korisnik i dokazanim originalnim računima. Zahtev za plaćanje i prateća dokumenta podležu konačnoj proveru prihvatljivosti. Prihvatljivost nastalih troškova će se proveriti u skladu sa dokumentima, odredbama ugovora i proverama na licu mesta pre nego što se isplata odobri. Na-

kon odobrenja, plaćanje će biti izvršeno u lokalnoj valuti krajnjem korisniku ili njegovom potpisniku. Neće se vršiti isplata korisnicima za koje se utvrdi da su stvorili veštačke uslove za dobijanje projekta.

18. Ex-post kontrola

Svi projekti podržani Programom ruralnog razvoja podležu naknadnoj kontroli u periodu od pet (5) godina.

- Tokom ovog perioda, ARP mora da izvrši provere kako bi potvrdio usklađenost sa kriterijumima podobnosti i kriterijumima za izbor
- Tokom perioda naknadnog praćenja/kontrole, korisnik je dužan da održava investiciju i omogući pristup službenim licima u slučaju kontrole.
- U slučaju nepoštovanja realizacije projekta prema ugovoru od strane korisnika, ARP je u obavezi da od korisnika traži deo sufinansiranja iz programa (javni novac).
- U slučaju nepoštovanja realizacije projekta po ugovoru od strane korisnika, ARP je u obavezi da zatraži povraćaj dela sufinansiranja iz programa (javnog novca).
- U slučaju manjih neusaglašenosti koje korisnici mogu lako ispraviti, može se dati rok za poboljšanja (detalje treba dati u operativnom postupku naknadnih inspekcija ARP).

19. Budžet i raspodela mera

Br.	Opis mera	Budžet/€	%
Mera 1	Ulaganja u fizičku imovinu i u porodične ekonomije	16,827,000.00	68,33
Mera 3	Ulaganja u fizička sredstva u preradi i marketingu poljoprivrednih proizvoda	3,500,000.00	14,21
Mera 7	Razvrsnost farmi i razvoj poslovanja	4,000,000.00	16,24
Mera 5	Sprovođenje lokalnih razvojnih strategija – pristup Leader “	300,000.00	1,22
Budžet	Ukupno	24,627,000.00	100.00

MERA 1: ULAGANJE U FIZIČKU IMOVINU POLJOPRIVREDNE EKONOMIJE

1. Pravni osnov

- Zakon br.08/l-072 o Poljoprivredi i Ruralnom Razvoje (Službeni List Republike Kosovo/ Br. 8/ 29 mart 2023 godine;
- Strategija za Poljoprivredu i Ruralni Razvoj 2022-2028, odluka Vlade Republike Kosov Br.12/50, od: 23.12.2021 godine;
- Nacionalni program za Poljoprivredu i Ruralni Razvoj 2023-2027, odluka Vlade Republike Kosovo Br.15/151, od 12 .07.2023 godine.

2. Obrazloženje

Sektor poljoprivrede je doprineo 6,9% BDP-a u 2021². Poljoprivredni sektor na Kosovu ima veoma važnu ulogu u obezbeđivanju mogućnosti za zapošljavanje i stvaranju prihoda. Uprkos svim ulaganjima u poljoprivredni sektor u proteklom periodu 2014-2020, nepovoljna struktura gazdinstava, mala rascepkana gazdinstva, nekonkurentni proizvođači, slaba povezanost sa tržištima su neki od faktora koji koče razvoj sektora i onemogućavaju razvoj sektora od ispunjenja svog punog proizvodnog potencijala.

Analiza konkurentnosti kosovske poljoprivrede pokazuje da trenutno samo mali deo farmi može da se takmiči na regionalnom, EU i međunarodnom tržištu. Glavni uzroci ove niske konkurentnosti su mala veličina većine poljoprivrednih preduzeća, usitnjenost njihovog zemljišta, stare zgrade i oprema, nedostatak finansijskih sredstava za investicije i nizak nivo znanja o savremenoj tehnologiji proizvodnje. Pored toga, većina farmi ne ispunjava standarde EU za bezbednost i higijenu hrane, dobrobit životinja i zaštitu životne sredine. S obzirom na činjenicu da je većina gazdinstava veoma mala, čini se razumnim podsticati horizontalnu saradnju između farmera u vidu saradnje proizvođača, koja može da izgradi osnovu za naknadne organizacije proizvođača, odnosno udruženja proizvođača, ali i za vertikalnu integraciju poljoprivrednika, za primer u tržišnim vezama putem ugovora o snabdevanju. U cilju unapređenja metoda rada i sprovođenje kvalitetnih inputa, podstiće se mladi poljoprivrednici od 18 do 40 godina, koji predstavljaju osnovu za savremeni i inovativni poljoprivredni sektor. Na osnovu ovog pregleda, ali i na komparativnoj prednosti koju Kosovo ima u nekoliko sektora kao što su: voće, povrće (uključujući krompir), mleko, meso, grožđe i jaja. Mere će se fokusirati na podršku investicijama u povećanje konkurentnosti, u nove tehnologije i postizanje standarda EU.

2.1 Sektor voća

Kao ishod dobrih klimatskih uslova, drveće se uzgaja u mnogim regionim Kosova.

Drveće čini značajan deo obradive površine i zauzima oko 2,4% .

Međutim lokalna proizvodnja u većini proizvoda poslednjih godina povećana, i dalje postoji potreba za samoodrživanjem za svežu potrošnju, ali i za zadovoljavanje potreba agro-prerađivačke industrije, što ostavlja prostor za proširenje područja sa intenzivnom proizvodnjom drveća. Drveće se često

²Zeleni Izveštaj Kosova 2022

proizvodi na prilično malim površinama i zahteva puno rada; ovo odgovara trenutnoj situaciji visoke nezaposlenosti. Mehanizacija je na niskom nivou zbog malih površina parcela, ali i zbog nedostatka finansijskih sredstava. Traktori, plugovi, prikolice su stari i samo veliki farmeri mogu da priušte mehanizaciju poput dobrih prskalica ili kombajna. Situacija je bolja u slučaju većih poljoprivrednika sa savremenim voćnjacima od 5 ha i više. Trenutno se proizvođači drveća suočavaju sa nekoliko problema, kao što su stari voćnjaci i sorte lošeg kvaliteta, nedostatak mogućnosti za navodnjavanje, nedostatak sistema/mreža za zaštitu od grada, nedostatak skladišta za skladištenje drveća, loša oprema za sortiranje i pakovanje za promet drveća. Tržište zahteva stalne i konstantne količine drveća visokog kvaliteta. Dakle, ova podmera uglavnom ima za cilj intenziviranje proizvodnje drveća na širem prostoru i postizanje visokih standarda kvaliteta proizvoda. Predviđeni korisnici ove podmere su ekonomski isplativa gazdinstva sa tržišno orijentisanom proizvodnjom. Mere će se fokusirati na poboljšanje efikasnosti proizvodnje, podršku uspostavljanju/rehabilitaciji novih površina za voćnjake, modernizaciju opreme za uzgoj, sistema za navodnjavanje koji štede vodu, sistema protivgradne zaštite i poljoprivredne mehanizacije za njih poboljšanu efikasnost na farmi kao i opšte poboljšanje standarda.

Prostori za magacin za drveće na licu mesta su ograničeni i ako postoje poljoprivrednici koji imaju takve kapacitete, onda samo veliki farmeri. Mali farmeri nemaju hladnjače i frižidere, jer su preskupi za male zemljoradnike. Kao i skladišta, nedostaju i kapaciteti za pakovanje i sortiranje. Biće podržana izgradnja i unapređenje objekata za aktivnosti posle žetve. Takođe će biti podržana dalja ulaganja u korišćenje obnovljive energije.

2.2. Sektor povrća, plastenika (uključujući krompir)

Povrće je veoma važna i najperspektivnija kultura na Kosovu, jer naša klima odgovara proizvodnji većine povrća, poljoprivrednici imaju tradiciju u ovoj oblasti i donosi prihode poljoprivrednicima sa malim površinama poljoprivrednog zemljišta, a ima ih mnogo. Iako su perspektivne kulture, proizvodnja povrća nije na zadovoljavajućem nivou zbog niskog stepena korišćenja mehanizacije i savremenih ulaznih vrednosti.

Sektor povrća površine 8.491 ha, na otvorenim poljima i 562 ha u plastenicima. Glavno povrće koje se proizvodi su: krompir, biber, pasulj, bundeva, luk, lubenica, kupus, paradajz, krastavac, dinja itd. Sektor povrća ima mali broj komercijalnih uzgajivača kojima uglavnom dominiraju polukomercijalni i samostalni uzgajivači. Ukupno, površina uzgoja svih vrsta povrća je slična godinama. Uprkos dobrim klimatskim uslovima, prinos povrća, posebno na otvorenim poljima, ostaje nizak, a to nije samo rezultat strukture gazdinstava – malih gazdinstava sa velikom fragmentacijom zemljišta – već i zastarele proizvodne tehnologije. Sektorom dominiraju mala privatna gazdinstva, sa niskom produktivnošću i prinosom, kao i neefikasnim lancima snabdevanja, sa visokim troškovima sakupljanja i logistike. Trgovina svežim povrćem se često obavlja bez odgovarajuće ambalaže i bez klasifikacije proizvoda.

Proizvodnja u plastenicima

Površine pod zasadima u plastenicima su od 2020. do 2021. godine povećane za 15 ha. Kulture koje dominiraju u gajenju u plastenicima tokom 2021. su: paprika sa 173,30 ha, paradajz sa 190,29 ha i krastavac sa 102,03 ha. Paprika, paradajz i krastavac su dominantne kulture u gajenju u staklenicima.

Glavno povrće koje se gaji u plastenicima su paradajz i krastavci, dok je treće zelena salata. Druge dobre opcije su: uzgoj bibera, crnog paradajza, bundeve, dinje. Dobar potencijal za uzgoj u plastenicima je i sedum.

U okviru ove podmere biće obezbeđena podrška izgradnji trajnih plastenika za proizvodnju vlastelinskih stabala i povrća, kao i izgradnja skladišta za posle žetvene obrade za skladištenje drveća i povrća. Potrebe za svežim voćem i povrćem tokom cele godine su sve veće. Ovaj nedostatak na tržištu se najbolje može popuniti proizvodnjom u zatvorenim/zaštićenim prostorijama.

Kosovsko tržište se snabdeva svežim voćem i povrćem tokom cele godine, uglavnom uvezenim iz različitih zemalja. Povećanje površina sa staklenicima doprinosi i zameni uvoznih proizvoda domaćim proizvodima, čime se poboljšava i negativni trgovinski bilans zemlje.

2.3. Sektor mesa

Smatra se da sektor mesa ima dobar potencijal, jer je potražnja za mesnim proizvodima velika. Mali broj farmi je usmeren na intenzivan tov sa malim brojem grla. Većina mesa koje se koristi za preradu je iz uvoza. Govedina je najtraženija vrsta mesa na Kosovu, a slede je živina i jagnjetina.

Govedina se tradicionalno smatra nusproizvodom mlečnog sektora.

Većina teladi potiče sa farmi mleka, tj. ne postoji kompletan i specijalizovan lanac snabdevanja mesom. Tovnice su uglavnom objekti preuređeni iz objekata za proizvodnjumleka ili objekti koje grade sami mali farmeri. Sektorom proizvodnje mesa na Kosovu dominiraju farme sa stadima manjim od 9 grla. U 2021. godini, lokalne farme goveda su snabdevale 44% potreba kosovskog tržišta za govedinom, dok je preostalih 56% uvezeno³.

Proizvodnja živinskog mesa je trenutno veoma niska i proizvodnja je opala poslednjih godina. Lanac marketinga živinskog mesa na Kosovu nije organizovan. Jedan od najvećih proizvođača pilećeg mesa prodaje preko prodajnih mesta koje organizuje sam proizvođač.

Sa ekonomskim rastom, očekuje se povećanje potražnje za potrošnjom svežeg mesa i mesnih proizvoda na Kosovu. Uvoz mesa i iznutrica je u stalnom porastu. Povećanje uvoza u 2021. godini iznosilo je 28,7% u odnosu na 2020. Domaćaproizvodnja svih kategorija mesa je relativno mala u odnosu na potražnju domaćeg tržišta. Uzgajivačima goveda takođe su potrebna ulaganja u štale i objekte za rukovanje. Ulaganja u poljoprivredne mašine za proizvodnju stočne hrane i ulaganja u upravljanje otpadom i stajnjakom su takođe prioritet. Postoji potreba za izgradnjom novih modernih štala i farmskih objekata za uzgoj mesnih životinja u skladu sa postojećim standardima zaštite životinja i životne sredine. Poljoprivrednaoprema kao što su: sistem vodosnabdevanja, sistem za ishranu, stajsko uklanjanje stajnjaka, poljoprivredna mehanizacija je neophodna, posebno za proizvodnju, skladištenje, pripremu, upotrebu i distribuciju stočne hrane.

Značaj sektora svinja na Kosovu i dalje ostaje nizak u poređenju sa drugim sektorima stočarstva, gde kategorija svinja čini samo 8% ukupnog broja životinja. Prema Popisu Poljoprivrede (2014), na Kosovu postoje 6.302 poljoprivredna gazdinstva koja drže 34.188 svinja ili u proseku 5 grla po poljoprivrednom gazdinstvu. U 2021. godini broj svinja je dostigao 47.384 grla.

³ Zeleni Izveštaj 2022

Većini ovih privreda potrebna su ulaganja u moderne štale i prateće objekte kako bi se povećao broj i poboljšali uslovi za zdravlje i dobrobit životinja.

2.4. Sektor mleka

Kravlje mleko je najvažniji stočarski proizvod. Poslednjih godina uloženi su napori da se proizvodnja mleka premesti sa proizvodnje za potrebe porodice u proizvodnju za tržište.

Količina proizvedenog/isporučenog mleka i dalje je mala i ne zadovoljava potrebe tržišta i prerađivačkih kapaciteta, što prerađivače gura da uvoze mleko. Poboljšanjem uslova za uzgoj, primenom dobre poljoprivredne prakse na farmama mleka, povećavaće se proizvodni kapaciteti farmi i biće visok kvalitet. U cilju povećanja proizvodnih kapaciteta za mleko, Ministarstvo će ove godine podržati i povećanje mlekarskog fonda.

Nezadovoljavajući kvalitet svežeg mleka naterao je MPŠRR da primeni šemu direktnih plaćanja za kvalitet. Ima još dosta prostora za unapređenje fizičke imovine kao što su bolji objekti, modernija oprema štala, bolji i moderniji sistemi zamužu. Stvaranjem novih sabirnih centara za farmere sa opremom za hlađenje mleka povećaćće se efikasnost sakupljanja mleka i poboljšati kvalitet mleka.

Iako neka sabirna mesta ispunjavaju standarde bezbednosti hrane, i dalje su im potrebna ulaganja da bi se ispunili i povećali standardi bezbednosti hrane.

Paralelno sa intenziviranjem proizvodnje, mora se zaštititi i životna sredina od negativnog uticaja proizvodnje. U cilju zaštite podzemnih voda od zagađivanja tečnim stajnjakom, graditelji novih štala dužni su da izgrade i magacine stajnjaka.

Proizvodnja mleka od sitnih preživara (ovce i koze) je uglavnom zatvoren ciklus, od proizvodnje mleka do prerade sira i marketinga na farmi. Većina proizvođača malih preživara su male farme sa uglavnom tradicionalnom stočarskom praksom. Nedovoljni napori za razvoj i modernizaciju farmi; sporo prihvatanje tehnologije (npr. upotreba opreme za mužu); Neadekvatan smeštaj životinja, obično nizak nivo blagostanja. Ovaj sektor ima veliku potrebu za ulaganjima u modernizaciju štala, infrastrukturnih objekata, za korišćenje sistema za mužu itd.

2.5. Sektor grožđa

Vinogradske parcele su uglavnom male, dok proizvodnju grožđa proizvodi 3.471 ha vinograda. Prosečna veličina je 0,5 ha sa prosečnim prinosom od 7,6 t/ha. Kosovo ima 938 ha vinograda sa stonim grožđem, sa godišnjom proizvodnjom od 7.435 t, gde je potrošnja pokrivena sa 72% i 2.533 ha vinograda sa grožđem godišnje, sa proizvodnjom od 19.091/t grožđa godišnje⁴.

Troškovi proizvodnje su veliki delom zbog starih vinograda, malih parcela i stare mehanizacije. Stono grožđe proizvedeno lokalno suočava se sa jakom konkurencijom od strane uvoza koji je dobro kategorisan i upakovan. Prioritet će imati proizvodnja stonog grožđa, ali bez zanemarivanja proizvodnje vinskog grožđa. Ulaganja u restrukturiranje i modernizaciju proizvodnje i plasmana grožđa neophodna su za konkurentnost uvoznim proizvodima.

Sektoru grožđa su potrebna specifična rešenja; za stono grožđe pravi način bi bila sadnja novih vinograda i presađivanje savremenih sorti bez semena, navodnjavanje kap po kap (po potrebi), postavljanje mreža i frižidera ili hladnjače za skladištenje grožđa nakon berbe.

⁴ Zeleni izveštaj 2022

2.6. Sektor jaja

Sektor proizvodnje jaja je relativno dobro konsolidovan. Proizvodnja jaja na komercijalnim farmama se procenjuje na oko 419,9 miliona jaja (2021), dok se u okviru porodičnih ekonomija proizvede oko 131 milion jaja, što rezultira ukupnom proizvodnjom od 550,9 miliona jaja. Prosečna potrošnja po glavi stanovnika je izračunata na oko 239 jaja/godišnje i možemo reći da Kosovo zadovoljava oko 99% potreba za potrošnjom jaja.

Kvalitet kokošijih jaja je dobar, tako da sektor jaja ima potencijal za ekspanziju na inostranom tržištu. Većina proizvođača primenjuje konvencionalni kavezni sistem. U cilju zaštite zdravlja i dobrobiti životinja i ispunjavanja evropskih standarda, ulagaće se samo u poboljšane kaveze (prema standardima EU) ili u podne i besplatne sisteme smeštaja na otvorenom. Da bi se poboljšala efikasnost srednjih proizvođača, prioritet će imati srednje farme sa između 5.000 i 25.000 brojlera, koji mogu da izdrže velika kretanja cena tokom godina i da se takmiče na dinamičnom tržištu. Biće obezbeđena podrška za poboljšanje efikasnosti proizvodnje ulaganjem u bolju opremu štala i higijenu štala (ventilacija, sistem vode, sistem za sakupljanje jaja, itd). Upravljanje stajskim đubrivom i drugim otpadom treba poboljšati, jer negativan uticaj intenzivnog stočarstva na životnu sredinu može biti veliki ako se ne postupa na odgovarajući način. Savetodavne usluge na Kosovu treba da budu poboljšane kako bi se obezbedila odgovarajuća obuka srednjim i malim proizvođačima u proizvodnji stočne hrane, radu i održavanju poluautomatskih linija za sakupljanje i kategorizaciju jaja.

3. Opšti ciljevi

- Povećanje efikasnosti, konkurentnosti i održivije poljoprivredne proizvodnje u poljoprivredno-prehrambenom sektoru, na primer, uz progresivno
- usklađivanje sa standardima Unije, jačanje položaja farmera u lancu ishrane i podršku mladim poljoprivrednicima u otvaranju radnih mesta.
- Obezbeđivanje najboljeg odgovora poljoprivredno-prehrambenog sektora na potražnju javnosti za visokokvalitetnom, bezbednom, hranljivom i održivom hranom, kao i dobrobit životinja.
- Doprineti ublažavanju klimatskih promena, održivoj/obnovljivoj proizvodnji energije i održivom upravljanju prirodnim resursima, kao što su voda, zemljište i vaz- duh.

3.1 Specifični ciljevi

Sektor voća i povrća (uključujući krompir)

- Povećati proizvodnju voća i povrća (uključujući krompir i rasada za povrće u plastenicima) u komercijalne svrhe;
- Unapređenje kvaliteta i bezbednosti u cilju ispunjavanja relevantnih nacionalnih i EU standarda;
- Modernizacija farmi korišćenjem nove opreme, savremene mehanizacije, sistema za navodnjavanje i digitalizacije farme;
- Smanjenje gubitaka nakon žetve kroz ulaganja u farmu, tehnologiju skladištenja, infrastrukturu i opremu za fazu nakon žetve, uključujući kapacitete za hlađenje, sortiranje i pakovanje;

- Podrška u otvaranju radnih mesta na farmi;
- Očuvanje i efikasno korišćenje poljoprivrednih inputa i opreme na gazdinstvu;
- Zaštita životne sredine i rešavanje klimatskih promena;
- Unapređenje lanca vrednosti (integracija farmera sa kupcima njihovih proizvoda).

Sektor mleka i sektor mesa:

- Povećana proizvodnja u specijalizovanim farmama; Povećanje stočnog fonda i rasno poboljšanje;
- Unapređenje kvaliteta i bezbednosti u cilju ispunjavanja nacionalnih i EU standarda;
- Modernizacija farmi korišćenjem nove opreme, savremene mehanizacije, opreme za upravljanje otpadom i digitalizacije farme;
- Smanjenje oslobađanja azot-oksida i metana pravilnim tretmanom; organskog đubriva i nezagađivanja površinskih i podzemnih voda; Podrška u otvaranju radnih mesta na farmi;
- Očuvanje i efikasno korišćenje poljoprivrednih inputa i opreme na gazdinstvu;
- Proizvodnja obnovljive energije;
- Zaštita životne sredine i rešavanje klimatskih promena;
- Unapređenje lanca vrednosti (integracija farmera sa kupcima njihovih proizvoda).

Sektor grožđa:

- Povećanje proizvodnje stonog i vinskog grožđa;
- Unapređenje kvaliteta i bezbednosti u cilju ispunjavanja nacionalnih i EU standarda;
- Modernizacija gazdinstava korišćenjem kvalitetnih sadnica, savremena mehanizacija uključujući upotrebu đubriva i pesticida kao i digitalizacija sektora;
- Podrška u otvaranju radnih mesta na farmi;
- Očuvanje i efikasno korišćenje poljoprivrednih inputa i opreme na gazdinstvu;
- Zaštita životne sredine i rešavanje klimatskih promena;
- Unapređenje lanca vrednosti (integracija farmera sa kupcima njihovih proizvoda).

Sektor jaja:

- Unapređenje i proširenje postojećih proizvodnih kapaciteta;
- Unapređenje kvaliteta i bezbednosti u cilju ispunjavanja nacionalnih i EU standarda;
- Modernizacija farmi korišćenjem nove opreme, savremene mehanizacije i digitalizacije sektora;
- Smanjenje oslobađanja azot-oksida i metana pravilnim tretmanom organskog đubriva;
- Podrška u otvaranju radnih mesta na gazdinstvu;
- Zaštita životne sredine i rešavanje klimatskih promena;

- Proizvodnja obnovljive energije;
- Unapređenje lanca vrednosti (integracija farmera sa kupcima njihovih proizvoda).

4. Povezivanje mere sa drugim merama Programa

Podržavanjem Mere 1 „Ulaganja u fizička sredstva poljoprivrednih gazdinstava” obezbeđena je sirovina za prerađivačku industriju, koja je podržana u okviru Mere 3 „Ulaganja u fizička sredstva za preradu i plasman poljoprivrednih proizvoda”. Agrobiznisi, kao prerađivači sirovina, obezbeđuju tržište poljoprivrednicima. U toku realizacije Mere 1, vrši se i ispunjavanje nekih uslova koji proizilaze iz Mere 4 „Mera za agroekološko klimu i organsku poljoprivredu”. Poljoprivrednici sa malim proizvodnim površinama svoje proizvode mogu da prodaju korisnicima Mere 7 „Diverzifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja”.

5. Korisnici

- Korisnici ove mere su poljoprivrednici, prema definiciji Zakona br. 08/L-072 o Poljoprivredi i Ruralnom Razvoju,
- Svi podnosioci ove mere moraju biti upisani u Registar gazdinstava. Sertifikat za identifikacioni broj farme (NJF) mora biti na ime podnosioca zahteva.
- Ako je podnosilac prijave preduzeće, sertifikat NJF-a mora da stoji i na naziv preduzeća.
- Svi korisnici projekata ruralnog razvoja dužni su da održavaju svoje investicije prema odobrenom projektu tokom 5 godina nakon izvršenja poslednje uplate od strane ARP. Ukoliko ne održava ulaganja, korisnik je dužan da vrati finansirani iznos javne podrške.
- Podnosilac zahteva može ponovo da konkuriše tek nakon što se završi realizacija trenutnog projekta.

6. Zajednički kriterijumi podobnosti:

- Ako je podnosilac zahteva fizičko lice, mora da ima najmanje 18 godina, ali ne i 65 godina. U slučaju preduzeća, ovaj kriterijum se ne primenjuje;
- Fizičko lice mora da ima završenu najmanje obaveznu osnovnu školu (8 ili 9 godina). Kandidat mora da ima najmanje dve (2) godine radnog iskustva u oblasti u kojoj se prijavljuje, dok oni koji nemaju dve godine radnog iskustva moraju pohađati kurseve obuke sa najmanje 20 časova nastave iz oblasti za koju se prijavljuje. oni se prijavljuju, a kojiće biti završeni pre zahteva za poslednju isplatu;
- U slučaju preduzeća, pomenuti uslov se odnosi na vlasnika, zaposlenog ili ovlašćeno lice preduzeća. Zaposleni u preduzeću ili ovlašćeno lice mora imati ugovor o radu najmanje pet (5) godina od momenta podnošenja zahteva;
- Kandidati moraju imati izmirene poreske obaveze i to:
 - Fizička lica, porez na imovinu i dakle
 - preduzeća, porez na dobit preduzeća;
- Ako je zemljište ili neka druga imovina u koju će se ulagati u zajedničkoj svojini, podnosilac zahteva mora doneti saglasnost suvlasnika sa kopijama lične karte;

- U slučaju da je zemljište u vlasničkom listu planinsko ili šumsko zemljište, a oranica poljoprivredno zemljište, podnosilac zahteva mora prvo da promeni odredište zemljišta u katastru, a zatim da se prijavi;
- U slučaju zakupa zemljišta od APK ili PAK-a, prihvataju se i šumska zemljišta, pod uslovom da se uz zahtev prilaže potvrda APK ili PAK-a da je u pitanju poljoprivredno zemljište;
- Korisnici koji su se obavezali da će imati zaposlene u poslovnom planu moraju biti registrovani u KARB najmanje kao Individualni biznis i sva plaćanja moraju biti izvršena sa poslovnog računa;
- Digitalizaciju treba uraditi na mestu gde se ulaže.
- Svi aplikanti (korisnici) projekata u vrednosti od preko 50.000 evra dužni su da angažuju najmanje jednog diplomca ili one koji su na poslednjoj godini studija poljoprivrednih nauka u trajanju od najmanje 1 kalendarske godine od dana potpisivanja ugovora ili agroekonomije, sa ciljem izvođenja radne prakse. Angažovano lice mora imati istu ili sličnu stručnu spremu kao i sektor, što se dokazuje overenim ugovorom.

6.1 Ekonomska održivost

Podnosilac zahteva mora da dokaže ekonomsku isplativost gazdinstva kroz biznis plan, za rezultate koje želi da postigne do kraja investicionog perioda. Kriterijumi koje će ARP koristiti za procenu ekonomske održivosti su novčani tok i povraćaj investicije. U slučajevima kada je predložena vrednost projekta veća od 50.000 evra, podnosilac zahteva (korisnika) mora da donese dokaz o svom materijalnom stanju. U slučajevima kada je podnosilac prijave registrovano pravno lice, kao dokaz mora dostaviti finansijske izveštaje iz prethodne godine. U slučajevima kada je podnosilac prijave fizičko lice, mora dokazati stanje na svom bankovnom računu za poslednjih 6 meseci. Način na koji se dokazuje ekonomska održivost biće objašnjen u vodiču za podnosioc prijave koji je pripremio ARP. Sredstva ARP dodijeljena korisniku moraju se uzeti u obzir prilikom izračunavanja ekonomske isplativosti korisnika.

U slučaju ulaganja manjih ili jednakih 20,000 evra, može se prihvatiti pojednostavljena forma poslovnog plana ili predloga projekta, uz zadržavanje prognoza finansijske/ekonomske održivosti. Podnosilac prijave mora dostaviti projekat/predlog po modelu koji će biti objavljen na sajtovima ARP i MPŠRR. Predlog projekta takođe treba da sadrži tabelu toka gotovine i povraćaja ulaganja). Za investicione projekte u kojima su prihvatljiva ulaganja veća od 20.000€, podnosioci prijave moraju dostaviti biznis plan po modelu koji će biti objavljen na web-stranici ARP-a i MPŠRR-a.

Poslovni plan je glavni dokument za procenu ekonomske isplativosti. Planirane investicije moraju biti u skladu sa proizvodnim kapacitetom. Prilikom ocenjivanja prijave, na osnovu biznis plana, službenici ARP-au obavezi su da odbiju deo ulaganja koji je suprotan ovom principu. Ekonomska i finansijska održivost se procenjuje na osnovu predloga projekta ili poslovnog plana. Poslovni plan mora pokazati ekonomsku održivost farme/preduzeća na kraju investicije.

6.2 Nacionalni standardi/ EU

Nacionalni standardi za zdravlje životinja, dobrobit životinja i zaštitu životne sredine predstavljeni su u vodiču za podnosiocima prijave. One moraju biti ispunjene najkasnije pre zahteva za poslednju isplatu i proveravaju se prilikom kontrole službenog lica u mestu ulaganja.

U slučaju ulaganja u nove voćnjake i vinograde, pre potpisivanja ugovora o sufinansiranju, primalac granta mora doneti hemijske i fizičke analize zemljišta sa pozitivnom preporukom o podobnosti za planiranu investiciju. U slučaju da je preporuka negativna, odobravanje granta se odbija.

6.3 Ostali kriterijumi podobnosti:

- Korisnici projekata sa podobnom investicionom vrednošću većom od 30,000€, ili korisnici koji su prijavili nove radnike u biznis planu i za koje su bodovani, pre potpisivanja ugovora sa ARP, moraju da registruju preduzeća kao pravno lice ili pojedinačno poslovanje i investicije/troškovi sprovođenje projekta moraju se fakturisati na ime preduzeća;
- Projekte finansirane Programom ruralnog razvoja 2023 nije dozvoljeno da finansira Kancelarija EU na Kosovu ili bilo koji drugi lokalni ili međunarodni javni donator. U slučaju da se dokaže da je korisnik dobio podršku za istiprojekat od drugog donatora, podrška mu se ne daje ili ako ju je dobio biće prinuđen da vrati dobijena sredstva, a biće mu primenjene kaznene mere u skladu sa zakonom;
- Podnosiocu zahteva se ne može dodeliti novi projekat ako nije završio prethodnu investiciju. Ako je potencijalni korisnik prethodno bio korisnik bilo kog projekta iz MPŠRR-a u (5) poslednjih pet godina i nalazi se u periodu praćenja, pre potpisivanja novog ugovora sa ARP, on mora da izvrši proveru kako bi verifikovao prethodni projekat. Ako projekat nije održavan i/ili nije funkcionalan, ne može se zaključiti novi ugovor;
- Sva sredstva koja se odnose na investiciju i za koje postoje relevantni odeljci u aneksu NIF-a moraju biti upisana u Registar poljoprivrednih gazdinstava;
- Svi ugovori o zakupu moraju biti overeni ili overeni od strane suda, osim ugovora o zakupu sa Kosovskom agencijom za šumarstvo (KAŠ), Kosovskom agencijom za privatizaciju (KAP) i sa opštinom, koji ne moraju biti overeni;
- Zemljište koje je privatizovala KAP, a koje se u imovinskom listu pojavljuje kao „zemljište dato u zakup na 99 godina“, tretira se kao zemljište u vlasništvu privatizatora. Čak se i zemljišta kupljena od strane privatizatora tretiraju kao zemljište u vlasništvu kupca;
- Zemljišta sa nedovršenom komunalizacijom prihvataju se rešenjem nadležnog organa, odnosno i bez vlasničkog lista;
- Mesto/Zemljište pod hipotekom gde se ulaže nije prihvatljivo za ulaganje, bilo u vlasništvu ili pod zakupom.
- Ako je samo deo parcele dat u zakup, podnosilac zahteva mora da digitalizuje zakupljeni deo pre podnošenja zahteva i priloži fizičku kopiju digitalizovanog dela uz prijavu;
- ako parcele fizički graniče jedna sa drugom, prihvataju se kao jedna parcela, čak i u slučajevima kada je jedna u zakupu, a druga u vlasništvu;

U slučaju projekata koji predviđaju izgradnju, proširenje, renoviranje ili samo u opremi, podnosioci prijave moraju dostaviti ;

- Potvrda o vlasništvu (Posedovni list) parcele u koju će se ulagati (U slučajevima kada se zemljište/objekat izdaje, akt o vlasništvu nad zemljištem na kojem se nalazi zemljište/objekat mora biti na ime zakupodavca).
- U slučaju da se zemljište/objekat izdaje, potreban je overen ugovor o zakupu na najmanje 10 godina. Ako je ugovor potpisan i overen pre datuma podnošenja zahteva, mora da obuhvata vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja;
- Notarski overeni ugovor mora da sadrži i saglasnost vlasnika (zakupodavca) da se ulaganje izvrši u njegovo zemljište/objekat;
- Ukoliko je zemljište/objekat u koji će se ulagati suvlasnički, podnosilac zahteva mora da donese saglasnost suvlasnika i kopije lične karte.
- Kopija plana parcele na kojoj će se izvršiti investicija;
- Kopija skica objekta;

Pored ovih dokumenata, u slučaju izgradnje, proširenja ili renoviranja objekata, potrebna su i sledeća dodatna dokumenta:

- Predračun troškova materijala i planiranih radova;
- Poseban dokument koji je pripremio (nije deo poslovnog plana) podnosilac prijave sam ili uz pomoć graditelja;
- saglasnost opštine kojom se dokazuje da u slučaju davanja granta podnosilac može dobiti građevinsku dozvolu;
- U slučaju izgradnje, proširenja ili renoviranja objekata, podizanja voćnjaka, vinograda i/ili postavljanja sistema za navodnjavanje na zakupljenom zemljištu, ugovor o zakupu mora biti na najmanje 10 godina, računajući od godine podnošenja zahteva. Ugovori potpisani i overeni za izdavanje pre roka za prijavu, moraju pokrivati vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja;
- Ugovor mora da sadrži i saglasnost vlasnika (zakupodavca) da se ulaganje izvrši na njegovom zemljištu;
- Ugovor mora da sadrži i saglasnost vlasnika (zakupodavca) da se ulaganje izvrši na njegovom zemljištu;
- Ugovor o zakupu nije potreban samo u slučajevima kada su vlasnik zemljišta i podnosilac zahteva suvlasnici, u bračnoj zajednici ili u krvnoj liniji bez granica (npr. prabake, roditelji, deca, unuci na osnovu važećeg zakona) a to se dokazuje izvodom iz matične knjige venčanih ili izvodom iz matične knjige rođenih ili izvodom iz matične knjige umrlih. Takođe, podnosilac zahteva mora popuniti Izjavu pod zakletvom, kojom dokazuje da je potencijalni naslednik zemljišta;
- Korisnik prilikom podnošenja zahteva za isplatu ARP-a mora dostaviti i građevinsku dozvolu nadležnog organa Opštine u slučaju izgradnje ili proširenja;
- Svi korisnici koji su u svom poslovnom planu naveli da će otvarati nova radna mesta i za to su dobili bodove tokom ocenjivanja moraju da ih otvore i svedoče uz uplatu penzijskog doprinosa i poreza na zarade počev od poslednjeg meseca pre zahtev za poslednju uplatu. Korisnici su u obavezi da ova radna mesta budu popunjena radnicima sa punim radnim vremenom sve dok traje period praćenja.

Pre nego što zatraži isplatu Agenciji za Razvoj Poljoprivrede, korisnik mora dostaviti:

- Za projekte renoviranja nije potrebna građevinska dozvola nadležnog organa (Opštine);
- U slučaju izgradnje/dogradnje sa osnovnom površinom preko 10m² potrebna je građevinska dozvola;

6.4 Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije

U okviru ove investicije podržava se proizvodnja električne energije iz obnovljivih izvora za „sopstvenu potrošnju“. (naime električna energija proizvedena/pohranjena u mreži je u proseku jednaka električnoj energiji potrošenoj tokom godine). Ovo se opravdava činjenicom da, pošto se električna energija ne može skladištiti, ako se ne potroši, može se pustiti u mrežu, elektromreža se može zamisliti kao skladište električne energije u koje se unosi i povlači tokom godine u sličnim količinama i različitim tempom.

Pojam „sopstvene potrošnje“ treba proveriti u fazi u kojoj se projekat podnosi/ocenuje. Investicija se smatra prihvatljivom kada (teoretski) energetski kapacitet postrojenja za obnovljivu energiju („investicija“) ne prelazi 120% trogodišnje prosečne potrošnje domaćinstva.

U slučaju novih farmi ili u slučaju farmi koje su značajno promenile veličinu svoje delatnosti u poslednje tri godine, očekivanu potrošnju mora proceniti ARP.

7. Specifični kriterijumi podobnosti

Sektor voća (jabuke, kruške, šljive, višnje, orasi, lešnici, kesten trešnje, kajsije, breskve, dunje, jagode, maline, kupine, borovnice i aronije)

- U trenutku podnošenja zahteva za ulaganje u sektor voćarstva, podnosioci zahteva moraju dokazati da su u vlasništvu, nasleđu ili zakupu poljoprivrednog zemljišta najmanje 1 hektar za voće (jabuke, kruške, šljive, višnje, orasi, lešnici, trešnje, kajsije, breskve i dunje) i/ili 0,25 hektara za sitno voće (jagode, maline, borovnice, kupine i aronije). Minimalna površina parcele za sitno voće treba da bude 0,10 hektara, a za voće na drvetu 0,35 hektara
- Korisnici za podizanje-sadnju novih voćnjaka, pre zahtevanja plaćanja, ukoliko kupuju sadnice proizvedene na Kosovu, moraju dostaviti kopiju fitosanitarnog sertifikata o zdravstvenom stanju sadnog materijala koji ispunjava kriterijum CAC (Conformitas Agraria Communitatis) i kopiju licence proizvođača, dok oni koji kupuju sadnice uvezene iz zemalja EU-a moraju dostaviti kopiju fitosanitarnog sertifikata o zdravstvenom stanju sadnog materijala koji ispunjava najmanje CAC kriterijume izdatu od proizvođača, sertifikat-potvrdu o poreklu dozvolu za uvoz uvoznog preduzeća;
- Sadnice za sadnju voća na drvetu moraju da imaju prilepljeno na telo oznaku sertifikovane ustanove.
- Samo za površine od 3 i više hektara poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu, nasleđu ili zakupu sa voćkama i stablima, dozvoljena je prijava za izgradnju objekata za posle žetve, kao što su hladnjače, mašine za razvrstavanje, čišćenje, pakovanje;
- Ulaganja za nabavku traktora za drvo-voće su dozvoljena samo za postojeće površine koje u trenutku prijave iznose 3 i više hektara;

Sektor povrća, plastenici i plastenici za rasad-sadnice (uključujući krompir)

- Prilikom podnošenja zahteva za ulaganje u skladišta voća i povrća (uključujući i krompir), podnosioci zahteva moraju dokazati da imaju najmanje 3 hektara

- poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu najmanje 10 godina;
- U trenutku podnošenja zahteva za ulaganje u nove trajne plastenike, podnositelj zahteva mora da dokaže da ima najmanje 0,10 hektara obradivog zemljišta upisanog u registar gazdinstava. Minimalna veličina nedeljivog integralnog staklenika je 0,10 ha

Sektor mesa

- Za investicije u sektoru mesa (tov teladi i svinja), podnosioci zahteva moraju imati najmanje 10 teladi odnosno 20 svinja u trenutku podnošenja zahteva. Ali pre zahteva za konačnu isplatu moraju imati najmanje 20 teladi ili 40 svinja za tov sa oznakama-matricama Republike Kosova ili zemlje EU-a, kao i oni moraju dokazati relevantnim dokumentima i njihovom prisustvom u štali. Podnosioci zahteva koji podnose prijavu za izgradnju štale za telad i svinje, u svoj projekat moraju uključiti i depo za stajnjak sa dovoljnim kapaciteta najmanje 3 meseca (pogledajte spisak minimalnih nacionalnih standarda).
- U slučaju ulaganja u poljoprivredni mehanizam za obradu zemljišta, podnosioci zahteva za tov teladi u trenutku podnošenja zahteva moraju dokazati da imaju najmanje 0,20 hektara poljoprivrednog zemljišta po grlu teladi, u vlasništvu, nasleđu ili uzetom u zakup na najmanje 5 godine.

Sektor mleka

- Podnositelj zahteva mora imati najmanje 5 krava pre potpisivanja ugovora.⁵ Posedovanje ovih krava mora biti dokazano registracijom životinja (Dokument izdaje AHV), dok podnosioci zahteva koji u vreme podnošenja prijave poseduju 5 ili više krava, takođe moraju da svedoče kroz svedočenje zasubvencije primljene u prethodnoj godini (Dokument izdat od ARP).
- Ukoliko podnositelj zahteva poseduje štalu, ista mora da ispunjava zootehničke i zoohigijenske uslove i to dokaže fotografijama i tabelom imovine u Projektu. Štalu mora prihvatiti inspektorat prilikom prvog pregleda, pre potpisivanja ugovora.
- Maksimalan broj stočarstva (krava muzara) od kojih podnositelj prijave/poljoprivrednik može imati koristi biće dvostruko veći od broja stočarstva koja poseduje, ali ne više od 20 krava.
Podobne rase:
 1. Holstein (crno-belo i crveno-belo)⁶
 2. Simental
 3. Montbeliarde
 4. Brown Swiss
 5. Tarentaise.
- Starost junice/krave kupljene kroz projekat ne sme biti mlađa od 2 godine i ne starija od 4 godine.
- Podnosioci zahteva za ulaganja u sektor male proizvodnje mleka moraju imati najmanje 130 ovaca ili 130 koza, upisanih u Registar gazdinstava i

⁵Aplikimet e duhura mund të aplikohen edhe nga fermerët që nuk kanë kredi, por kanë të paktën 5 kredi, me kusht që të kenë të paktën 5 kredi për datën e inspektimit të parë/nënshkrimit të kontratës (lista e kontrollorëve nga REC)

⁶Ova rasa nije podržana za planinska područja iznad 700 m nadmorske visine,

Registar za registraciju i utvrđivanje životinja (RRUŽ) u AHV. Ova odredba se ne odnosi na sabirne tačke.

- Sabirna mesta moraju imati dugoročne ugovore (dok traje period kontrole ili više) sa najmanje 5 farmera koji zajedno uzgajaju najmanje 30 muznih krava.
- Kandidati koji konkurišu za izgradnju štale za muzne krave moraju u svoj projekat uključiti i objekat za skladištenje stajnjaka dovoljnog kapaciteta za najmanje 3 meseca (videti listu minimalnih nacionalnih standarda). Čuvanje stajnjaka nije obavezno za uzgajivače ovaca i koza.
- U slučaju ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju za obradu zemljišta, podnosioci zahteva moraju dokazati da imaju najmanje 0,5 hektara poljoprivrednog zemljišta po grlu krave, odnosno 0,05 hektara poljoprivrednog zemljišta za svako grlo ovaca/koza, (površine zemljišta moraju biti u odnosu na broj grla na kraju investicije, prikazanih u poslovnom planu) u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu najmanje tri (5) godine.

Sektorgrožđa

- Podnosioci zahteva za ulaganja u sektor grožđa prilikom podnošenja zahteva moraju da dokažu da poseduju poljoprivredno zemljište u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu najmanje 10 godina i najmanje 0,50 hektara. Minimalna površina parcele mora biti 0,10 hektara; Ugovori potpisani i overeni za zakup pre roka za podnošenje zahteva moraju da pokrivaju vremenski period od najmanje 5 godina od datuma odobrenja i upisani u Vinogradarski registar i Registar poljoprivrednih gazdinstava.
- U slučaju ulaganja u mehanizaciju i opremu za uzgoj i berbu, kao i skladišta za tretman posle berbe, podnosioci zahteva moraju dokazati da poseduju najmanje 3 hektara vinograda, u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu najmanje 10 godina. Ugovori potpisani i overeni za zakup pre roka za podnošenje zahteva moraju da pokrivaju vremenski period od najmanje 5 godina od datuma odobrenja i upisani u Vinogradarski registar i Registar poljoprivrednih gazdinstava.

Sektor jaja

- Podnosioci zahteva za ulaganja u sektor jaja moraju dokazati posedovanje najmanje 5.000 koka nosilja u aktivnoj proizvodnji;
- Kandidati koji apliciraju za izgradnju farme pilića moraju u svoj projekat uključiti skladište dovoljnog kapaciteta za najmanje 3 meseca (videti listu minimalnih nacionalnih standarda);
- Kandidati u sektoru jaja, prilikom prijave, moraju u biznis planu da naznače kada će promeniti smenu i koliko će trajati pauza bez proizvodnje;
- Podnosilac zahteva mora dostaviti račun poslednje isporuke pilića. U slučaju bolesti koje pogađaju veliki broj pilića, mora se obezbediti AHV sertifikat.

8. Podobni zajednički troškovi

Troškovi izrade biznis plana ili predloga projekta ne mogu prelaziti vrednost od 3% opravdanih troškova, ali ne više od 1,500 evra. U slučaju investicija koje predviđaju izgradnju štale ili skladišta za skladištenje drveća i povrća, troškovi za arhitekta i inženjere, razne dozvole i licence su prihvatljivi do vrednosti od 7% opravdanih troškova, ali ne više od 3,000€.

Troškovi honorara arhitekata, inženjera, studija izvodljivosti, konzultacija za izradu poslovnog plana biće prihvatljivi samo ako ih sprovode profesionalci i specijalizovane kompanije u ovoj oblasti.

Kao prihvatljiv izdatak za sve podmere biće angažovanje studenta na prošlogodini ili tek diplomiranog smera poljoprivrede i agroekonomije. Vrednost podrške MPŠRR biće 2,400€ u toku jedne kalendarske godine.

Svi ostali prihvatljivi troškovi su ograničeni na one koji su uključeni u Listu prihvatljivih investicija za Meru 1.

8.1 Podobne investicije za sektor

Investicije u sektoru voća (drvenasto i bobičasto voće)

- Ulaganja u podizanje novih voćnjaka minimalne površine od 1 hektara drveno voće i 0,25 ha za sitno voće;
- Ulaganja u postavljanje sistema za navodnjavanje na farmi, u skladu sa efikasnim praksama navodnjavanja;
- Ulaganja u proizvodnju energije na farmama iz svih vrsta obnovljivih izvora; Ulaganja u sistem mreže za zaštitu od grada i mraza;
- Ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju i opremu za voćnjake, zaštitu bilja, đubrenje, berbu i tretman nakon berbe;
- Investicije za kupovinu traktora za drvenasto voće samo za postojeće površine koje su 3 ha ili više u trenutku podnošenja prijave ;
- Samo za površine od 3 i više hektara dozvoljena su ulaganja u izgradnju objekata za posle žetve, kao što su hladnjača, mašine za razvrstavanje, čišćenje, pakovanje i prijavu za izgradnju objekata za smeštaj automobila kao i skladišta, dozvoljena su i sredstva za zaštitu bilja i veštačka đubriva;

Ulaganja u sektor povrća, plastenike i plastenike za sadnice (uključujući krompir) i za magacin

- Ulaganja u izgradnju trajnih plastenika za povrće, vlastelinstvo ili rasad. Minimalna površina staklenika je 0,1 hektara;
- Ulaganja u proizvodnju energije na farmama iz svih vrsta obnovljivih izvora;
- Ulaganja u nabavku i ugradnju opreme za postizanje kontrolisanih klimatskih uslova, uključujući opremu za grejanje u plastenicima;
- Ulaganja u uspostavljanje ili unapređenje sistema za navodnjavanje staklenika u skladu sa efikasnim praksama navodnjavanja;
- Oni koji imaju 3 i više hektara povrća/krompira mogu da konkurišu i za izgradnju objekata za posle žetve, kao što su hladnjače, mašine za razvrstavanje, čišćenje, pakovanje i specijalne mašine za berbu krompira.
- Samo za površine od 3 i više hektara sa povrćem/krompirom dozvoljena je prijava za izgradnju objekata za smeštaj automobila, kao i skladišta sredstava za zaštitu bilja i veštačkih đubriva;
- Ulaganja u nabavku odgovarajućeg mehanizma za uzgoj povrća na otvorenom ili u plastenicima (mašina za sadnju rasada, mašina za razvlačenje folije).

Investicije u sektoru mesa

- Izgradnja/renoviranje/proširenje/ štale, transportnih objekata (deponije stajnjaka, hangari za krupnu stočnu hranu, depoi za silažu) i infrastrukture farme (npr. vodosnabdevanje na nivou farme);
- Ulaganja u proizvodnju energije i poljoprivredu iz svih vrsta obnovljivih izvora;
- Ulaganja u modernizaciju sistema snabdevanja hranom i vodom;
- Ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju i opremu za uzgoj krmnog bilja i žitarica, zaštitu bilja, đubrenje i žetvu;
- Ulaganja u čišćenje/uklanjanje organskog đubriva (tečnog i čvrstog) i njegovo odlaganje;
- Investicije za proizvodnju koncentrovane hrane, od ukupnog kapaciteta, najmanje 50% biće iskorišćeno za potrebe gazdinstva.

Investicije u sektoru mleka

- Otkup rasplodnih junica/krava (maturisane i sa pedigreeom).
- Broj krava za koji se primenjuje ne sme biti manji od 5 grla, a ne veći od 20 grla.
- Izgradnja/renoviranje/proširenje štala, transportnih objekata kao i objekata centara za prikupljanje mleka (deponije stajnjaka, hangari za kabastu stočnu hranu, depoi za silažu, muljterije) i infrastrukture farme (npr. voda, struja));
- Ulaganja u modernizaciju opreme za mužu i hlađenje, kao što su oprema za mužu, skladište mleka, uključujući i skladište mleka, laktofrizi;
- Ulaganja u proizvodnju energije na farmama iz svih vrsta obnovljivih izvora;
- Opremu i mašine za uklanjanje organskog đubriva, čišćenje poda, za izbegavanje oticanja mokraće (tečnog stajnjaka), za olakšavanje transporta čvrstog i tečnog organskog đubriva do skladišta,
- Ulaganja u modernizaciju sistema snabdevanja hranom i vodom;
- Ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju i opremu za uzgoj krmnog bilja i žitarica, zaštitu bilja, đubrenje i žetvu;
- Ulaganja u čišćenje/uklanjanje organskog đubriva (tečnog i čvrstog) i njegovo odlaganje;
- Investicije za proizvodnju koncentrovane hrane, od kojih će se najmanje 50% ukupnog kapaciteta koristiti za potrebe farme.

Investicije u sektoru grožđa

- Ulaganja u podizanje/modernizaciju zasada vinograda (konverzija, zamena) za stono i vinsko grožđe minimalne veličine 0,50 ha;
- Ulaganja u postavljanje sistema za navodnjavanje, u skladu sa efikasnim praksama navodnjavanja;
- Ulaganja u postavljanje plazme za stono grožđe;
- Ulaganja u proizvodnju energije na farmama iz svih vrsta obnovljivih izvora;
- Ulaganja u mrežni sistem protivgradne zaštite;
- Investicije u sisteme za potporu vinove loze i ograde;
- Ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju i opremu za vinograde, mehanizaciju za zaštitu bilja, đubrenje, berbu i tretman posle berbe;
- Oni koji imaju 3 i više hektara vinograda mogu da konkurišu i za izgradnju objekata za posle berbe, kao što su hladnjače, mašine za razvrstavanje, čišćenje, pakovanje.

Investicije u sektoru jaja

- Izgradnja/renoviranje/proširenje štala i prostorija za čuvanje jaja;
- Investicije u unutrašnju infrastrukturu (sistem za hranjenje, pojilice i oprema za regulaciju mikrokline, oprema za uklanjanje stajnjaka, klasifikacija jaja);
- Investicije u kaveze, samo prema EU standardima;
- Izgradnja i renoviranje skladišta hrane, uključujući opremu za pripremu hrane, rukovanje, pakovanje i skladištenje jaja;
- Investicije u opremi za energiju ili proizvodnju energije na gazdinstvu iz svih vrsta obnovljivih izvora;
- Investicije u čišćenje/uklanjanje organskog đubriva i njegovo odlaganje; Investicije za proizvodnju koncentrovane hrane, čiji će ukupni kapaciteti od najmanje 50% biti iskorišćeni za potrebe gazdinstva;

8.2 Ostale investicije

Nabavka novih mašina i opreme, uključujući kompjuterski softver po tržišnim cijenama. Razumnost ulaganja u mašineriju, informatičku opremu kao i softver treba dobro obrazložiti u poslovnom planu.

Investicije za kupovinu traktora biće prihvaćene samo u onim slučajevima kada su u bliskoj korelaciji sa veličinom/snagom traktora i opterećenjem/veličinom farme/proizvodnim kapacitetom (predstavljene i dobro opravdane u poslovnom planu (videti vodič za farmeri „Tabela maksimalne snage traktora po sektorima i veličini/kapacitetu)

Detaljni spisak prihvatljivih troškova u okviru ove mere biće predstavljena na listi prihvatljivih troškova za

9. Kriterijumi obadira

9.1 Kriterijumi odabira za biljnu proizvodnju

Br	Vrsta kriterijuma	Kategorija					Bodovi
		Drvenasto voće	bobičasto voće	grožđe	Plastenci/pl astenici za sadnice	Magacin za drveno voće i bobičasto voće, povrće (uključujući krompir) i grožđe.	
1.	Ulaganja u povećanje proizvodnje, poboljšanje efikasnosti i održivosti poljoprivredne proizvodnje. Proizvodni kapacitet: površina koju ćete podići. U slučaju ulaganja u infrastrukturu: skladište, navodnjavanje, zaštitu od grada i/ili mehanizaciju, bodovi se obračunavaju u zavisnosti od postojeće površine ⁷ ili površine koja se gradi, koja je veća.	≥ 3 ha	≥ 0.5 ha	≥ 1 ha	> 0.20 ha	Podignuta površina, uključujući i postojeću, veća je od 5 ha	55
		1 ha - < 3 ha	0.25 ha - < 0.5 ha	0.5 - 1 ha	0.10 - 0.20 ha	Podignuta površina, uključujući i postojeću od 3-5 ha	50
2.	Mladi podnosilac zahteva ⁸	Podnosilac zahteva ima 40 godina ili je mlađi					3
3.	Pol fermera ⁹	Podnosilac zahteva zensko					2
4.	Ulaganja u planinska područja – ovaj kriterijum se ne odnosi na podnosioc zahteva za plastenice.	Ulaganja u planinska područja					10
5.	Investicije usmerene na ublažavanje efekata klimatskih promena (Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije) ¹⁰	Ulaganje u proizvodnju energije na farmama iz obnovljivih izvora (<i>min. 5% podobne investicije</i>). (Bodovi iz ovog kriterijuma se dobijaju prema biznis planu) (ovaj kriterijum se ne odnosi na osnivanje vinograda)					10
6.	Investicije koje podrazumevaju otvaranje radnih mesta na osnovu biznis plana.	Radna mesta će se ocenjivati prema biznis planu, ukoliko ne budete ispunjavali uslove bićete sankcionisani povraćajem investicije. „Svako stvoreno radno mesto mora biti registrovano u PAK-u i svi doprinosi moraju biti plaćeni najmanje za period praćenja“ ¹¹ .					20
UKUPNO						100	

⁷Postojeće površine se dokazuju direktnom uplatom za ove površine u prethodnoj godini, ili ako nijebilo direktnog plaćanja, to se dokazuje imovinskim listom i NJF-om.

⁸Prihvatljivi su kandidati koji do dana podnošenja prijave nisu napunili 40 godina

⁹Pol farmera, podnosilac prijave će dobiti bodove ovog kriterijuma ako celokupno zemljište, uključujući i zemljište na kome se ulaže, mora biti na ime podnosioca prijave u poslednje tri godine. Stvaranje veštačkih Uslova dobijanje bodova predstavlja prevaru i biće kažnjeno u skladu sa zakonima na snazi

¹⁰Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije/zaštitu životne sredine i klimatske promene, ako je korisnik predvideo ulaganja u korišćenje obnovljive energije i za ovu namenu ostvari bodove, obavezan da ovu investiciju koristi i održava aktivnom za svrhe koje je predvideo poslovnim planom. Ako tokom svake kontrole, od strane službenika AZHB (pre potpisivanja ugovora, ad hoc ili ek-post), utvrđeno je da se ulaganja u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno poslovnim planom, onda će biti kažnjene po zakonu na snazi

¹¹Za svakog zaposlenog radnika, podnosilac zahteva dobija 5 bodova plus ali ne više od 20 bodova, u slučajevima kada je zaposleno 4 ili više lica

9.2 Kriterijumi odabira-izbora za stočarsku proizvodnju

Br.	Vrsta kriterijuma	Kategorija					Bodovi
	Kapacitet proizvodnje (broj životinja) nakon završetka projekta.	Krava muzara ¹²	Telad	Svinje	Ovce/koze	Kokoške	
		10-15	≥ 20 < 30	≥ 40 < 100	≥ 150 < 300	≥ 5000 < 50.000	20
		> 15	≥ 30	≥ 100	≥ 300	≥ 50.000	25
20	Ulaganja u povećanje proizvodnje u poboljšanje efikasnosti. Vrsta investicije: U slučaju ulaganja i iz tačke a) tačke b) i c tačke se računaju od investicije sa najvećim delom budžeta planiranog u biznis planu.	a) Izgradnja/ Renoviranje / proširenje štale					25
		b) Mašine i/ili poboljšanje spoljne infrastrukture, skladištenja stajnjaka, skladištenja silaže i sena					20
		c) Kupovina krava					30
21	Investicije usmerene na ublažavanje efekata klimatskih promena ¹³	Ulaganje u proizvodnju energije na farmama iz obnovljivih izvora (<i>min. 5% prihvatljive investicije</i>) (Bodovi iz ovog kriterijuma se dobijaju prema biznis planu)					10
22	Ulaganja u planinska područja	Ulaganja u planinska područja					10
5.	Investicije koje podrazumevaju otvaranje radnih mesta na osnovu biznis plana.	Poslovi će biti ocenjeni prema biznis planu, a ukoliko ne budu u skladu sa zahtevima biće sankcionisani povraćajem investicije. „Svako stvoreno radno mesto mora biti registrovano u PAK-u i svi doprinosi moraju biti plaćeni najmanje za period praćenja”. ¹⁴					20
6	Mladi podnosilac zahteva ¹⁵	Podnosilac zahteva je 40 godina ili mlađi					3
7	Pol fermiera	Podnosilac zahteva žensko					
	UKUPNO						100

¹²U ovoj grupi su i poljoprivrednici početnici, koji su u obavezi da nakon realizacije projekta dostignu minimalni broj od 10 grla

¹³Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije/zaštitu životne sredine i klimatske promene, ako je korisnik predvideo ulaganja u korišćenje obnovljive energije i za tu namenu ostvari bodove, dužan je da ovu investiciju iskoristi i održava aktivnom u svrhe koje ima. predviđeno poslovnim planom. Ako se prilikom svake kontrole, od strane službenika ARP-a (pre potpisivanja ugovora, ad-hoc iex-post) utvrdi da se ulaganja u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno poslovnim planom, onda će biti kažnjeni. prema važećem zakonodavstvu.

¹⁴Za svakog zaposlenog radnika, podnosilac zahteva dobija 5 bodova plus ali ne više od 20 bodova, u slučajevima kada je zaposleno 4 ili više lica.

¹⁵Prihvatljivi su podnosioci zahteva koji do dana podnošenja prijave nisu navršili 40 godina.

10. Stepen podrške javnosti

- Minimalna vrijednost prihvatljivih troškova po projektu u okviru ove mjere je 10.000€;
- Maksimalna vrednost prihvatljivih troškova po projektu je 100.000 evra;
- Maksimalna javna podrška za period implementacije NPPRR (2023 – 2027) za Meru 1 iznosi 240.000 € po korisniku;
- Podnosilac zahteva može konkurisati sa više projekata tokom perioda implementacije Programa u različitim godinama, pod uslovom da su prethodni projekti uspešno završeni i da javna podrška ne prelazi gore navedeni iznos.
- Javna podrška projektu je 60%:
 - +5% za investicije u planinskim predelima,
 - +5% za ulaganja u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava u vlasništvu mladih poljoprivrednika;
- Troškovi izrade biznis plana ili predloga projekta ne mogu prelaziti vrednost od 3% opravdanih troškova, ali ne više od 1.500 evra. U slučaju investicija koje predviđaju izgradnju štale ili skladišta za skladištenje drveća i povrća, troškovi za arhitekate i inženjere, prihvatljive su različite dozvole i licence do vrednosti od 7% prihvatljivih troškova, ali ne više od 3,000€
- Svaki korisnik projekata u vrednosti većoj od 50.000 evra, ima obavezu da angažuje studenta na smeru menadžment poljoprivrede i agroekonomije na 1 kalendarsku godinu. Minimalna vrednost javne uplate za jednogodišnju obavezu studenta je 2.400 evra. Istoj osobi nije dozvoljeno da učestvuje u više od jednog projekta i mora biti iz relevantnog ili sličnog sektora.
- Plaćanje za Meru 1 se vrši u dve rate, prvi deo javne podrške u iznosu od 50% vrši se u vidu akontacije nakon potpisivanja ugovora sa korisnikom, uz obezbeđenje bankarske garancije, dok se preostali deo od 50% uplaćuje nakon provere završetka opšte investicije;

11. Budžet za Meru 1

	MERA 1	Budžet	%
1.1	Drvenasto voće	1,527,000.00	9.08
a)	Orasi, lešnici i kesteni	1,000,000.00	5.94
1.2	Bobičasto voće	800,000.00	4.75
1.3	Sektor povrća i plastenci, uključujući plastenike za sadnice	3,000,000.00	17.83
1.4	Magacin za voće i povrće	1,200,000.00	7.13
1.5	Proizvodnja mesa / uzgoj teladi	1,500,000.00	8.91
1.6	Proizvodnja mesa / uzgoj svinja	300,000.00	1.78
1.7	Proizvodnja mleka/krava	5,000,000.00	29.72
1.8	Proizvodnja mleka / ovce i koze	800,000.00	3.57
1.9	Tačke za prikupljanje mleka	200,000.00	1.19
1.1	Proizvodnja grožđa	1,000,000.00	5.94
1.11	Proizvodnja jaja	500,000.00	2.97
	Ukupni budžet	16,827,000.00	100

12. Pokazitelji

POKAZITELJI	CILJEVI
Ukupan broj podržanih farmi	258
Broj jedača podignut voćnjacima	166
Broj podignutih kuća sa plastenicima, plastenicima za sadnice	18.7
Broj podržanih stočnih farmi/za proizvodnju mleka	116
Broj podržanih stočnih farmi/ za proizvodnju mesa	36
Broj ha podignutih vinovom lozom	25
Broj farmi podržanih za proizvodnju jaja	8
Broj podržanih mesta za prikupljanje mleka	4
Broj podignutih novih skladišta drveća i povrća	100
Broj gazdinstava koja dobijaju podršku za ulaganja u ARP, u higijenu i dobrobit životinja	116
Broj farmi koje proizvode obnovljivu energiju	150
Broj korisnika ARP-a u investicijama u tretman ili upravljanje otpadom	116
Novi poslovi sa punim radnim vremenom	258
Ukupna vrednost javnih investicija	16,827,000.00
Ukupan obim ulaganja	28,045,000.00

*Ciljevi su postavljeni na osnovu projektovanog budžeta, tako da će se svaka promena budžeta proporcionalno odraziti na pokazitelje.

13. Administrativni Postupci

Ovu meru će sprovesti Agencija za razvoj poljoprivrede (ARP). Detaljni administrativni postupci će biti predstavljene u Administrativnom Uputstvu koje usvaja ministar poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja. Procena uključuje verifikaciju dostavljene dokumentacije (da bude potpuna), proveru podobnosti (uključujući predlog projekta/biznis plan) i bodovanje projekata. Izveštaji o proceni će biti objavljeni. Svi podnosioci prijave imaju mogućnost da podnesu žalbu. Procedura ocenjivanja će biti deo Administrativnog uputstva, usvojenog od MPŠRR.

14. Rok sprovođenja

Rok za realizaciju projekata ove mere je 90 kalendarskih dana, osim za projekte koji predviđaju izgradnju štale ili skladišta, u kom slučaju je rok za realizaciju 120 kalendarskih dana od dana potpisivanja ugovora sa ARP i za sektor grožđa, za čije projekte je rok za realizaciju 300 dana od dana potpisivanja ugovora sa ARP, zbog prolećne sadnje grožđa. Nakon isteka roka za realizaciju, korisnik ima dodatnih 15 dana da pripremi dokumentaciju i podnese zahtev za isplatu.

ARP može produžiti period sprovođenja za više od 30 dana, ako za to postoje valjani razlozi, kao što su neprikladni klimatski uslovi, donošenje bilo koje posebne mašinerije iz druge zemlje

15. Geografska rasprostranjenost mere

Ova mera se primenjuje na čitavoj teritoriji Republike Kosovo.

MERA 3: ULAGANJA U FIZIČKU IMOVINU U PRERADI I PROMETU POLJOPRI-VREDNIH PROIZVODA

1. Pravni osnov

- Zakon br. 03/L-098 o Poljoprivredi i Ruralnom Razvoju;
- Strategija za Poljoprivredu i Ruralni Razvoj 2022-2028, odluka Vlade Republike Kosovo br. 12/50, od: 23.12.2021 godine ;
- Nacionalni Program za Poljoprivredu i Ruralni Razvoj 2023-2027, odluka Vlade Republike Kosovo, br. 15/151 12.07. 2023 godine.

2. Obrazloženje

Industrija obrade hrane se određuje kao transformacija stočarskih i poljoprivrednih proizvoda u proizvode za međusobnu ili završnu potrošnju . Ulaganjem u agroindustriju ne samo da povećava prihode farmera , već i stvara nove mogućnosti zapošljavanja u ruralnim područjima. Da bismo se suočili sa tržišnom konkurencijom, neophodno je poboljšati kvalitet hrane primenom standarda kvaliteta i bezbednosti hrane. Ova mera će povećati konkurentnost poljoprivredno-prehrambenog sektora, poboljšati efikasnost i održivost proizvodnje, uključujući sigurnu, hranljivu i održivu proizvodnju hrane, ulaganjem u fizičku infrastrukturu u skladu sa relevantnim standardima EU-a. Industrija prerade hrane i ambalaže na Kosovu je podeljena na sledeće podsektore: prerada mleka i mlečnih proizvoda, prerada mesa i mesnih proizvoda, prerada voća i povrća i proizvodnja vina.

Uprkos ulaganjima u prehrambeni sektor, oni još uvek ne ispunjavaju lokalne zahteve za kvalitetnim proizvodima. Uvezeni proizvodi dominiraju na kosovskom tržištu, kao rezultat toga 70% tržišta dominiraju uvozni proizvodi. Da bi uspešno bili konkurentni na sve otvorenijem tržištu, prehrambena industrija treba da modernizuje tehnologije i poboljša sisteme upravljanja bezbednošću hrane. U okviru ove mere prioritet se daje ulaganjima za primenu standarda bezbednosti hrane koji su od posebnog značaja za snabdevanje lokalnog tržišta bezbednim prehrambenim proizvodima i za uspešnu konkurenciju dobavljačima iz uvoza. Da bi se podstaklo prilagođavanje prehrambene industrije ekološkim standardima, prioritet je dat investicijama u tretman otpada, prečišćavanje vode i efikasno korišćenje proizvodnog otpada. Investicije po osnovu Mere 3 doprineće poboljšanju stanja primarne poljoprivredne proizvodnje.

Potencijal za razvoj prehrambene industrije je veliki, ali i glavni izazovi sa kojima se ovaj sektor suočava: nedovoljno i neodržive sirovine, slaba struktura primarne poljoprivredne proizvodnje, vlasništvo usitnjenog zemljišta ograničava mogućnost prerađivača i trgovaca da obezbede poslovanje mogućnosti dovoljne količine primarnih poljoprivrednih proizvoda sa jedinstvenim standardima kvaliteta, nedostatak implementacije novih tehnologija, nedostatak tehnologa za preradu hrane, loša infrastruktura, nepovezanost između proizvođača sirovina i prerađivača, nedovoljno razvijen ugovorni odnos između prerađivača i poljoprivrednika, nepravedna konkurencija iz uvoza, neke su od prepreka i izazova sa kojima se suočavaju i sa kojima će se suočavati prerađivači hrane u svojim svakodnevnim aktivnostima. Povećanje potrošnje po glavi stanovnika ovih proizvoda predstavlja potencijalne i stalne mogućnosti za razvoj ovih poslova smanjenjem povećanja uvoza ovih proizvoda.

2.1 Sektor prerade mleka

Mlečna industrija je poslednjih godina bila glavni prioritet u nacionalnim šemama podrške grantovima EU-a. Međutim, pružena podrška još uvek nije zadovoljila potrebe za investicionim pokrivanjem mlekarskih kompanija u smislu usklađivanja sa standardima EU-a u oblastima bezbednosti hrane, zaštite životne sredine i razvoja investicija u obnovljive izvore energije.

Prerađivačima mleka je potrebna redovna i veća ponuda visokokvalitetnih uvoza (mleka) kako bi poboljšali kvalitet svojih proizvoda i obezbedili održivu proizvodnju. Proizvodnja mleka na Kosovu suočava se sa mnogim izazovima, kao što je veliki broj malih farmi mleka i smanjenje broja stoke, odnosno muznih krava. Da bi se nadoknadio ovaj bilans, značajna količina prerađenih mlečnih proizvoda uvozi se iz zemalja regiona, kao i iz drugih evropskih zemalja.

Potražnja za mlekom i mlečnim proizvodima je velika. Stanovništvo Kosova od ukupne potrošnje troši oko 276.730 t/mleka¹⁶, 64% mleka proizvedenog na Kosovu se troši na farmama ili odlazi na neregulisana lokalna tržišta (zelene pijace), dok 36% ide komercijalnim kanalima do prerađivača i internih tržišta. Uvoz čini 29% mlečnih proizvoda.

Prema Agenciji za Hranu i Veterinu (AHV), na Kosovu postoji 44 prerađivačkih kompanija koje sakupljaju mleko od farmera i prerađuju ga u proizvode sa dodatom vrednošću kao što su sir, kiselo mleko, jogurt, ajran, sterilisano mleko itd. Neki prerađivači se snabdevaju direktno od farmera koji proizvode velike količine mleka, dok ga drugi sakupljaju na sabirnim mestima gde farmeri malih kapaciteta šalju mleko na sabirno mesto. Prerađivači mleka nemaju dovoljnu količinu i kvalitet sirovog mleka, pa rade nepotpunim kapacitetom.

Kapaciteti prerade trenutno iznose 774,29 t/dan, dok prerađuju samo oko 220.000 litara dnevno ili koriste oko 49%¹⁷ ukupnih kapaciteta. Međutim, i dalje postoji potreba zadaljnom alokacijom javnih sredstava prerađivačima mleka, uključujući povećanje proizvodnih kapaciteta, jer postoji potreba za daljom integracijom lokalnih proizvodnih i uslužnih oblasti koje nisu pokrivene postojećim prerađivačima, za diversifikaciju proizvodnje i uvođenje novi proizvodi na tržištu.

Subjekti u poslovanju sa hranom stavljaju u promet proizvode životinjskog porekla proizvedene na Kosovu, samo ako su pripremljeni i tretirani isključivo u preduzećima koja ispunjavaju relevantne zahteve Uredbe br. 11/2011, o Higijeni Prehrambenih proizvoda i drugim relevantnim kriterijumima Zakona o hrani; a koje je nadležni organ registrovao ili odobrio prema potrebi.

Operateri biznisa hrane stavljaju u promet proizvode životinjskog porekla proizvedene na Kosovu, samo ako su pripremljeni i tretirani isključivo u preduzećima koja ispunjavaju relevantne zahteve Uredbe br. 11/2011, o Higijeni Prehrambenim Proizvodima i drugim relevantnim kriterijumima Zakona o hrani; i da je Nadležni organ registrovao ili odobrio prema zahtevu.

Na osnovu stepena opasnosti po bezbednost hrane, preduzeća za preradu i pakovanje mleka se kategorišu u 4 kategorije:

- Kategorija "A" = nizak stepen rizika
- Kategorija "B" = srednji stepen rizika
- Kategorija "C" = visok stepen rizika
- Kategorija "D" = veoma visok stepen rizika

Prerađivači moraju raditi na poboljšanju i standardizaciji svojih postupaka obrade kako bi poboljšali kvalitet i konzistentnost gotovih proizvoda, povećali efikasnost proizvodnje i dosledno ispunili međunarodne standarde kvaliteta.

Ovčije mleko je sezonski proizvod i u većini slučajeva farmeri drže ovce na pašnjacima u planinama u periodu laktacije. Ovo onemogućava prerađivačima da sakupljaju mleko i stoga farmeri prerađuju mleko na farmi. Iako u neprikladnim uslovima gde nedostaje infrastruktura objekta i opreme, zahvaljujući tradiciji i iskustvu u preradi mleka,

¹⁶Zeleni izveštaj 2022

¹⁷Sektorska analiza za sektor stočarstva 2020/21

poljoprivrednici uspevaju da proizvode uglavnom sireve koji plasiraju direktno na tržište potrošačima.

Mala količina mleka i sezonska proizvodnja ovčijeg i kozjeg mleka usmerili su prerađivače mleka da ne iskazuju interesovanje za preradu ovčijeg i kozjeg mleka.

2.2 Sektor prerade mesa

Sektor mesa mora biti konsolidovan kao održiva ekonomska delatnost, konkurentna na tržištu sa neophodnim garancijama za bezbednost i kvalitet svojih proizvoda. Prerađivačka industrija treba da unapredi postojeće prerađivačke kapacitete, održivost mreže snabdevanja sirovinama, implementira sisteme bezbednosti hrane i promoviše nove proizvode. Podršku razvoju lanca snabdevanja treba prvenstveno obratiti postojećim prerađivačkim preduzećima kako bi se povećala njihova usklađenost sa zahtevima za bezbednost hrane i kontrolu kvaliteta, kako bi proširili asortiman svojih proizvoda u skladu sa ekološkim normama. Govedina i živina su glavni izvori potrošnje mesa u zemlji. Živina je glavna kategorija koja se konzumira na Kosovu sa oko 47%, zatim goveđe meso sa oko 46%, dok ostatak mesa koje se konzumira u zemlji potiče od koza, ovaca i svinjskogmesa. Kosovo ima 62 licenciranu klanicu za govedinu, od kojih 16 pored klanja prerađuje i govedinu i 8 klanica za živinu. Trenutno prerađivači mesa proizvode uglavnom proizvode kao što su: pripreme od mlevenog mesa poput ćevapa, junećih ćufti i pilećeg i junećeg donera i termički obrađenih mesnih proizvoda kao što su suvo meso, kobasice i druge kobasice od junećeg, pilećeg i svinjskog mesa kao i kobasice (viršle) od piletine. Kao rezultat nedovoljne ponude primarnih proizvoda od kosovskih farmera, lokalni prerađivači mesa uvoze oko 80% sirovina da bi zadovoljili svoje proizvodne potrebe. U poslednjih pet godina postotak uvoza mesa je stalno rastao, Kosovo nastavlja da uvozi žive životinje, kao i smrznuto meso da bi zadovoljilo zahteve tržišta. Podrška prvenstveno treba da ima za cilj poboljšanje usklađenosti sa zahtevima za bezbednost hrane i kontrolu kvaliteta i proširenje raznovrsnosti-asortimana proizvoda ponuđeno na tržištu.

Goveđe meso je jedan od najvažnijih segmenata u lancu snabdevanja. Kosovska industrija za preradu mesa raste, koristeći lokalno meso kao sirovinu. Bilans ponude ovčjećeg i kozjeg mesa je pozitivan. U odnosu na goveđe, ovčije i kozje meso se mnogo manje konzumira, uglavnom na određene praznike.

Proizvodnja ovčijeg mesa odnosi se uglavnom na jagnjetinu, dok je proizvodnja mesa kod ostalih kategorija ovaca relativno niska. Proizvodnja jagnjećeg mesa na Kosovu zadovoljava potrebe lokalne potrošnje i uprkos dobrim uslovima za povećanje broja životinja za proizvodnju za inostrano tržište, to je trenutno nemoguće zbog problema u izvozu jagnjećeg mesa. Klanice na Kosovu su neorganizovane i neke od njih ne ispunjavaju standarde EU. Veliki izazov za nadležne je regulisanje ovog sistema u svim njegovim vezama, koji počinje od farme i obuhvata identifikaciju životinja, zdravstveno stanje životinje i stočnog imanja u celini, veterinarsku službu i korišćenje supstance za lečenje životinja, pripremu i bezbednost hrane za životinje, kretanje životinja sa farme na pijace i sa pijaca u klanice, kao i ljudske kapacitete kao što su mali broj veterinarskih inspektora i nacionalni laboratorijski kapaciteti za testiranje i verifikaciju ovog sistema. Oprema za klanje je stara i većina procesa klanja je ručna. Nedostaju i sanitarne procedure tokom procesa klanja, što direktno negativno utiče na kvalitet mesa koje se prerađuje. Životinjski otpad od klanja se ne tretira na odgovarajući način, što negativno utiče na životnu sredinu. Ukupno ima 8 (osam) objekata odobrenih za klanje živine na Kosovu, od kojih je 6 (šest) aktivno i samo 1 (jedan) nije aktivan. Ukupan kapacitet klanja je 15.000 komada/dan. Najveći kapacitet od klanje je 6.000 komada/dan, prosečan kapacitet je 1.500 komada/dan. Industrija prerade mesa na Kosovu je veoma zavisna od uvoza sirovog mesa. Lokalna proizvodnja pilećeg mesa trenutno uspeva da pokrije oko 6,9% potreba potrošnje, ostalo se uvozi kao ohlađeno ili smrznuto meso.

Na Kosovu je takođe registrovano/odobreno 48 (četrdeset pet) hladnjača, sve su aktivne. Koji se uglavnom koriste za skladištenje proizvoda, u nekim se proizvodi i prepakuju. Ove hladnjače su kategorisane u kategorije A, B, C i D. Objekti za preradu ribe; 2 odobrena, 2 aktivna. Visok kapacitet prerade: 1.500 kg/dan, srednji kapacitet prerade: nema, mali kapacitet prerade: nema, ukupan kapacitet prerade: 3.000 kg/dan. Objekti za preradu jaja su; 2 odobrena, 2 aktivna.

2.3 Sektor prerade voća, povrća i sabirna mesta/magacin

Industrija prerade voća i povrća ima mnogo toga zajedničkog, analiziraju se zajedno, ova industrija je prerada voća i povrća.

Poteškoće ovog sektora uglavnom su ishod uticaja različitih faktora kao što je organizacija lanca snabdevanja, odnosno nabavka sirovina. Poljoprivrednici proizvode voće i povrće uglavnom za sveže tržište, gde lokalni proizvodi nalaze dovoljno kupaca. Industrija prerade voća i povrća suočava se sa ograničenim zalihama sirovina za preradu.

Preduzeća za preradu voća i povrća uglavnom se snabdevaju voćem i povrćem od lokalnih proizvođača kroz različite kanale snabdevanja. Prerađivačke kompanije, u zavisnosti od vrste poljoprivrednih kultura koje sakupljaju za preradu, koriste dva glavna kanala snabdevanja: direktno od farmera i indirektno iz centara za sakupljanje i skladištenje voća i povrća.

Uopšteno, 30% drveća i povrća koje se uzgaja u zemlji prerađuje se od strane industrije na Kosovu. U nedostatku drveća i povrća, sirovina se uvozi.

Pored problema obezbeđivanja sirovina za industriju, interesantno je pogledati i troškove obrade drveća: sirovina 12%, struja 23%, voda 5%, gorivo 7%, plate 0,4% i ostalo 14%. Izvanredno je da su troškovi energije 2-3 puta skuplji od troškova sirovina. Vredi investirati u instalaciju obnovljivih izvora energije – uz podršku MPŠRR-a. S obzirom na nedavno povećanje troškova električne energije i potrebu za električnom energijom za hlađenje skladišta i proizvodnih linija za preradu.

Lancu vrednosti proizvodnje i prerade voća i povrća nedostaju standardi kvaliteta i kao posledica toga nedostaje doslednost kvaliteta proizvoda. Neklasifikacija i diverzifikacija proizvoda su takođe slabosti lokalnih prerađenih proizvoda. Kosovo ima dugu tradiciju u preradi voća i povrća, kao sastavnog dela lanca ishrane svake porodice. Procenjuje se da se značajna količina prerađenog povrća i voća proizvodi kod kuće i za ličnu potrošnju. Kapaciteti prerade znatno premašuju kapacitet proizvodnje sirovina. Iako je sektor fragmentiran, neki od glavnih igrača pokrivaju značajan deo tržišta. Poslednjih godina prerađivači voća i povrća počeli su da proizvode proizvode kao što su voćni džem, razne salate, kiseli krastavci, sokovi, povrće u konzervi, marmelada, ajvar itd. Kapacitet sušenja je ograničen, a ovaj tretman se koristi uglavnom za lekovito i aromatično bilje. Osnovni ciljeve mere je da se sva preduzeća za preradu voća i povrća fokusiraju na poboljšanje kvaliteta i bezbednosti hrane i smanjenje gubitaka u procesu prerade. Sistemi bezbednosti hrane se primenjuju u ograničenom broju preduzeća. Uključivanje sistema bezbednosti hrane zahteva ulaganja u unapređenje tehnologije i poboljšanje uslova u proizvodnim pogonima, kao i ulaganja u opremu za kontrolu kvaliteta i IT sisteme. Evidentna je potreba za klasifikacijom, kategorizacijom i linijama za pakovanje, kako bi se povećao kvalitet finalnog proizvoda i poboljšala konkurentnost sektora u odnosu na uvoz. Odgovarajući objekti nakon berbe i hladni lanac su od najveće važnosti za kvalitet u lancu vrednosti voća i povrća. Potrebe i potrebe za skladišnim objektima sa rashladnim sistemima su sve veće, ali i dalje veoma ograničene i koncentrisane u pojedinim oblastima i nivo postizanja standarda kvaliteta treba poboljšati. Prema registru AHV-a, ima 162 operatera koji se bave preradom voća i povrća, od ukupno 1399 OH (operatora hranom) neživotinjskog porekla. Industrija prerade voća i povrća na Kosovu raste i njena tehnologija prerade se poboljšava. Na osnovu kapaciteta obrade, postoje tri kategorije procesora.

- Industrijski prerađivači;
- Srednji prerađivači;
- Mali prerađivači.

Prema procenama, prerađivači voća i povrća pokrivaju oko 30 odsto potreba lokalnog tržišta¹⁸.

2.4 Sektor proizvodnje vina

Uopšteno, postojećim proizvođačima vina potrebna je podrška ako proizvode kvalitetno vino, plasirano u flašama; jasno je da izvoz niskog kvaliteta vina na veliko ne nudi prosperitetnu budućnost i samo kvalitetno flaširano vino može dodati vrednost sektoru. Podrška poboljšanju kvaliteta vina u velikoj meri bi unapredila sektor proizvodnje vina. MPŠRR je licenciralo 29 kompanija za proizvodnju vina i drugih proizvoda od grožđa i vina. Tri najveće vinarije predstavljaju oko 90% ukupnog proizvodnog kapaciteta u ovom sektoru, dok ostale vinarije pripadaju malim proizvođačima, od kojih neke imaju dobar izvozni potencijal. Postoje i domaći proizvođači vina i jakih alkoholnih-žestokih pića, koji u nedostatku materijalnih mogućnosti za opremu, rezervoare, infrastrukturu i higijenskosanitarne uslove, nisu licencirani od MPŠRR-a.

Podsektor vina ima potrebu za podršku, s ciljem poboljšanja primena najboljih tehnoloških praksi. Trenutna orijentacija kompanija je tržište Evropske unije, koje je izazovno i zahteva podizanje kvaliteta proizvedenog vina. U sadašnjem izvozu dominira trgovina "rinfuz" vina, što nije stvorilo visoku profitabilnost za proizvodne kompanije vina.

3. Opšti ciljevi

- Povećanje konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora, obezbeđujući bolji odgovor prehrambenog sektora na društvene zahteve za zdravom hranom, uključujući bezbednu, hranljivu i održivu hranu, ulaganjem u fizičku infrastrukturu u skladu sa nacionalnim standardima i relevantnom politikom EU-a;
- Adresiranje-rešavanje izazova klimatskih promena promovisanjem obnovljive energije i cirkularne ekonomije;
- Adresiranje jačanja položaja farmera u lancu ishrane, podsticanje da sarađuju u kratkim lancima snabdevanja i proizvodnju sa dodatom vrednošću.

-

3.1 Specifični ciljevi

- Poboljšanje efikasnosti i produktivnosti uvođenjem novih tehnologija za povećanje konkurentnosti i raznovrsnosti proizvoda na tržištu;
- Integracija farmera/proizvođača sirovina sa agro-prerađivačkom industrijom;
- Unapređenje kontrole kvaliteta proizvoda primenom sistema upravljanja kvalitetom i standarda bezbednosti hrane, u cilju obezbeđivanja visokog kvaliteta proizvoda i higijenskih zahteva;
- Unapređenje zaštite životne sredine ulaganjem u postrojenja za prečišćavanje, odlaganje i upravljanje otpadom, uključujući tretman voda prema ekološkim standardima;
- Unapređenje ambalaže, marketing i promotivne aktivnosti;
- Unapređenje postojećih kapaciteta i proširenje postojećih novih proizvodnih kapaciteta, u cilju snažnije integracije domaće proizvodnje, diversifikacije proizvoda/uvođenja novih proizvoda na tržište;

¹⁸ AHV 2022

- Postepeno usklađivanje sa standardima EU, u pogledu zaštite životne sredine, javnog zdravlja, dobrobiti životinja i bezbednosti na radu;
- Doprinos smanjenju klimatskih promena kroz podršku proizvodnji obnovljive energije.

4. Veza sa ostalim merama programa:

Konkretno, ova mera se odnosi na meru 1 „Ulaganja u fizička sredstva u poljoprivrednoj privredi“, budući da količina i kvalitet primarnih poljoprivrednih proizvoda pozitivno utiču na operativni kapacitet prerađivačke industrije i njeno racionalno i efikasno korišćenje. Dok će mjerom „Diverzifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja“ biti data podrška investicijama u preradu poljoprivrednih i alternativnih proizvoda. Ova mera može biti olakšana transferom znanja iz mjera „Unapređenje obuke“ i „Inovacije i transfer/transer znanja“.

5. Korisnici:

- Korisnici mogu biti preduzeća za preradu poljoprivrednih proizvoda registrovana u Kosovskoj agenciji za registraciju poslovanja u *relevantnom pod-sektoru* i odobrena/registrovana od strane AHV pre datuma prijave.
- Kandidati u sektoru vina takođe moraju biti registrovani u Registar proizvođača vina na Kosovo.

6. Zajednički kriterijumi prihvatljivosti- podobnosti

6.1 Vrste prerađivačkih preduzeća koja se podržavaju

Svi podnosioci zahteva za ovu meru moraju biti registrovani u registru poljoprivrednih gazdinstava i u KARB. Ova mera podržava mala i srednja preduzeća, definisana na osno- vu ZAKONA br.04/L-220 Za Strane Investicije (Sluzbeni List BR.1/09 Januar 2014).

6.2 Ekonomska održivost

Ekonomska održivost podnosioca zahteva se mora pokazati kroz poslovni plan. Svi podnosioci zahteva moraju dostaviti biznis plan, u skladu sa modelom koji zahteva Agencija za razvoj poljoprivrede. Podnosilac zahteva mora da pokaže u poslovnom planu ekonomska održivost preduzeća na kraju projekta. Preduzeće mora da pokaže da može redovno da izvršava svoje obaveze i dugove, bez ugrožavanja normalnog funkcionisanja preduzeća. Poslovni plan treba da sadrži detaljan opis investicija i planiranih aktivnosti, u skladu sa zahtevima AHV-a za unapređenje standarda. Takođe, poslovni plan treba da pokaže kako će implementacija projekta dovesti do poboljšanja ukupnog učinka poljoprivrednoprehranbenog preduzeća kroz predstavljanje perspektive finansijske/ekonomske održivosti. Procena finansijske/ekonomske održivosti i perspektivu neposredno ulaganja ocenjuje ARP, da bi obezbedio izbor projekata najvišeg kvaliteta u pogledu finansijske / ekonomske održivosti. Šablon biznis plana priprema ARP i biće objavljen na web stranici Agencije i MPŠRR-a.

6.3 Nacionalni standardi / standardi EU-a

Preduzeće mora jasno da demonstrira poslovni investicioni plan, planove koji će uticati na primenu standarda bezbednosti hrane i smanjenje rizika prema kategorizaciji. Pre podnošenja zahteva za isplatu u ARP, svaki projekat treba da proceni AHV ako su ispunjeni glavni nacionalni standardi u skladu sa važećim zakonima. Korisnici, zajedno sa zahtevom za plaćanje i drugom dokumentacijom, moraju dostaviti Izveštaj priložen uz kontrolne liste AHV-a koji potvrđuju da je investicija u skladu sa nacionalnim standardima.

Celokupno preduzeće/korisnik na kraju implementacije mora ispuniti nacionalne standarde prema važećim zakonima. Podnosioci zahteva moraju imati Izveštaj/zapisnik (ne stariji od šest meseci) izdat od AHV-a o postojećem stanju operatera i koje standarde mora da ispuni. U skladu sa zahtevima AHV-a za poboljšanje standarda u biznis planu treba da sadrži detaljan opis investicija i planiranih aktivnosti. Pre konačnog zahteva za plaćanje u ARP, podržana investicija mora da ispuni relevantne nacionalne standarde koji su na snazi u vezi sa zaštitom životne sredine, javnim zdravljem, dobrobiti životinja i bezbednošću na radu.

6.4 Ostali kriterijumi prihvatljivosti podobnosti

U slučaju projekata izgradnje / renoviranja / proširenja, podnosioci prijava moraju dostaviti sledeće:

- Sertifikat-potvrdu vlasništva (posedovni list) parcele u koju će se ulagati;
- U slučajevima kada se zemljište/objekat daje u zakup, vlasnički list zemljišta na kojem se nalazi zemljište/objekat mora biti na ime zakupodavca)
- U slučaju da se zemljište ili objekat daju u zakup, overen ugovor o zakupu na najmanje 10 godina, računajući od godine podnošenja zahteva. Ugovori potpisani i overeni za izdavanje pre roka za prijavu, moraju pokrivati vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja;
- Ugovor mora da sadrži i saglasnost vlasnika (zakupodavca), da se ulaganje izvrši u njegovo zemljište/objekat;
- ako je zemljište ili neka druga imovina u koju će se ulagati suvlasništvo, podnosilac zahteva mora donijeti saglasnost suvlasnika i kopije ličnih karata;
- Kopija plana parcele na kojoj će se izvršiti investicija;
- Kopija skica objekta.
- Svi aplikanti (korisnici) projekata u vrednosti od preko 50.000 evra dužni su da angažuju najmanje jednog diplomca ili one koji su na poslednjoj godini studija poljoprivrednih nauka u trajanju od najmanje 1 kalendarske godine od dana potpisivanja ugovora, prehrambene tehnologije ili agrotehnike. -ekonomija, sa ciljem ostvarivanja radne prakse. Angažovano lice mora imati istu ili sličnu stručnu spremu kao sektor, što sedokazuje overenim ugovorom.

Pored ovih dokumenata, u slučaju izgradnje, proširenja ili renoviranja objekata, potrebna su i sledeća dodatna dokumenta:

- Podnosilac zahteva koji konkuriše za investicije za upravljanje otpadom i ispuštenim vodama, u slučaju prijave, donese idejni projekat sa dimenzijama i predračunima;
- Predračun troškova materijala i planiranih radova;
- saglasnost nadležnog organa (Opštine) za građevinsku dozvolu, u slučaju projekata izgradnje/proširenja, ali ne i u slučaju projekata renoviranja;
- U slučaju izgradnje/renoviranja/dogradnje, podnosioci zahteva moraju dostaviti i tehnički projekat plana izgradnje/renoviranja/dogradnje;
- Svim podnosiocima prijave moraju biti izmirene ili usklađene poreske obaveze, porez na dohodak i drugi primenljivi porezi;
- Zemljište/objekat na kome će se investirati, odnosno oprema kupljena po projektu, prihvatljivo je za ulaganje i ako je pod hipotekom (bilo u vlasništvu ili u zakupu), osim za ulaganja za izgradnju/proširenje kategorije D zgradei za sabirna mesta/magacin gde to nije prihvatljivo;

Pre nego što zatraži isplatu Agenciji za Razvoj Poljoprivrede, korisnik mora dostaviti:

- U slučaju izgradnje/dogradnje sa osnovnom površinom preko 10m² potrebna je građevinska dozvola;

- Dozvola za izgradnju od nadležnog organa (Opštine), nije potrebna za projekte renoviranja;
- Procenu uticaja na životnu sredinu, ako je to predviđeno zakonom;

Ostale odredbe obaveštenja

- Korisniku se ne može dati novi projekat ako prethodni projekti nisu završeni u skladu sa ugovorom zaključenim sa ARP;
- Projekti finansirani od strane Programa ruralnog razvoja 2023- ne moraju biti finansirani od strane Kancelarije EU-a na Kosovu ili bilo kog drugog lokalnog ili međunarodnog javnog donatora;
- Ukoliko je korisnik dobio podršku za isti projekat od drugog donatora, njemu se ne daje podrška ili ako ju je dobio biće prinuđen da vrati dobijena sredstva, a prema njemu će se primeniti kaznene mere u skladu sa važećim zakonodavstvom;
- Podnosiocu zahteva se ne može dati novi projekat ako nije završio prethodnu investiciju. Ukoliko je potencijalni korisnik prethodno bio korisnik projekta iz MPŠRR u poslednje (5) pet godine i nalazi se u periodu praćenja, pre potpisivanja novog ugovora sa ARP treba da izvrši proveru radi verifikacije prethodnog projekta. Ukoliko se projekat nije održavan i/ili nije funkcionalan, ne može se zaključiti novi ugovor;
- Svi korisnici koji su u svom poslovnom planu naveli da će otvarati nova radna mesta za to stekli bodove tokom ocenjivanja moraju da stvaraju i dokažu uz uplatu penzijskog doprinosa i poreza na zarade počev od poslednjeg meseca pre podnošenja zahteva za poslednju uplatu. Korisnici su u obavezi da ova radna mesta budu popunjena radnicima sa punim radnim vremenom, sve dok traje period praćenja.

7. Specifični kriterijumi prihvatljivosti- podobnosti:

7.1 Podsektor prerade mleka, mesa i klanica

- Svi podnosioci zahteva moraju biti registrovani u Kosovskoj agenciji za registraciju preduzeća (KBRA) sa relevantnom delatnošću i odobreni od strane AHV-a najmanje 5 godina pre datuma podnošenja zahteva.
- Podnosioci zahteva kategorije "A", "B" i "C" nisu prihvatljivi u slučaju izgradnje novog objekta, dok prihvatljivi su u slučaju renoviranja, proširenja postojećeg objekta i ulaganja u opremu.
- Podnosioci zahtev kategorije „D“ su prihvatljivi u slučaju izgradnje novog i zatvaranja postojećeg objekta. Ulaganja u opremu/proizvodne linije za ovu kategoriju su prihvatljiva ako se u poslovnom planu daje prioritet izgradnji objekta.

7.2 Podsektor prerade voća i povrća i sabirne tačke/magacin poljoprivrednih proizvoda

- Svi podnosioci zahteva moraju biti registrovani u Kosovskoj agenciji za registraciju preduzeća (KARB) sa relevantnom delatnošću i registrovani od strane AHV- pre datuma podnošenja zahteva.
- U slučaju ulaganja u sabirne tačke/skladišta, minimalni kapacitet skladištenja treba da bude najmanje 1000 m³. U slučaju proširenja postojećeg objekta ovaj objekat mora imati minimalni kapacitet od 500 m³, dok prošireni objekat mora dostići minimalni kapacitet od 1000 m³.

7.3 Podsektor proizvodnje vina

- Pravo apliciranja imaju kompanije registrovane u registru proizvođača vina i Kosovskoj agenciji za registraciju preduzeća i imaju iskustvo pre datuma podnošenja

zahteva, proizvođači vina moraju imati najmanje 50% sirovina (grožđa) da obezbede iz drugih proizvođača (ne sopstvena proizvodnja)

- Ovaj kriterijum se ne odnosi na proizvođače vina koji poseduju preko 50 ha vinograda. Podnosioci zahteva moraju dokazati da su prijavili godišnju proizvodnju vina i preostale zalihe.

7.4 Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije

U okviru ove investicije podržana je proizvodnja električne energije iz obnovljivih izvora za "sopstvenu potrošnju". (tkz Generisani-proizvedeni kapacitet pozajmljene/uskladištene energije u mreži je u proseku jednak utrošenoj električnoj energiji tokom godine). Ovo se opravdava činjenicom da, pošto se električna energija ne može skladištiti, ako se ne potroši, može se pustiti u mrežu; Električna mreža se može zamisliti kao skladište električne energije gde se ona uvodi i povlači tokom godine u sličnim količinama i različitim ritmom. Pojam "sopstvene potrošnje" treba proveriti u fazi u kojoj se predstavlja/ocenjuje projekat. Investicija se smatra prihvatljivom kada (teoretski) energetska kapacitet postrojenja za obnovljivu energiju ("investicija") ne prelazi 120% prosečne (3) trogodišnje potrošnje preduzeća.

8. Podobna zajednička ulaganja

Prihvatljive investicije su ograničene na one koje su obuhvaćene na Ispisku investicija za meru 3

- Izgradnja/renoviranje zgrada. Izgradnja će biti prihvatljiva samo za kategoriju "D", dok će ulaganja u opremu biti prihvatljiva za sve kategorije ("A", "B", "C" i "D").
- Nabavka novih mašina i opreme, uključujući kompjuterske programe neophodne za rad proizvodnih linija ili drugih primarnih funkcija u vezi sa osnovnom delatnošću preduzeća;
- ulaganja u preradu mleka, mesa, voća i povrća, kao i proizvodnju vina, uključujući marketinška ulaganja za njihovu promociju;
- Podobni troškovi marketinga za sve mere iz Mere 3 su: priprema i štampanje kataloga, letaka, brošura, postera i sl. za promociju proizvoda, ali ne i za njihovu distribuciju. Takođe, prihvatljivi marketinški troškovi su proizvodnja promotivnih audio i video spotova, ali ne i njihova medijska distribucija;
- Maksimalna vrednost prihvatljivih troškova za marketing je ograničena na 5% od ukupnih prihvatljivih troškova, ali ne više od 10.000 €;
- Ostali troškovi u vezi sa projektom, kao što su: troškovi za arhitektu, za inženjera i troškovi predstudija, kao i izdavanje relevantnih dokumenata i dozvola prihvatljivi su do 7% prihvatljivih troškova ali ne više od € 15.000 , dok su troškovi za izradu biznis plana prihvatljivi do 3% prihvatljivih troškova za projekat, ali ne više od 5.000 €;
- Administrativni troškovi, čak i ako nastanu pre potpisivanja ugovora, prihvatljivi su samo ako projekat izabere i ugovara Agencija za Razvoj Poljoprivrede.

8.1 . Podobne investicije za sektor

8.1.1 Podobna ulaganja za podmeru prerade mleka

- Ulaganja u izgradnju / renoviranje / proširenje mlekara; (ulaganja u izgradnju novih mlekara koje su u trenutku prijave u kategoriji "D");

- Ulaganja u opremu za poboljšanje higijene, kvaliteta i bezbednosti proizvoda; (posebno radi ispunjavanja standarda HACCP i/ili ISO 22000) ***Ne finansira se sertifikat HACCP i/ili ISO 22000;***
- Ulaganja u opremu za unapređenje zaštite životne sredine, posebno za upravljanje otpadom i tretman otpadnih voda;
- Ulaganja u specijalizovana transportna sredstva; -Ulaganja u opremu za nove proizvode i savremenu ambalažu;
- Oprema IT-ia, digitalizacija, hardver i softver za praćenje, kontrolu i upravljanje;
- Ulaganja u tehnologiju za proizvodnju obnovljive energije;
- Specijalizovana vozila za transport sirovina i gotovih proizvoda;
- Ulaganja u opremu za hlađenje.
- Ulaganje u marketingu.

8.1.2 Podobna ulaganja za preradu mesa i klanice

- Ulaganja u izgradnju/renoviranje/proširenje postojećih objekata, uključujući rashladne depoe zajedno sa opremom (ulaganja u nove gradnje koje su u trenutku prijave u kategoriji "D");
- Ulaganja u opremu za preradu mesa i klanice;
- Ulaganja u opremu za poboljšanje higijene, kao i kvaliteta i bezbednosti proizvoda (naročito da bi se ispunili HACCP i/ili ISO 22000 standardi) ***Ne finansira se sertifikati HACCP i/ili ISO 22000;***
- Ulaganja u opremu za unapređenje zaštite životne sredine, posebno za upravljanje otpadom i tretman otpadnih voda;
- Ulaganja u opremu za kontrolu kvaliteta, uključujući relevantne laboratorije;
- Investicije u opremu za hlađenje i zamrzavanje za skladištenje gotovih proizvoda;
- Oprema IT-ia, digitalizacija, hardver i softver za praćenje, kontrolu i upravljanje;
- Specijalizovana vozila za transport sirovina i gotovih proizvoda;
- Ulaganja u tehnologiju za proizvodnju obnovljive energije
- Ulaganje u marketingu.

8.1.3 Podobna ulaganja za preradu drveća (uključujući krompir) i sabirne tačke/magacine poljoprivrednih proizvoda

- Ulaganja u renoviranje objekata za preradu;
- Dozvoljena su ulaganja u sabirne punktove/skladišta poljoprivrednih proizvoda izgradnja/ proširenje/renoviranje i ulaganja u opremu.
- Ulaganja u linije za konzervaciju/pasterizaciju voća i povrća;
- Ulaganja u opremu za poboljšanje higijene, kao i kvaliteta i bezbednosti proizvoda (posebno za dostizanje HACCP i/ili ISO 22000 standarda); ***HACCP i/ili ISO 22000 sertifikacija se ne finansira;***
- Ulaganja u objekte i opremu za tretman nakon žetve, sušenje, klasifikaciju i čuvanje u magacinu;
- Ulaganja u opremu za pakovanje, etiketiranje, uključujući linije za punjenje, omote i drugu specijalizovanu opremu;
- Ulaganja u opremu za hladni lanac, uključujući skladišta za hlađenje i zamrzavanje, tunele za zamrzavanje, rashladna transportna vozila i drugu opremu neophodnu za obezbeđivanje kontinuiteta u hladnom lancu;
- Ulaganja u opremu za unapređenje zaštite životne sredine, posebno za upravljanje otpadom i tretman ispuštenih voda;
- Ulaganja u opremu za kontrolu kvaliteta, uključujući relevantne laboratorije;

- specijalizovana vozila za transport sirovina i gotovih proizvoda, sa i bez hlađenja;
- IT oprema, digitalizacija, hardver i softver za praćenje, kontrolu i upravljanje;
- Ulaganja u tehnologiju za proizvodnju obnovljive energije.
- Ulaganja u marketing.

8.1.4 Podobna ulaganja za podmeru proizvodnja vina

- Ulaganja u proširenje, rekonstrukciju objekata za proizvodnju i preradu vina;
- Ulaganja u opremu za preradu vina;
- Ulaganja u opremu za poboljšanje higijene, kao i kvaliteta i bezbednosti proizvoda (posebno za ispunjavanje HACCP i/ili ISO 22000 standarda) Ne finansira se sertifikacija HACCP i/ili ISO 22000;
- Ulaganja u opremu za pakovanje, etiketiranje, uključujući linije za punjenje, ambalažu i drugu specijalizovanu opremu;
- Ulaganja u tehnologiju za proizvodnju obnovljive energije;
- Ulaganja u opremu i aparate za kontrolu kvaliteta vina, uključujući relevantne laboratorije;
- Oprema IT-a, digitalizacija, hardver i softver za praćenje, kontrolu i upravljanje.
- Ulaganje u marketing.

9. Kriterijumi odabira za sve podsektore

Br.	Kriterijumi odabira	Bodovi
1.	Ulaganja u postizanje nacionalnih standarda bezbednosti hrane	25
2.	Ulaganja u projekte za poboljšanje položaja poljoprivrednika u lancu vrednosti (obavezivanje ugovora/overena kod notara) ¹⁹	20
3.	Ulaganje u proizvodnju energije u preduzeću iz obnovljivih izvora (min. 10% prihvatljive investicije) ²⁰	20
4.	Ulaganje koje se odnose na tretman otpada, prečišćavanje vode i/ili korišćenje otpadnih proizvoda – cirkularna ekonomija	15
5.	Ulaganja koje dovode do inovacija i diversifikacije proizvodnje	10
6.	Uvođenje najmanje dva nova proizvoda (ili dve različite vrste vina)	5
7.	Podnosioci zahteva su imali pozitivno poslovanje u poslednje 2 godine (vidi dokument: Opšte stanje deklaracija i drugih transakcija PAK-a)	5
	Ukupno	100

¹⁹ Ulaganja u projekte za poboljšanje položaja farmerau lancu vrednosti (obavezujući/notarski ugovori)

a) daje najmanje 80% ugovorenih mlečnih sirovina iz lokalne proizvodnje;

b) daje najmanje 30% sirovine ugovorenog mesa iz domaće proizvodnje;

c) da najmanje 80% sirovina ugovorenog drveća, povrća i grožđa bude iz lokalne proizvodnje;

(ovo se mora dokazati notarskim ugovorima, dok se sopstvena proizvodnja preduzeća dokazuje biznis planom)

(ovo se mora dokazati notarskim ugovorima, dok se sopstvena proizvodnja preduzeća dokazuje biznis planom).

²⁰ Korisnik koji je planirao ulaganja u proizvodnju obnovljive energije i ostvaruje bodove za ovu namenu, dužan je da ovu investiciju iskoristi i održava aktivnom za namene koje je predvideo poslovnim planom. Ako se tokom svake kontrole od strane službenika AZHB (ad-hoc ili ek-post) utvrdi da se ulaganja u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno poslovnim planom, onda će to biti kažnjeno u skladu sa zakonima na snazi.

Korisnik koji je planirao ulaganja u korišćenje obnovljive energije i ostvaruje bodove za ovu namenu, u obavezi je da ovu investiciju iskoristi i održava aktivnom za namene koje je predvideo poslovnim planom. Ako se prilikom svake kontrole od strane službenika ARP (pre potpisivanja ugovora, ad hoc ili ex-post) utvrdi da se investicije u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno poslovnim planom, onda će se primeniti član 54 Zakona br. 08/l-072 o Poljoprivredi i Ruralnom Razvoju.

10. Stepen javne podrške

- Intenzitet pomoći (javna pomoć) je 50% od ukupnog iznosa prihvatljivih troškova za projekat.
- Minimalna vrednost prihvatljivih troškova po projektu u okviru ove mere je 50.000€;
- Maksimalna vrednost prihvatljivih troškova po projektu u okviru ove mjere je 400.000 €;
- Kao prihvatljiv trošak za sve podmere biće uključeno angažovanje studenta na poslednjoj godini ili nedavno diplomiranog u oblasti prehrambene tehnologije ili stočarstva/zootehnike. Vrednost podrške MPSRR-a biće 2.400 evra u okviru jedne kalendarske godine, što se dokazuje putem overenog ugovora kod notara.
- Maksimalna javna podrška za programski period (2023-27) za Meru 3 ne može preći iznos od 600.000 € po korisniku.
- Podnosilac zahteva može konkurisati sa više projekata tokom perioda realizacije ovog programa u različitim godinama, pod uslovom da su prethodni projekti uspešno završeni i da javna podrška ne prelazi navedeni iznos.
- Plaćanje za Meru 3 se vrši u dve rate, prvi deo javne podrške u iznosu od 50% vrši se u vidu akontacije nakon potpisivanja ugovora sa korisnikom, uz obezbeđenje bankarske garancije, dok se preostali deo od 50% uplaćuje nakon provere završetka opšte investicije;
- Bankarska garancija mora biti obezbeđena samo za akontaciju od 50% javne podrške;
- Bankarska garancija mora biti obezbeđena za period do poslednje uplate od strane ARP, odnosno do poslednje odluke Zalbene komisije. Svaki zahtev za dodatnim rokom mora biti pokriven bankarskom garancijom.

11. Budžet

	MERA 3	Budžet	%
1	Prerada mleka	500,000.00	14.29
2	Prerada mesa	500,000.00	14.29
3	Prerada živinskog mesa/ulaganja u klanice	500,000.00	14.29
4	Prerada voća i povrća	500,000.00	14.29
5	Prerada vina	700,000.00	20.00
6	Sabirna mesta/magacin	800,000.00	22.86
	Ukupan Budžet	3,500,000.00	100.00

12. Pokazitelji

POKAZITELJI	CILJEVI
Broj agro-prerađivačkih preduzeća podržanih modernizovanim PRR-a	27
Broj preduzeća za preradu mleka	4

Broj preduzeća za preradu mesa	4
Broj preduzeća za preradu voća/povrća	4
Broj sabirnih mesta/ magacin	6
Broj preduzeća za preradu vina	4
Broj korisnika koji su investirali u obnovljive izvore energije	25
Broj korisnika koji su investirali u prečišćavanje otpada i voda	27
Broj novih radnih mesta	40
Ukupna vrednost javnih investicija	3,500,000.00
Ukupna vrednost investicije	7,000,000.00

13. Administrativni postupci

Ovu meru sprovodiće Agencija za Razvoj Poljoprivrede (ARP). Detaljni administrativni postupci biće predstavljene u Administrativnom Uputstvu, koje usvaja Ministar Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja.

Ocenjivanje uključuje verifikaciju dostavljene dokumentacije (da bude kompletna), proveru podobnosti (uključujući predlog projekta/biznis plan) i bodovanje projekata. Izveštaji o proceni će biti objavljeni. Svi podnosioci prijave imaju mogućnost da podnesu žalbu. Procedura procene biće deo Administrativnog Uputstva, usvojenog od MPŠRR.

14 Rok sprovođenja

Rok za sprovođenje projekata ove mere je 10 meseci od dana potpisivanja ugovora sa ARP. Nakon ovog roka, korisnik ima dodatnih 15 dana da pripremi dokumentaciju i podnese zahtev za isplatu. ARP može da produži period implementacije za najviše 2 meseca, ako za to postoje ubedljivi razlozi, kao što su neprikladni klimatski uslovi, dovođenje bilo koje posebne mašinerije iz druge zemlje.

15. Geografska rasprostranjenost mere

Ova mera se primenjuje na čitavoj teritoriji Republike Kosov

MERA 7: DIVERSIFIKACIJA FARM I RAZVOJ POSLOVANJA

1. Pravna osnova

- Zakon br.08/l-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni list Republike Kosovo/br.8/29.03.2023.);
- Strategija za poljoprivredu i ruralni razvoj 2022-2028, odluka Vlade Republike Kosovo br. 12/50, od: 23.12.2021;
- Nacionalni program za poljoprivredu i ruralni razvoj 2023-2027, odluka Vlade Republike Kosovo, br. 15/151 12.07. 2023;

2. Obrazloženje

Ruralna područja su od velikog značaja za ukupni razvoj zemlje i predstavljaju potencijal za diversifikaciju privrednih aktivnosti, za otvaranje radnih mesta i dodatnih prihoda. Ova područja su velika i bogata prirodnim, kulturnim i istorijskim resursima. Uslovi života u ruralnim područjima su teži, pa je evidentna kontinuirana migracija u urbana područja. Nezaposlenost u ovim područjima je izraženija, posebno među ženama i mladima. Ulaganja u ruralna područja smatraju se kao prilike za jačanje veze između ruralnih i urbanih ekonomija. Stanovnici ruralnih područja treba da vide diversifikaciju aktivnosti kao priliku za razvoj područja u kojima žive.

Problemi sa kojima se suočavaju stanovnici ruralnih područja su brojni, ali glavni su:

- Nedostatak radnih mesta;
- Velika zavisnost od poljoprivrede;
- Loš kvalitet života, nedostatak potrebnih usluga i infrastrukture;
- De populacija i demografsko starenje.

Mera 7 „Diverzifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja“ će se podržati niz poljoprivrednih i nepoljoprivrednih aktivnosti, koje će pomoći poboljšanju kvaliteta života stanovništva u ruralnim područjima. U okviru mere prioritet će imati projekti koji se realizuju u planinskim područjima, preduzetnici, mladi poljoprivrednici i projekti koji će otvoriti nova radna mesta u ruralnim područjima.

Na osnovu sektorske analize za diversifikaciju ruralne ekonomije na Kosovu, biće podržane neke aktivnosti koje se posmatraju sa dugoročne perspektive za razvoj ruralne ekonomije. Dodatni prioriteti pružiće se projektima koje su preporučile Grupe za lokalnu. (GLA).

2.1 Sakupljanje i prerada nedravnih šumskih proizvoda, uključujući lekovito i aromatično bilje(sakupljeni ili kultivirani LAB)

Nedrvni šumski proizvodi (NDŠP) i aromatične lekovite biljke (LAB) su važni proizvodi koji rastu i divlje i uzgajane. Više od 300 vrsta NDŠP i LAB se sakuplja u divljini, a značajan broj vrsta se uzgaja. Najmanje 67 vrsta ima komercijalnu vrednost i doprinosi stvaranju prihoda i ekonomskom blagostanju domaćinstava koja žive u ruralnim područjima.

Procenjuje se da u našoj zemlji ima oko 20.000 žetelaca, uglavnom žena, a često i celih porodica, čija se primanja kreću od 12-15 eura dnevno. Poljoprivrednici koji gaje NDŠP i LAB su ti koji uglavnom odgovaraju na zahteve kompanija, koje izvoze ove proizvode. Procenjuje se da u zemlji postoji oko 100 sakupljača/prerađivača NDŠP i LAB, dok u zemlji posluje oko 42 prerađivača/izvoznika, koji imaju linije za preradu i pakovanje, koje zadovoljavaju zahteve međunarodnog tržišta u pogledu kvaliteta i standarda sigurnosti. Otprilike 95% ukupnog NDŠP i LAB izvozi se na tržište EU. U 2022. godini ²¹ukupan iznos izvoza NDŠP-a i LAB iznosio je 16.027.8584 miliona eura, pri čemu je većinu (86,59%) izvoza činio NDŠP, dok je prodaja u 2020. godini iznosila 12,5 miliona eura, od čega je izvoz 11.85 miliona eura ili 94% ; U izvoznoj prodaji NDŠP ima glavnu ulogu; u 2020. godini, 87% ukupne prodaje je bilo od NDŠP, 11% LAB i samo 2% prodaje semena - ovo pokazuje važnost NDŠP i glavni razlozi za to je dostupnost NDŠP na Kosovskim planinama, tradicija sakupljači u ruralnim područjima, kao i dobre veze izvoznika sa kupcima u zemljama izvoza. MPŠRR ima sistem za izdavanje dozvola za sakupljače lekovitog i samonik-log bilja. Za korisnike ove mere važno je da imaju licencu, kako bi se osigurala održivost sektora.

2.2 .Razvoj seoskog turizma i Agroturizam

Turizam na Kosovu je jedan od sektora sa potencijalom za razvoj. Razvoj turizma je pratio pozitivne trendove do 2019. godine. Pandemija je negativno uticala na ovaj sektor u 2020. godini i još uvek traje. Na osnovu prednosti i mogućnosti koje ima Republika Kosovo, postoji veliki potencijal za razvoj seoskog turizma i agroturizma. Videći ovaj potencijal, Vlada Republike Kosovo u Programu Vlade 2021-2025, tretira razvoj sektora turizma, kao jedan od svojih prioriteta, koji je podvučen kao jedna od prioritarnih oblasti za održivi ekonomski razvoj. Očekuje se da će glavni fokus Vlade Republike Kosovo biti razvoj kulturnog turizma i prirodnog turizma (planinskog i seoskog), kroz proširenje turističke ponude, poboljšanje infrastrukture, digitalizaciju i izradu među-sektorskih planova. Ruralni turizam je jedan od sektora turizma koji može na mnogo načina doprineti da Kosovo postane privlačnije kao destinacija. Posebno planinski turizam, baziran na boravcima na farmama, šetnji prirodom, vožnji bicikla, kao i raznovrsnoj ponudi sa tradicionalnom hranom. Kosovo ima mnogo toga da ponudi. Degustacija vina, ajvara, soka od jabuke, rakije, šarskog sira i brojnih domaćih jela. Nacionalni park "Šarske planine" sa 53.272 hektara i Nacionalni park "Prokletije" sa 63.028 hektara su veoma atraktivna turistička područja. Renovirani lokaliteti kulturne baštine predstavljaju potencijal za ruralni turizam. Nacionalni Zakon o seoskom turizmu je u pripremi, radi daljeg podsticanja razvoja ovog sektora.

2.3 .Prerada poljoprivrednih proizvoda u porodičnoj privredi,

Mnoga domaćinstva se bave kućnom preradom povrća, voća, mleka, pripremom slatkiša, testa i dr. Neki korisnici grantova MPŠRR za preradu u porodičnoj privredi, govore da su imali godišnji porast prodaje od oko 20-25%. Prosečna količina prerađena u 2020. bila je 5.5 tona po farmi. Prerada na farmi doprinosi oko 2% u industriji prerade voća i povrća, a oko 10% ukupnoj zaposlenosti u industrijskoj preradi voća i povrća.

Proizvodi prerađeni u porodičnoj privredi nemaju problem sa prodajom, njihov problem je mala količina proizvoda koji se nude na tržištu.

²¹Organizaciono

Povećana potražnja za poljoprivrednim proizvodima iz porodične privrede dobrog kvaliteta, otvara mogućnosti prerađivačima poljoprivrednih proizvoda, posebno nezaposlenim ženama, da ostvare dodatni prihod za potrebe porodice i da se zaposle u zemlji u kojoj žive.

2.4. Proizvodnja meda

Geografski položaj Kosova nudi pogodno okruženje za razvoj pčelarstva. I pored povoljnih uslova, prosečna količina proizvedenog meda po košnici je i dalje mala i iznosi oko 10 kg, što je znatno niže u odnosu na zemlje u okruženju ili evropske zemlje (22 kg/košnica). U 2019. godini preko 90% ukupne proizvodnje meda prodato je na domaćem tržištu. Gotovo celokupna količina domaćeg meda prodavana je na neformalnom tržištu. Uvoz meda u 2019. godini iznosio je 229 tona.

Cena 1 kg meda na farmi je procenjena na 11.85 €, što je veoma visoka cena u odnosu na druge zemlje u okruženju i EU.

2.4 .Nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima

Otvaranje radnih mesta u ruralnim područjima je od suštinskog značaja za zaustavljanje migracije stanovništva iz ovih područja.

Ulaganje/podrška u ruralnim područjima može ojačati vezu između ruralnih i urbanih ekonomija.

Razvojem ruralnog turizma sve će se više javljati potreba za pružanjem različitih nepoljoprivrednih aktivnosti, s ciljem poboljšanja kvaliteta života u ruralnim područjima i sprečavanja migracija u urbana područja.

Kao privredna delatnost u ruralnim područjima, treba voditi računa o razvoju biznisa u pružanju usluga, kao što su briga o starijim osobama, deci, kulturnim i sportskim aktivnostima za mlade i dr.

Nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima

- proizvodnja i prerada proizvoda od kože;
- proizvodnja i prerada proizvoda od vune;
- proizvodnja i prerada proizvoda od drveta;
- proizvodnja i obrada metalnih proizvoda;
- proizvodnja i prerada proizvoda od papira/kartona;
- proizvodnja i prerada od plastike;
- proizvodnja i prerada proizvoda od grnčarije i keramike;
- proizvodnja i prerada tekstilnih proizvoda;
- proizvodnja humusa.

2. 5. Uzgoj seoske živine

Potražnja za takozvanim "seoskim" proizvodima se povećava.

Uočena je povećana potražnja za jajima od "seoskih" pilića i za mesom peradi sa malih farmi, koje ptice drže slobodne u prirodi.

Budući da je potražnja na tržištu za ovim proizvodima porasla, domaćinstva u ruralnim područjima koja imaju dovoljno prostora mogu se baviti ovim aktivnostima i osigurati dodatni prihod.

2.5 Uzgoj ribe

Uzgoj ribe je pod-sektor, koji nije mnogo razvijen na Kosovu, ali sa potencijalom za razvoj. Posljednjih godina beleži se porast broja malih obiteljskih farmi koje uzgajaju slatkovodnu ribu. Većina njih uzgaja ribu za restorane. 17 od 35 farmi koje uzgajaju ribu kombinuju proizvodnju ribe sa restoranom ili nekom drugom turističkom uslugom.

Kao privredna delatnost, uzgoj ribe značajno doprinosi zapošljavanju. S obzirom da se slatkovodni ribnjaci uglavnom nalaze u ruralnim područjima, to je prilika za zapošljavanje stanovnika i razvoj ovih područja.

3. Opšti cilj

Opšti cilj ove mere je socio-ekonomski razvoj ruralnih područja, kroz otvaranje novih radnih mesta i razvoj ruralnog poslovanja, čime se podiže nivo ekonomske aktivnosti u ruralnim područjima i utiče na zaustavljanje ruralnih migracija.

3.1 Posebni ciljevi

Specifični ciljevi mere će imati za cilj stvaranje, diversifikaciju i razvoj ruralnih aktivnosti, kroz podršku investicijama u diversifikaciju farmi i razvoj nepoljoprivrednih delatnosti u sledećim sektorima:

- 7.1 Sakupljanje, prerada i promocija n- drvnih šumskih proizvoda;
- 7.2 Razvoj i promocija seoskog turizma;
- 7.3 Prerada poljoprivrednih proizvoda u porodičnoj privredi;
- 7.4 Proizvodnja meda;
- 7.5 Nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima;
- 7.6 Uzgoj seoske perad;
- 7.7 Uzgoj ribe.

4. Povezivanje sa drugim merama PRR

Mera 7 „Diversifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja“ dopunjuje realizaciju mera 1 „Ulaganja u fizička sredstva poljoprivrednih gazdinstava“ i 3 „Prerada i marketing poljoprivrednih proizvoda“. Dakle, ova mera je pogodna za implementaciju čak i među merom 5 „Implementacija strategija LAG“ Leader pristup. LAG pripremaju lokalne razvojne strategije, identifikujući aktivnosti koje su prihvatljive u okviru mere 7 " Diversifikacija farmi i razvoj poslovanja", kao što su mali projekti za njihova specifična područja koja su obuhvaćena pristupom LEADER.

5. Korisnici

- Krajnji korisnici ove mere su poljoprivrednici, prema definiciji iz Zakona br. 08/1-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni list Republike Kosovo/ br. 8/29. marta 2023. godine), i preduzeća prema Zakonu br. 04/L-220 o stranim ulaganjima, (Službeni list br. 1/09 januar 2014).
- U slučaju preduzeća, korisnici mogu biti; mikro preduzeća i mala preduzeća (ova preduzeća mogu biti korisnici bez obzira na to gde su osnovana u ruralnim ili urbanim sredinama, ali koja svoju delatnost razvijaju u ruralnim područjima).
- U slučaju pravnih lica, poslovanje mora biti registrovano za odgovarajuću delatnost za koju se prijavljuje. (Preduzeća na listi koda delatnosti, takođe moraju imati registrovanu delatnost za koju se prijavljuju).
- LAG – mogu biti korisnici (samo ako su akreditovani od MPŠRR).

6. Zajednički kriteriji podobnosti

- Svi podnosioci zahteva moraju biti upisani u Registar poljoprivrednih gazdinstava;
- Ako je podnosilac prijave fizičko lice, mora imati više od 18 godina, ali ne starije od 65 godina na dan podnošenja prijave. U slučaju pravnog lica, ovaj kriterijum se ne primenjuje;
- Podnosioci prijave moraju podneti prijavu sa svim potrebnim dokumentima na listi potrebnih dokumenata i predstavljenim u Uputstvu za aplikante ;
- Investicija se mora izvršiti u ruralnim područjima (prema definiciji Programa za poljoprivredu i ruralnog razvoja 2023-2027 za planinska područja);
- Fizičko lice mora imati završeno obavezno osnovno obrazovanje (8 ili 9 razreda) (u slučaju pravnog lica to se odnosi na vlasnika ili ovlašćeno lice);
- Svi podnosioci zahteva moraju dostaviti vlasnički list/vlasnički list i kopiju plana (za investicionu lokaciju);
- Svim podnosiocima prijave moraju imati izmirene poreske obaveze, porez na dohodak i drugi primjenjivi porezi;
- Podnosioci zahteva ne smeju imati finansijske obaveze prema MPŠRR;
- Svi korisnici projekata ruralnog razvoja dužni su da održavaju svoja ulaganja prema odobrenom projektu tokom tri godine, nakon realizacije projekta, koliko traje period praćenja. Ukoliko ne održava ulaganja, korisnik je dužan da vrati finansirani iznos javne podrške;
- Za investicione projekte u kojima su prihvatljiva ulaganja manja ili jednaka 20.000 €, aplikanti moraju podneti predlog projekta po modelu ARP. Poseban je predlog projekta za pod-meru ruralni turizam; Predlog projekta bi također trebao uključivati tabelu novčanog toka i povrata ulaganja)
- Za investicione projekte u kojima su prihvatljiva ulaganja veća od 20.000 €, podnosioci zahteva moraju dostaviti plan biznisap o modelu ARB. Poseban je poslovni plan za seoski turizam;
- Korisnici koji su se obavezali da će imati zaposlene u poslovnom planu moraju biti registrovani u ARBK, barem kao individualni biznis i sve isplate moraju biti izvršene sa poslovnog računa;
- Modeli predloga-projekta za biznis plan biće objavljeni na sajtu Agencije za razvoj poljoprivrede (ARP) i Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i biće dostupni svim podnosiocima prijave;
- Svi korisnici, koji su u svom poslovnom planu naveli da će otvarati nova radna mesta za to su dobili bodove tokom ocene, moraju ih stvoriti i dokazati uplatom penzijskog doprinosa i poreza na zarade, počevši bar od posljednjeg meseca prije posljednje uplate. Korisnici su dužni da ova radna mesta budu popunjena radnicima sa punim radnim vremenom 3 godine, koliko traje period praćenja;
- Korisnici koji su se obavezali da imaju zaposlene u poslovnom planu moraju biti registrovani u ARBK, barem kao individualni biznis i sve isplate moraju biti izvršene sa poslovnog računa;
- Projekti finansirani od strane Programa ruralnog razvoja ne smeju biti finansirani od strane Kancelarije EU na Kosovu ili bilo kog drugog lokalnog ili međunarodnog javnog donatora. U slučaju da se dokaže da je korisnik dobio podršku za isti projekat od drugog donatora, ona neće biti data ili ako ju je dobio, biće prinuđen da vrati primljena sredstva, te će mu se primeniti kaznene mere u skladu sa zakonom;
- Korisniku se ne može dati novi projekat ako prethodni projekti nisu završeni u skladu sa ugovorom potpisanim sa ARP;
- Aplikant se može prijaviti samo sa jednim projektom u toku godine;
- Maksimalna javna pomoć za period realizacije Programa poljoprivrede i ruralnog razvoja za petogodišnji period za Meru 7 iznosi 180.000 € po korisniku;

- Ako je zemljište ili bilo koja druga imovina za koju će se investirati u suvlasništvu, podnositelj zahteva mora doneti saglasnost suvlasnika i kopije ličnih dokumenata;
- Ugovor o zakupu nije potreban samo u slučajevima kada su vlasnik zemljišta i podnositelj zahteva u bračnoj zajednici ili u krvnoj liniji bez granica (npr.: prababe, dedovi, roditelji, deca, unuci i sl.) a to se dokazuje venčanim listom ili izvodom iz matične knjige rođenih i/ili izvodom iz matične knjige umrlih. Isto tako, podnositelj zahteva mora popuniti Izjavu pod zakletvom, kojom dokazuje da zemljište za koje prijavljuje i za koje je potencijalni nasljednik ne koriste drugi potencijalni nasljednici;

U slučaju projekata koji uključuju izgradnju, proširenje, renoviranje ili ulaganja u opremu, podnosioci prijave moraju dostaviti

- Vlasnički list (posedovni list) parcele u koju će se ulagati; (U slučajevima kada se zemljište/objekat iznajmljuje, vlasnički list zemljišta na kojem se nalazi zemljište/objekat mora biti na ime zakupodavca)
- U slučaju da se zemljište ili objekat iznajmljuje, overen ugovor o zakupu na najmanje 10 godina, računajući od godine podnošenja zahteva. Ugovori potpisani i overeni za iznajmljivanje prije roka za podnošenje zahteva moraju pokrivati vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja ;
- Ugovor mora sadržavati i saglasnost vlasnika (zakupodavca) za ulaganje u njegovo zemljište/objekat;
- Ako je zemljište ili neka druga imovina u koju će se investirati u suvlasništvu, podnositelj zahteva mora doneti saglasnost suvlasnika i kopije njihovih ličnih dokumenata;
- Kopija plana parcele na kojoj će se izvršiti investicija;
- Kopija skica objekta

Pored ovih dokumenata, u slučaju izgradnje/proširenja/renoviranja objekata, potrebna su i ova dodatna dokumenta:

- Prije računa troškova materijala i radova;
- Zemljište pod hipotekom ne ispunjava uslove za ulaganje, bilo da je u vlasništvu ili u zakupu;
- Digitalizaciju treba obaviti na mestu gde se ulaže;
- U slučaju izgradnje/proširenja na prostorima nacionalnih parkova potrebna je i saglasnost MŽSPPI-a;
- Za pod-meru "Proizvodnja meda", oni koji konkurišu samo za opremu i druga sredstva, a ne konkurišu za izgradnju objekta, moraju fotografijama dokumentovati postojanje objekta u trenutku podnošenja prijave;
- Za meru „Prerada poljoprivrednih proizvoda u porodičnoj privredi“ oni koji konkurišu samo za opremu i druga sredstva, a ne konkurišu za izgradnju objekta, moraju fotografijama dokumentovati postojanje objekta u trenutku prijave;
- Za meru „Nepoljoprivredne delatnosti u ruralnim područjima“ oni koji konkurišu samo za opremu i druga sredstva, a ne konkurišu za izgradnju objekta, moraju fotografijama dokumentovati postojanje objekta u trenutku podnošenja zahteva;
- Za meru Razvoja seoskog turizma, prije potpisivanja ugovora sa Agencijom za razvoj poljoprivrede, potencijalni korisnici koji planiraju ulaganje u objekte, a koji se nalaze na Listi kulturnog nasleđa, moraju dobiti saglasnost Ministarstva kulture/Odeljenja za kulturno nasleđe.

- Kod pod-mere Razvoj seoskog turizma - pojam "proširenje" podrazumevanje proširenje postojećeg objekta, ako se delatnost seoskog turizma odvija u bungalovu/kamp kućice, tada je dozvoljena nova gradnja (ostalih bungalova / kamp kućice), kao proširenje postojećih kapaciteta) na parceli ili prostoru na kojem se nalazi postojeća seosko-turistička delatnost, u okviru istog naselja;
- Investicije moraju biti u skladu sa relevantnim minimalnim nacionalnim standardima predstavljenim u vodiču za podnosiocima zahteva, koji moraju biti ispunjeni najkasnije prije zahteva za poslednju isplatu i verifikovani tokom kontrole od strane službenih lica u mestu ulaganja;
- Digitalizaciju treba obaviti na mestu gde se ulaže.
- Podnosilac zahteva za ulaganja za upravljanje otpadom i upravljanje ispuštenim vodama, u slučaju prijave, doneti idejni projekat sa dimenzijama i predračunima;
- Procena materijalnih troškova i predviđenih radova; Saglasnost nadležnog organa (Opštine) za građevinsku dozvolu, u slučaju projekata izgradnje/proširenja, ali ne i u slučaju projekata renoviranja;
- Svi podnosioci prijave moraju imati izmirene ili regulisanje poreske obaveze, porez na dohodak i drugi porezi u primeni;

Prije zahteva za plaćanje Agenciji za razvoj poljoprivrede, korisnik mora dostaviti:

- Za projekte renoviranja nije potrebna građevinska dozvola nadležnog organa (Opštine);
- U slučaju izgradnje/dogradnje sa osnovnom površinom većom od 10m² potrebna je građevinska dozvola;
- Za pod-meru Uzgoj ribe uz zahtev za isplatu potrebno je dostaviti Dozvolu za obavljanje delatnosti akvakulture /uzgoj ribe;
- Korisnici za preradu grožđa prije traženja uplate moraju biti registrovani u "Registar vina Kosova"
- Procena uticaja na životnu sredinu, ako je to zakonom predviđeno;

6.1 . Nacionalni standardi

Investicije moraju biti u skladu sa relevantnim minimalnim nacionalnim standardima. One moraju biti ispunjene najkasnije pre zahteva za poslednju isplatu i verifikovane tokom kontrole od strane službenih lica u mestu ulaganja. (Vidi Uputstvo)

6.2 Ekonomska održivost

Podnosilac zahteva mora dokazati ekonomsku održivost farme kroz poslovni plan koji ima za cilj postizanje rezultata do kraja investicionog perioda. Način na koji se dokazuje ekonomska održivost treba objasniti u vodiču za podnosiocima zahteva, koji je pripremila ARP. Sredstva ARP dodeljena korisniku, moraju se uzeti u obzir prilikom izračunavanja ekonomske održivosti korisnika.

U slučaju ulaganja manjih ili jednakih 20.000 eura, može se prihvatiti pojednostavljeni oblik poslovnog plana ili predloga projekta, uz zadržavanje prognoza finansijske/ekonomske održivosti. Podnosilac prijave mora dostaviti projekat/predlog prema modelu, koji će biti objavljen na web stranicama ARP i MPŠRR.

Predlog projekta također treba uključiti tabelu novčanog toka i povrata ulaganja)

Za investicione projekte u kojima su prihvatljiva ulaganja veća od 20.000€, podnosioci prijave moraju dostaviti biznis plan, po modelu koji će biti objavljen na web stranicama ARP i MPŠRR.

Poslovni plan je glavni dokument za procenu ekonomske isplativosti.

Planirane investicije moraju biti u skladu sa proizvodnim kapacitetom. Prilikom ocene prijava, na osnovu poslovnog plana, službenici ARP-a su dužni da odbiju deo ulaganja koji je u suprotnosti sa ovim principom. Ekonomska i finansijska održivost se ocenjuje na osnovu predloga projekta ili poslovnog plana. Poslovni plan mora pokazati ekonomsku održivost farme/preduzeća na kraju investicije.

7. Posebni kriterijumi prihvatljivosti

7.1 Sakupljanje i prerada nedravnih šumskih proizvoda uključujući lekovito i aromatično bilje (sakupljeno ili uzgojenoLAB)

- Samo pravna lica ili pojedinačna preduzeća registrovana u ARBK (sa relevantnom delatnošću) imaju pravo da se prijave;
- Podnosilac zahteva mora imati licencu za prikupljanje PNŠP i LAB (od Odeljenja za šumarstvo).

7.2 Razvoj seoskog turizma i agroturizma

- Gradnja novih objekata dozvoljena je samo za agroturizam. Podnosioci zahteva su dužni da dokažu da razvijaju poljoprivrednu delatnost u ruralnim područjima i dobijaju subvencije, dokazane preko IBF-e za fizička lica, šifre delatnosti u ARBK-u za fizička lica i potvrdeARP-a o dobijanju subvencija iz prethodne godine.
- Postojeći objekat u koji se investira, u slučaju prijave, mora biti dokazan fotografijama i mora da bude u stilu seoskog kraja;
- Podnosioci zahteva koji planiraju da investiraju u objekte koji se nalaze na Listi kulturnog nasleđa, pre potpisivanja ugovora sa Agencijom za razvoj poljoprivrede, moraju da pribave saglasnost Ministarstva kulture / Odeljenja za kulturno nasleđe;
- Prilikom prijave podnosilac zahteva mora dostaviti idejni projekat koji je izradio diplomirani arhitekta (overen fakultetskom diplomom);
- Objekat planiran za proširenje/renoviranje mora se prilagoditi stilu ruralnog područja;
- Ako je podnosilac zahteva fizičko lice/poljoprivredno gazdinstvo pre potpisivanja ugovora sa ARP-om, mora biti registrovano kao pravno lice ili individualna delatnost i kao pružalac "hotelskoh usluga/konaka", a ulaganja/troškovi implementacije projekta moraju biti fakturisani na ime biznisa.
- Na kraju investicije, fizička lica, maksimalan broj soba sa investicijom i postojećih ne bi trebalo da prelazi više od 8 soba ili 16 ležaja, dok pravna lica ne bi trebalo da prelaze granicu od 15 soba ili 30 kreveta.
- Fizička lica koja konkurišu za ugostiteljske usluge, pre potpisivanja ugovora sa ARP- om, moraju biti registrovana kao pravno lice ili individualna delatnost i to kao pružalac prehrambenih usluga /restorana (maksimalni broj mesta sa investicijom i postojećih ne može biti većeg kapaciteta od 40 mesta za fizička lica, dok pravna lica ne smeju prelaziti granicu od 60 mesta.
- U slučaju ulaganja u izgradnju pešačkih i biciklističkih staza oko objekata seoskog turizma i kada te staze prolaze kroz privatna imanja, prilikom podnošenja zahteva se mora donetioverena saglasnost vlasnika poseda kroz koji ova staza prolazi.

7.3 Prerada poljoprivrednih proizvoda u porodičnoj privredi

Pravo prijave imaju fizička i pravna lica;

Prihvatljive aktivnosti za obradu u okviru ove podmere su

- Prerada stočarskih proizvoda;
- Prerada voća, povrća i gljiva;
- Prerada grožđa ;
- Obrada testa (različite vrste testa, kolači, itd.)

Registracija u AHV : Korisnici ove podmerekategorije za konačnu isplatu moraju biti upisani u centralni registar objekata registrovanih ili odobrenih u AHV (u zavisnosti od proizvodnog kapaciteta).

Korisnici za preradu grožđa pre traženja uplate moraju biti registrovani u "Registar vina Kosova".

7.4 Proizvodnja meda

- Podnosilac zahteva, bilo koja fizička ili pravna lica moraju imati najmanje 50 košnica.

7.5 Nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima

- Pravo podnošenja zahteva imaju fizička i pravna lica.
- Fizička lica/moraju biti registrovana kao biznis pre potpisivanja ugovora (nepoljoprivredna delatnost za koju su se prijavili);
- Pravna lica (u poslovnom registru u odgovarajućoj nepoljoprivrednoj delatnosti u ruralnom području)

Prihvatljive nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima

- proizvodnja i prerada proizvoda od kože;
- proizvodnja i prerada proizvoda od vune;
- proizvodnja i prerada proizvoda od drveta;
- proizvodnja i obrada metalnih proizvoda;
- proizvodnja i prerada proizvoda od papira/kartona;
- proizvodnja i prerada od plastike;
- proizvodnja i prerada proizvoda od grnčarije i keramike;
- proizvodnja i prerada tekstilnih proizvoda;
- proizvodnja humusa.

7.6 Uzgoj seoske živine

Pravo podnošenja zahteva imaju fizička i pravna lica.

- Lica/pojedinci moraju biti registrovani kao biznis pre potpisivanja ugovora za proizvodnju jaja i mesa peradi);
- Pravno lice (u registru delatnosti u uzgoju peradi) ;
- Kandidati u trenutku podnošenja zahteva moraju dokazati da imaju najmanje 5 m² zemlje po kokoši ili patki i 15 m² zemlje po čurki ili guski.
- U trenutku podnošenja zahteva moraju imati najmanje:
- 300 pilića, a na kraju ulaganja moraju imati najmanje 800 grla;
- 300 pataka, a na kraju ulaganja moraju imati najmanje 800 grla;
- 100 gusaka, a na kraju ulaganja moraju imati najmanje 500 grla;
- 100 čurki, a na kraju ulaganja moraju imati najmanje 500 grla;
- U slučaju kombinovanog držanja, jedna guska ili jedno pile jednaki su 3 kokoši ili tri patke i treba dostići ekvivalentan broj sa gore navedenim vrednostima.

7.7 Uzgoj ribe

- Pravo podnošenja zahteva imaju fizička i pravna lica;
- Svi podnosioci zahteva, pre zahteva za poslednju isplatu, moraju biti registrovani kao biznis i licencirani od strane MPŠRR za uzgoj ribe;
- Podnosilac zahteva koji se prijavi za izgradnju/renoviranje/proširenje/inkubatora za uzgoj ribe može prijaviti samo onaj koji je u prethodnoj godini prodao više od 30 tona sveže ribe.

8. Prihvatljiva zajednička ulaganja za meru

- Izgradnja, proširenje i obnova nekretnina;
- Kupnja nove mašinerije i opreme, uključujući kompjutersku opremu;
- Izgradnja, renoviranje i proširenje unutrašnjih puteva za pristup nekretnini/objektu;
- Opšti troškovi koji se odnose na troškove kao što su; arhitekata, inženjera i drugih konsultantskih naknada, studija izvodljivosti, biće prihvatljivi do maksimalno 10% troškova investicije;
- Ako se zemljište daje u zakup, overen ugovor o zakupu na najmanje 10 godina za parcelu ili objekat na kojem će se vršiti izgradnja/proširenje/renoviranje, dok za projekte koji ne predviđaju izgradnju/proširenje/obnovu na stranoj imovini, biće dovoljan notarski overeni ugovor o zakupu za 5 godina. (računajući od godine podnošenja zahteva). Ugovori o zakupu potpisani i overeni pre roka za podnošenje zahteva, moraju pokrivati vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja;
- Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije;
- U okviru ove investicije podrške, dozvoljena je prodaja električne energije u mreži sve dok se poštuje ograničenje "samopotrošnje" (tj. električna energija koja se prodaje u mreži je u proseku jednaka električnoj energiji potrošenoj tokom godine). To je opravdano činjenicom da, budući da se električna energija ne može skladištiti, ako se ne potroši, može se pustiti u mrežu; mreža električne energije se može zamisliti kao mesto za skladištenje električne energije u koje ona ulazi i odvodi tokom godine u sličnim količinama i različitom brzinom.
- Koncept "samo-potrošnje" treba proveriti u fazi u kojoj se projekat predstavlja/ocenjuje. Investicija se smatra prihvatljivom kada (teoretski) energetska kapacitet postrojenja za obnovljivu energiju („investicija“) ne prelazi 120% trogodišnje prosečne potrošnje farme.
- U slučaju novih farmi ili u slučaju farmi koje su značajno promenile veličinu svoje delatnosti u poslednje tri godine, očekivanu potrošnju mora proceniti ARP. Ista zabrinutost u vezi sa očekivanom potrošnjom energije raste zbog novih investicija koji će biti izrađen kao deo iste aplikacije od potencijalnog korisnika.

8.1 Prihvatljiva ulaganja za sakupljanje i preradu nedravnih šumskih proizvoda, uključujući lekovito i aromatično bilje (sakupljeno ili kultivisanoLAB)

- Izgradnja/proširenje/obnova objekta;
- Kupovina opreme za preradu, skladištenje, pakovanje sektorskih proizvoda;
- Kupovina opreme za pranje, čišćenje, skladištenje, razvrstavanje, označavanje;
- Kupovina opreme za sušenje, hlađenje, duboko zamrzavanje i dr.;
- Kupovina polica za sušenje;
- Kupovina i ugradnja opreme za proizvodnju obnovljive energije;
- Kupovina IT opreme i digitalizacija;
- Ulaganja u opremu za tretman otpada i vode.

8.2 Razvoj seoskog turizma i agroturizma

- Izgradnja / proširenje / renoviranje postojećeg objekta za pružanje usluga smještaja, objekti za obezbeđivanje i pripremu hrane.²²
- Kupovina opreme i nameštaja za unutrašnje uređenje objekta;
- Uređenje turističke infrastrukture (tematski ili zabavni parkovi, teniski tereni, bazeni, rekreativne staze, fitnes staze, panoramske ceste, biciklističke staze itd.);
- Kupovina i ugradnja opreme za proizvodnju obnovljive energije;
- Kupovina opreme za informatiku i digitalizaciju;
- Ulaganja za tretiranje proizvodnog otpada i vodnog otpada;
- Ulaganja u marketing.

8.3 Prerada poljoprivrednih proizvoda u porodičnoj privredi

- Izgradnja/renoviranje/proširenje objekata za proizvodnju, skladištenje i preradu proizvoda;
- Izgradnja/renoviranje/proširenje objekata sa izgledom prilagođenim stilu ruralnog područja za korištenje kao prodajna mesta za lokalne proizvode (opisati upredlogu projekta);
- Ulaganja u mašine i opremu za preradu mesa, mleka (uključujući mobilne jedinice za preradu mleka), preradu voća i povrća, za čišćenje, sortiranje, sušenje, sakupljanje, pasterizaciju, skladištenje, hlađenje, zamrzavanje, peći za pečenje testa, razne mešalice za testo, oprema za proizvodnju rakije, oprema za punjenje rakije i vina, proizvodi od vina i dr.;
- Ulaganja u nabavku opreme za merenje, pakovanje i etiketiranje;
- Kupovina i ugradnja opreme za proizvodnju obnovljive energije;
- Oprema za tretman proizvodnog otpada i vodnog otpada;
- Kupovina opreme za informatiku i digitalizaciju;
- Ulaganja u specifičnu opremu, s ciljem poboljšanja sigurnosti i kvaliteta hrane.

8.4 Proizvodnja meda

- Kupovina košnica bez pčela;
- Kupovina strojeva i opreme za proizvodnju i preradu meda;
- Specijalizovane prikolice za transport košnica, samo za prijave sa preko 100 košnica;
- Ulaganja u opremu za vađenje pčelinjih proizvoda;
- Ulaganja u opremu za uzgoj matica;
- Izgradnja/renoviranje/proširenje odaje za med/medanice, maksimalno (pet hiljada) 5.000 eura;
- Kupovina laboratorijske opreme za analizu pčelinjih proizvoda;
- Nabavka tehnoloških linija za punjenje i pakovanje meda;
- Kupovina i ugradnja opreme za proizvodnju obnovljive energije;
- Ulaganja za poboljšanje sigurnosti kvaliteta meda;
- Kupovina opreme za informatiku i digitalizaciju;
- Ulaganja u tretman proizvodnog otpada i vodnog otpada;
- Ulaganja u marketing
- Na svu opremu linije za skupljanje meda treba ugravirati identifikacioni broj farme (IBF farmera)

²²Gradnja je dozvoljena samo za agroturizam.

8.5 Nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima

- Izgradnja/proširenje/obnova objekta;
- Kupovina alata i opreme za obavljanje nepoljoprivredne delatnosti;
- Kupovina i ugradnja opreme za proizvodnju obnovljive energije;
- Nabavka i montaža opreme za tretman proizvodnog i vodnog otpada.

8.6 Uzgoj seoske živine

- Izgradnja štale za držanje peradi; (Maksimalna dozvoljena gustina: 6 kokoši/pataka na 1 m² ili 2 čurke/guske na 1 m², dok je maksimalno dozvoljen broj peradi u 1 gnezdu treba biti 7 peradi.
- Ulaganja u postavljanje ograde za prostor u kojem se drži živina;
- Nabavka potrebne opreme za uzgoj peradi za proizvodnju jaja i mesa kokošaka, čurki, gusaka i pataka;
- Mali inkubatori u skladu sa proizvodnim kapacitetom;
- Kupovina i ugradnja opreme za proizvodnju obnovljive energije;
- Ulaganja u opremu za tretman proizvodnog i vodnog otpada.

8.7 Uzgoj ribe

- Izgradnja/proširenje/obnova bazena za uzgoj ribe;
- Izgradnja/proširenje/obnova inkubatora za uzgoj ribe;
- Ulaganja u postizanje nacionalnih standarda sigurnosti hrane;
- Nabavka neophodne opreme za uzgoj i tretman slatkovodne ribe;
- Kupovina i ugradnja opreme za proizvodnju obnovljive energije;
- Ulaganja u opremu za tretman proizvodnog otpada i vode.

9. Kriterijumi odabira prema podmerama

a) Kriterijum odabira "Sakupljanje i prerada nedravnih šumskih proizvoda uključujući lekovito i aromatično bilje (sakupljeno ili uzgajano LAB)

	Kategorije		MARKS
1	Iskustvo kandidata	Podnosilac zahteva (preduzeće) ima manje od 3 godine iskustva (u prikupljanju, obradi PNŠP i LAB);	45
		Podnosilac zahteva (preduzeće) ima iskustvo od 3 godine ili više (u prikupljanju, obradi PNŠP i LAB);	40
2	Mesto ulaganja	Ulaganje u planinska područja	10
3	Izvoz	Izvoz PNŠP i LAB (prethodne godine preko 500.000 evra)	5
4	Sigurnost hrane	Ulaganja u postizanje nacionalnih standarda sigurnosti hrane	15
5	Otvaranje radnih mesta	Investicija uključuje otvaranje novih radnih mesta na osnovu predloga projekta/biznis plana	10
6	Zaštite životne sredine ²³	Ulaganja u obnovljive izvore energije	5

²³Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije/zaštitu životne sredine i klimatske promene, ako je korisnik predvidio ulaganja u korišćenje obnovljive energije i za tu namenu ostvari bodove, dužan je ovu investiciju iskoristiti i održavati aktivnom u svrhe koje su predviđene

7	Novi aplikant ²⁴	Kandidat ima 40 godina ili mlađi	5
8	Organska proizvodnja	Certifikovan za organsku proizvodnju	5
9	Ukupno		100

b) Kriterijumi za odabir podmere „Razvoj ruralnog turizma/agroturizma“

	Kategorije		Bodova
1	Iskustvo kandidata a) Iskustvo podnosioca zahteva u seoskom turizmu (za fizička lica, dokazati IBF -om)	Podnosilac zahteva (ima iskustvo od 3 godine ili više u pružanju turističkih usluga)	45
	b) Za preduzeća, dokazati sa relevantnom poslovnom aktivnošću	Podnosilac zahteva (ima iskustvo od najmanje 3 godine u pružanju turističkih usluga)	40
2.	Mesto ulaganja	Ulaganje u planinska područja	15
3.	Novi aplikant ²⁵	Kandidat ima 40 godina ili mlađi	10
4.	Pol farmera	a) Žensko/fizičko lice najmanje 3 godine vlasnik imanja na kome se obavlja delatnost seoskog turizma) da se dokaže IBF -om; b) Žensko/pravno lice najmanje 3 godine vlasnica seoskog turizma	5
5.	Zaštite životne sredine ²⁶	Ulaganja u obnovljive izvore energije	10
6.	Zapošljavanje	Ulaganje u otvaranje novih radnih mesta na osnovu predloga projekta/biznis plana	5
7.	Kulturna baština	Ulaganja u objekte kulturne baštine	5
8.	Podrška od strane LAG-a	Investicije koje su u skladu sa SLR-ov dotičnog LAG-a	5
	Ukupno		100

poslovnim planom. Ako se prilikom svake kontrole, od strane službenika ARP-a (pre potpisivanja ugovora, ad-hoc ili ex-post) utvrdi da se ulaganja u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno poslovnim planom, onda će biti kažnjeni prema važećem zakonodavstvu

²⁴Prihvatljivi su kandidati koji do dana podnošenja zahteva nisu navršili 40 godina

²⁵Prihvatljivi su kandidati koji do dana podnošenja zahteva nisu navršili 40 godina

²⁶Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije/zaštitu životne sredine i klimatske promene, ako je korisnik predvidio ulaganja u korištenje obnovljive energije i za tu namenu ostvari bodove, dužan je ovu investiciju iskoristiti i održavati aktivnom u svrhe koje su predviđene poslovnim planom. Ako se prilikom svake kontrole, od strane službenika ARP (prije potpisivanja ugovora, ad-hoc ili ex-post) utvrdi da se ulaganja u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno poslovnim planom, onda će se kazniti prema zakonu na snazi.

c) Kriterijumi za odabir podmere "Prerada poljoprivrednih proizvoda u porodičnoj privredi"

Kategorije			Bodova
1	Veličina farme	> 1ha poljoprivrednog zemljišta (zemljište na ime podnosioca zahteva);	45
		≤ 1ha ne manje od 0,50 ha poljoprivrednog zemljišta (zemljište na ime podnosioca);	40
		3 ili više mlečnih krava ili 15 ovaca ili 15 koza (u domaćinstvu na ime podnosioca zahteva)	45
		Sa manje od 3 mlečne krave ili 15 ovaca ili 15 koza (u domaćinstvu u ime podnosioca zahteva)	40
2	Sigurnost hrane	Ulaganja u postizanje nacionalnih standarda sigurnosti hrane	15
3	Zaštite životne sredine ²⁷	Ulaganja u obnovljive izvore energije	10
4	Otvaranje radnih mesta	Ulaganje u otvaranje novih radnih mesta na osnovu biznis plana/predloga projekta	10
5	Mesto ulaganja	Ulaganje u planinska područja	10
6	Pol farmera	Podnosilac zahteva žene	5
7	Novi podnosilac zahteva ²⁸	Kandidat ima 40 godina ili mlađi	5
Ukupno			100

č) Kriterijumi za izbor podmere "Proizvodnja meda".

Kategorije			Bodovi	
1	Veličina farme u trenutku podnošenja zahteva	Broj košnica	50 - 100	50
			101 - 150	45
			>150	40
2	Podnosilac zahteva je registrovan kao preduzeće (šifra pčelarstva)		10	
3	Mesto ulaganja	Investicija je u planinskom području;	10	
4	Zaštite životne sredine ²⁹	Ulaganja u obnovljive izvore energije;	10	

²⁷Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije/zaštitu životne sredine i klimatske promene, ako je korisnik predvidio ulaganja u korištenje obnovljive energije i za tu namenu ostvari bodove, dužan je ovu investiciju iskoristiti i održavati aktivnom u svrhe koje su predviđene poslovnim planom. Ako se prilikom svake kontrole, od strane službenika ARP (pre potpisivanja ugovora, ad-hoc ili ex-post) utvrdi da se ulaganja u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno poslovnim planom, onda će se kazniti prema zakonu na snazi.

²⁸Prihvatljivi su kandidati koji do dana podnošenja zahteva nisu navršili 40 godina.

²⁹Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije/zaštitu životne sredine i klimatske promene, ako je korisnik predvidio ulaganja u korištenje obnovljive energije i za tu namenu ostvari bodove, dužan je ovu investiciju iskoristiti i održavati aktivnom u svrhe koje su predviđene poslovnim planom. Ukoliko prilikom svake kontrole, od strane službenika ARP (pre potpisivanja ugovora, ad-hoc ili ex-post) utvrdi da se ulaganja u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno poslovnim planom, onda će biti kažnjeni prema važećem zakonu .

5	Otvaranje radnih mesta	Investicija uključuje otvaranje novih radnih mesta na osnovu predloga projekta/biznis plana;	10
6	Pol farmera ³⁰	a) Žensko/fizičko lice najmanje 2 godine vlasnica gazdinstva na kojem se obavlja delatnost „Proizvodnja meda“ mora biti sertifikovano kod IBF-e; b) Žensko/pravno lice najmanje 2 godine vlasnica biznisa "Proizvodnja meda";	5
7	Novi podnosioc zahteva ³¹	Podnosilac zahteva ima 40 godina ili mlađi;	5
Ukupno			100

dh) Kriterijumi za izbodpodmere „Nepoljoprivredne delatnosti u ruralnim područjima“

Kategorije		Bodovi	
1	Starost podnosioca zahteva	Podnosilac zahteva ima 40 godina ili mlađi ³² ;	45
		Podnosilac zahteva ima više od 40 godina	35
2	Iskustvo kandidata	Podnosilac zahteva - ima najmanje 2 godine iskustva u delatnosti za koju se prijavljuje (da bude registrovan kao privredno društvo za određenu delatnost);	15
3	Mesto ulaganja	Investicija je u planinskom području;	15
4	Zapošljavanje	Investicija uključuje otvaranje novih radnih mesta na osnovu predloga projekta/biznis plana;	10
5	Zaštite životne sredine ³³	Ulaganja u obnovljive izvore energije;	10
6	Pol farmera	Podnosilac zahteva žena	5
Ukupno			100

e) Kriterijumi za izbodpodmere "Uzgoj seoske živine"

Kategorije		Bodovi	
1.	Iskustvo podnosioca zahtevapre	≥ 500 pilića ili pataka (ili ukupno više od 500 grla)	50
		≥ 200 gusaka ili pataka (ili ukupno više od 200 grla)	
		< 500 pilića ili pataka (ili ukupno manje od 500 grla)	45

³⁰Pol poljoprivrednika, podnosilac zahteva će dobiti bodove po ovom kriterijumu ako je gazdinstvo (košnica) ili poslovna delatnost (proizvodnja meda) u njenom vlasništvu u poslednje 2 (dve) godine. Stvaranje veštačkih uslova za dobijanje bodova predstavlja prevaru i biće kažnjeno u skladu sa važećim zakonima.

³¹Prihvatljivi su kandidati koji do dana podnošenja prijave nisu navršili 40 godina

³²Prihvatljivi su kandidati koji do dana podnošenja zahteva nisu navršili 40 godina

³³Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije/zaštitu životne sredine i klimatske promene, ako je korisnik predvidio ulaganja u korišćenje obnovljive energije i za tu namenu ostvari bodove, dužan je ovu investiciju iskoristiti i održavati aktivnom u svrhe koje su predviđene poslovnim planom. Ukoliko prilikom svake kontrole, od strane službenika ARP (pre potpisivanja ugovora, ad-hoc ili ex-post) utvrdi da se ulaganja u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno poslovnim planom, onda će biti kažnjeni prema važećim zakonima.

	prijave	< 200 gusaka ili ćurki (ili ukupno manje od 200 grla)	
2.	Pol farmera	Podnosioc zahteva Farmer	10
3.	Novi podnosioc zahteva ³⁴	Kandidat ima 40 godina ili mlađi	20
4.	Mesto ulaganja	Investicija je u planinskom području;	20
	Ukupno		100

e) Kriterijumi izbor podmere "Ribarstvo"

	Kategorije		MARKS
1.	Proizvodni kapacitet Za početnike kapacitet nakon ulaganja (u poslovnom planu)	≥ 3 t/god - < 10 t/god	45
		≥ 10 t/god - < 30 t/god	40
		≥ 30 t/god	35
2.	Iskustvo podnosioca zahteva u akvakulturi	Podnosilac zahteva je licenciran od strane MPŠRR;	20
		Podnosilac zahteva je primio direktna plaćanja za akvakulturu u prethodnoj godini, ali nije licenciran;	15
		Podnosilac zahteva je početnik;	10
3.	Novi aplikant ³⁵	Podnosilac zahteva ima 40 godina ili mlađi;	5
4.	Mesto ulaganja	Investicija je u planinskom području;	10
5.	Zapošljavanje	Investicije, otvaranje novih radnih mesta na osnovu predloga projekta/biznis plana;	10
6.	Zaštite životne sredine ³⁶	Ulaganja u obnovljive izvore energije.	10
	Ukupno		100

10. Stepen podrške javnosti

- Javna podrška ovoj meri iznosi 60% prihvatljivih troškova ulaganja.
 - Javna podrška se povećava + 5% za investicije u planinskim područjima i +5 % za ulaganja u fizička sredstva poljoprivrednih gazdinstava mladih poljoprivrednika;
 - Minimalna vrednost prihvatljivih troškova po projektu u okviru ove mere je - 10.000 €,
 - Maksimalna vrednost prihvatljivih troškova za projekat u okviru ove mere je do 100.000 €.
- Maksimalno prihvaćena vrednost prema podmerama:
- 7.1 Sakupljanje, prerada i promocija nedravnih šumskih proizvoda 100,000€;
 - 7.2 Razvoj i promocija seoskog turizma je - 100.000;
 - 7.3 Prerada poljoprivrednih proizvoda u porodičnoj privredi - 50.000 eura;

³⁴Prihvatljivi su kandidati koji do dana podnošenja prijave nisu navršili 40 godina

³⁵Prihvatljivi su kandidati koji do dana podnošenja zahteva nisu navršili 40 godina

³⁶Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije/zaštitu životne sredine i klimatske promene, ako je korisnik predvideo ulaganja u korišćenje obnovljive energije i za tu namenu ostvari bodove, dužan je ovu investiciju iskoristiti i održavati aktivnom u svrhe koje su predviđene poslovnim planom. Ukoliko se prilikom svake kontrole, od strane službenika ARP (pre potpisivanja ugovora, ad-hoc ili ex-post) utvrdi da se ulaganja u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno poslovnim planom, onda će biti kažnjeni prema važećim zakonima.

- 7.4 Proizvodnja meda - 30.000 eura;
 7.5 Nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima – 50.000 eura;
 a) Prerada vune - vrednost projekta - 30.000 eura;
 b) Proizvodnja humusa - vrednost projekta 30.000 eura;
 7.6 Uzgoj seoske živine - 30.000 eura;
 7.7 Uzgoj ribe - 100.000 eura.

- Maksimalna javna podrška za programski period (2023-27) za Meru 7 ne može prekoračiti iznos od 180.000 € po korisniku.
- Podnosilac zahteva može aplicirati sa više projekata tokom perioda implementacije ovog programa u različitim godinama, pod uslovom da su prethodni projekti uspešno završeni i da javna podrška ne prelazi gore navedeni iznos.
- Podnosilac zahteva može aplicirati sa više projekata tokom perioda implementacije ovog programa u različitim godinama, pod uslovom da su prethodni projekti uspešno završeni i da javna podrška ne prelazi gore navedeni iznos.

Prihvatljivi troškovi su ograničeni na one koji su uključeni u Listu prihvatljivih investicija za Meru 7,

Plaćanje za Meru 7 može se izvršiti u dve rate, prvi deo javne podrške u iznosu od 50% vrši se u vidu akontacije nakon potpisivanja ugovora sa korisnikom, uz obezbeđenje bankarske garancije, dok se preostali deo od 50% uplaćuje nakon provere završetka opšteinvesticije; Bankarska garancija mora biti obezbeđena samo za akontaciju od 50% javne podrške; Bankarska garancija mora biti obezbeđena za period do realizacije poslednje uplate od strane ARP, odnosno do poslednje odluke Žalbene komisije. Svaki zahtev za dodatnim rokom mora biti pokriven bankarskom garancijom.

11. Budžet

MERA 7		Budžet	%
1.	Sakupljanje i prerada nedrvnih šumskih proizvoda uključujući lekovito i aromatično bilje	400.000,00	10.00
2.	Razvoj seoskog turizma i agroturizma	1.000.000,00	25.00
3.	Prerada poljoprivrednih proizvoda u porodičnoj privredi	500.000,00	12.50
4.	Proizvodnja meda	500.000,00	12.50
5.	Nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima	500.000,00	12.50
6.	Proizvodnja vune	200.000,00	5.00
7.	Proizvodnja humusa	200.000,00	5.00
8.	Uzgoj seoske živine	300.000,00	7.50
9.	Uzgoj ribe	400.000,00	10.00
Ukupan budžet		4.000.000,00	100,00

12. Indikatori

INDIKATORI	CILJEVI
Ukupan broj podržanih farmi	130
Ukupan broj objekata za seoski turizam	28

Ukupan broj preduzeća za PNŠP iLAB	11
Ukupan broj farmi za preradu proizvoda u porodičnoj privredi	27
Ukupan broj farmi za proizvodnju meda	14
Ukupan broj farmi za nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima	25
Ukupan broj seoskih živinarskih farmi	8
Ukupan broj gazdinstava za uzgoj ribe	11
Broj korisnika PRR-a u investicijama u proizvodnju obnovljive energije	100
Broj korisnika PRR-a u investicijama u tretmanu ili upravljanju otpadom	50
Nova radna mesta sa punim radnim vremenom	130
Ukupna vrednost javnih investicija	4.000.000,00
Ukupna vrednost investicije	6,666,666.67

12. Administrativne procedure

Ovu meru će sprovoditi Agencija za razvoj poljoprivrede (ARP). Detaljne administrativne procedure će biti predstavljene u Administrativnom uputstvu koje usvaja ministar poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja.

Smernice za podnosiocima zahteva bit će objavljene na web stranici ARP-a, zajedno sa svim potrebnim aneksima za farmere da pripreme aplikaciju.

Evaluacija uključuje verifikaciju dostavljene dokumentacije (da bude potpuna), provere prihvatljivosti (uključujući predlog projekta/biznis plan) i vrednovanje projekata bodovima. Izveštaji o evaluaciji će biti objavljeni. Svi aplikanti će imati priliku da ulože žalbu. Procedura evaluacije će biti deo Administrativnog uputstva, odobrenog od strane MPŠRR.

14. Rok za implementaciju

Rok za realizaciju projekata ove mere je 90 dana od dana potpisivanja ugovora sa ARP u, osim za podmeru Akvakultura/uzgajanje ribe - u kojoj je rok za realizaciju projekta 10 meseci (300 dana) sa mogućnošću produženja u skladu sa važećim zakonodavstvom. Nakon isteka roka od 90 dana, odnosno 300 dana, korisnik ima dodatnih 15 dana da pripremi dokumentaciju i podnese zahtev za isplatu. ARP može produžiti period implementacije za najviše 30 dana, ako za to postoje valjani razlozi, kao što su neprikladni klimatski uslovi, dovoz određene mehanizacije iz druge zemlje.

13. Geografski opseg mere

Ova mera se primenjuje u svim ruralnim oblastima Republike Kosovo

MERA 5: SPROVOĐENJE STRATEGIJA LOKALNOG RAZVOJA – PRISTUP LEADER

1. Pravna osnova

- Zakon br. 08/l-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni list Republike Kosovo/ br. 8/ 29. mart 2023.);
- Strategija za poljoprivredu i ruralni razvoj 2022-2028, odluka Vlade Republike Kosovo br. 12/50, od: 23.12.2021;
- Zakon br. 08/l-193 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2023. godinu.
- Nacionalni program za poljoprivredu i ruralni razvoj 2023-2027, odluka Vlade Republike Kosovo, br. 15/151 12.07. 2023;

2. Obrazloženje

LEADER je deo politike ruralnog razvoja EU, koji pomaže u izgradnji kapaciteta i iskustva u sprovođenju politika ruralnog razvoja EU, takođe pomaže zemljama kandidatima u pripremama za članstvo u EU.

LEADER pristup ima za cilj razvoj zajednice, doprinoseći ekonomskom, društvenom, kulturnom i ekološkom poboljšanju lokalnih područja, angažujući veliki broj privatnih i javnih multi-sektorskih partnera, uvek uzimajući u obzir resurse zajednice na lokalnom nivou.

Osnovni cilj LAG-ova je da doprinesu ekonomskom razvoju ruralnih područja, nudeći podršku ruralnoj zajednici za pripremu i sprovođenje razvojnih strategija u bliskoj saradnji sa lokalnom zajednicom.

U periodu 2007-2009, na inicijativu MPŠRR, osnovano je 30 Lokalnih akcionih grupa (LAG) – koje su pokrivala čitavo ruralno područje zemlje na Kosovu. LAG-ovi na Kosovu su organizovani na osnovu opština, na taj način svaka opština ima LAG. LAG su registrovane kao nevladine organizacije (NVO) u skladu sa kosovskim zakonodavstvom. Tokom godina (2010-2013), LAG-ovi su implementirali/ sproveli različite projekte za dobrobit svojih zajednica uz finansijsku podršku MPŠRR, opština i drugih donatorskih organizaci-

ja. Da bi se olakšala promocija, komunikacija i distribucija informacija između LAG-ova i drugih ruralnih aktera, osnovana je Mreža za ruralni razvoj (MRR). MRR funkcioniše kao platforma za diskusiju.

Tokom drugog dela 2014. godine realizovana je aktivnost „Tehnička pomoć za moguće LAG“ u vidu poziva za prezentacije Lokalnih razvojnih strategija (LRS). Predstavljeno je 12 LAG- ova i MRR koji su pripremili strategije ruralnog razvoja.

Komisija za izbor je izvršila temeljnu procenu 12 dostavljenih SLR . Procena je obavljena na osnovu kriterijuma podobnosti i selekcije, koji su unapred identifikovani.

Strategije ruralnog razvoja su odobrene za 12 LAG-ova i MRR LAG-ova, i ovih 12 su odobrene LAG-ove.

Tokom perioda 2015-2020, odobrene LAG su podržane od strane MPŠRR sa finansijskim sredstvima za obavljanje njihovih aktivnosti. Ali često sa problemima zbog nerazumevanja LEADER pristupa.

3. Opšti cilj

Mera 5 Implementacija strategija lokalnog razvoja – LEADER pristup ima za glavni cilj podršku podizanju kapaciteta odabranih LAG-ova, članova LAG-a i stanovnika sela, sa ciljem povećanja njihovih veština u oblasti demokratije i lokalnog razvoja.

3.1 Specifični ciljevi

Specifični ciljevi su:

- Unapređenje društvenog kapitala i lokalne uprave stvaranjem privatno-javnog partnerstva (LAG - Lokalne akcione grupe), koje kreiraju i implementiraju lokalne razvojne strategije;
- Animiranje teritorije i podizanje kapaciteta lokalnog stanovništva i Lokalnih akcionih grupa;
- Doprinos ruralnoj ekonomiji, ruralnom turizmu, jačanju kulturnog i društvenog života zajednice, poboljšanju javnih površina u ruralnim područjima, poboljšanju ekoloških standarda u oblastima LAG-ova kao glavne teme za lokalne razvojne strategije;
- Umrežavanje sa drugim LAG-ovima, razmena najboljih praksi, razmena IPARD programa i učenje novih pristupa ruralnom razvoju na nacionalnom nivou sa zemljama kandidatima i državama članicama;
- Funkcionalizacija odabranih LAG-ova prema LEADER pristupu;
- Izgradnja kapaciteta odabranih GLV i RRŽR .

4. Povezivanje sa drugim merama u programu RDP

Ova mera se odnosi na meru 9 „Tehnička pomoć“. Tehnička pomoć podržava potencijalne LAG-ove da budu spremni da se prijave za meru „LEADER pristup“.

Takođe, umrežavanje LAG-ova je podržano merom tehničke pomoći IPARD-a.

5. Korisnici

Lokalne akcione grupe izabrane i ugovorene od strane Agencije za razvoj poljoprivrede.

6. Implementacija LEADER pristupa

LEADER pristup na nivou programa treba da sadrži najmanje sledeće elemente:

- Izrada i sprovođenje strategije zasnovane na interakciji između aktera i projekata različitih sektora lokalne privrede;
- Strategija lokalnog razvoja zasnovana na dobro definisanoj oblasti;
- Javno-privatno partnerstvo u lokalnim akcionim grupama;
- Pristup odozdo prema gore donošenju odluka za lokalne akcione grupe u vezi sa implementacijom lokalnih razvojnih strategija;
- Umrežavanje lokalnih partnerstava;
- Implementacija inovativnih pristupa .

Lokalne akcione grupe (LAG) sprovode Lokalne razvojne strategije (LRS) koje mogu uključivati jednu ili više od sledećih šest prioriternih tema:

- Ruralna ekonomija: razvoj kratkih lanaca snabdevanja i proizvoda sa dodatom vrednošću, uključujući kvalitetne proizvode, zanate i druge aktivnosti za diversifikaciju ruralne privrede;
- Ruralni turizam: razvoj proizvoda ruralnog turizma zasnovanih na korišćenju lokalnih, prirodnih i kulturnih resursa;
- Zajednica: podsticanje kulturnog i društvenog života zajednice i podrška lokalnim kolektivnim organizacijama, udruženjima i nevladinim organizacijama;
- Javni prostori: poboljšanje javnog prostora u selima;
- Životna sredina: poboljšanje ekoloških standarda u oblasti LAG-ova i promocija upotrebe obnovljive energije od strane lokalne zajednice;
- Umrežavanje: umrežavanje LAG-ova, razmena najboljih praksi, širenje IPARD programa i učenje o novim pristupima ruralnom razvoju.
- Implementacija Lokalne razvojne strategije obuhvata: aktivnosti animacije i izgradnje kapaciteta, male projekte i tekuće troškove za LAG. Aktivnosti treba da se odnose na prioriternu temu odabrane iznad.

Lokalne akcione grupe moraju ispuniti sledeće uslove

- Mora da predloži integrisanu strategiju lokalnog razvoja zasnovanu na karakteristikama LEADER-a kao što je definisano u tački 6 od (a) do (f);
- Trebalo bi da se sastoje od grupe koja predstavlja partnere iz različitih društveno-ekonomskih sektora sa sedištem na lokalnom nivou na dotičnoj teritoriji. Rodna ravnopravnost mora biti osigurana učešćem žena na nivou odlučivanja. U program će biti stavljen minimalni broj žena i mladih;
- Mora pokazati sposobnost da definiše i implementira Lokalnu razvojnu strategiju (LRS) za to područje;
- Lokalna akciona grupa mora imati pravni oblik (npr. udruženje);
- Sposobnost upravljanja javnim sredstvima: Upravno telo treba da obezbedi da LAG- ovi biraju administrativnog, finansijskog menadžera koji će biti u stanju da upravlja javnim sredstvima i obezbedi zadovoljavajuće funkcionisanje partnerstva.

Zahtevi za LAG oblasti koje treba da budu pokrivene/uključene njihovim LRS-ima

- Oblast LAG-a mora biti koherentna i obezbediti dovoljnu kritičnu masu u smislu ljudskih, finansijskih i ekonomskih resursa za podršku strategiji održivog razvoja;
- Stanovništvo svake oblasti po pravilu mora biti najmanje 10.000 stanovnika i ne više od 150.000 stanovnika, uključujući naselja sa stanovništvom manjim od 25.000 stanovnika;
- Ista lokacija ne sme da pripada više od jednog LAG-a, što znači jedno partnerstvo, jedna strategija i jedna teritorija;

Minimalni sadržaj Strategije lokalnog razvoja (LRS)

- Definicija područja/teritorije LAG-a mora biti koherentna/kompaktna i obezbediti dovoljnu meru/količinu ljudskih, finansijskih i ekonomskih resursa za podršku implementaciji lokalne razvojne strategije.
- Analiza razvojnih potreba i potencijala područja, uključujući analizu snaga, slabosti, prilika i pretnji (SWOT) – LAG-ovi treba da uzmu u obzir ne samo statistiku, već i stavove lokalnih aktera/zainteresovanih strana.
- Opis strategije i njenih ciljeva LAG-ovi definišu viziju i ciljeve u skladu sa prioritetnim temama PRR 2022-2028.
- Opis procesa uključivanja zajednice u pripremu strategije, strukture partnerstva i internih pravila donošenja odluka.
- Akcioni plan/aktivnosti LRS. Sve predložene akcije/aktivnosti moraju se odnositi na prioritetno odabrane teme. Plan akcije/aktivnosti će kasnije biti pretočen u detaljne godišnje planove.
- Finansijski plan sa orijentisanim/indikativnim budžetom za vreme trajanja LRS-a podeljen na: operativne ili operativne troškove LAG-a, animaciju /izgradnju kapaciteta i za male projekte.

7. Pihvatljive aktivnosti

Izrada Lokalnih strategija razvoja JLS

7.1 Spisak prihvatljivih troškova

- Radionice i informativni događaji za podsticanje aktivnog učešća ruralnog stanovništva u procesu lokalnog razvoja
- Stručne usluge;
- Prevođenje dokumenata i tumačenje;
- Iznajmljivanje objekata i opreme;
- Iznajmljivanje sale za događaje;
- Snabdevanje hranom za učesnike;
- Takse, troškovi registracije;
- Kupovina materijala;
- Putni troškovi;
- Priprema/obrada i distribucija informativnih materijala neophodnih za pripremu i publicitet lokalnih razvojnih strategija;
- Publicitet, publikacije, brošure, leci;

8. Procedura za izbor Lokalnih akcionih grupa

Poziv(i) za odabir LAG-ova treba da bude otvoren za sva ruralna područja i da obezbedi konkurenciju između lokalnih akcionih grupa za predstavljanje Lokalnih razvojnih strategija.

Procedura izbora se sastoji od dve faze:

- Kontrola prihvatljivosti LAG-ova od strane Agencije za razvoj poljoprivrede ; (Osnovani LAG-ovi apliciraju za sredstva za pripremu svog LRS, sa potrebnim dokumentima)

- Procena LRS prihvatljivih GLV prema kriterijumima odabira od strane Komisije za ocenjivanje. Komisiju za ocenjivanje čine predstavnici Upravljačkog organa i drugih relevantnih ruralnih aktera i nevladinih organizacija koje se bave ruralnim razvojem. Članove Komisije za ocenjivanje imenuje ministar ili viši službenik na predlog Upravljačkog tela .

8.1 Kriterijumi podobnosti za pripremu LRS

Teritorija:

- Teritorije iz ruralnih područja sa dovoljnom koherentnošću/kompaktnošću i sa određenom veličinom stanovništva od 10.000 - 150.000 stanovnika, uključujući naselja sa populacijom manjim od 25.000 stanovnika. Odstupanje od ovog pravila je moguće uz odgovarajuće obrazloženje i koje će morati da bude objašnjeno u programu.
- Opština/naselje pripada samo jednom LAG-u. Preklapanje nije dozvoljeno – štoznači „jedno partnerstvo, jedna strategija, jedna teritorija“.

Pravni oblik:

- LAG-ovi moraju biti zvanično registrovani kao pravno lice (tj. udruženje, fondacija, NVO) na osnovu relevantnih pravnih akata; U skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, ona (LAG) može biti registrovana kao organizacija čiji statut garantuje zadovoljavajuće funkcionisanje partnerstva i sposobnost upravljanja/administriranja javnim sredstvima.

Partnerstvo:

- Na nivou odlučivanja, ekonomski i socijalni partneri, kao i drugi predstavnici civilnog društva, kao što su poljoprivrednici, seoske žene , mladii njihova udruženja, moraju činiti više od 50% partnerstva. Pored toga, najmanje 20 odsto biće predstavnici lokalnih vlasti. Međutim, javne vlasti, kako je utvrđeno u skladu sa nacionalnim pravilima, predstavljaju manje od 50% glasačkih prava ;
- 10% učešća žena i/ili mladih kako bi se osigurala starosna raznolikost i rodna ravnopravnost
- Članovi organa za donošenje odluka LAG-a moraju biti stanovnici ili delovati na području obuhvaćenom Strategijom lokalnog razvoja:
- LAG mora predložiti integrisanu strategiju lokalnog razvoja koja uključuje najmanje minimalne elemente i prioritetne teme kako je navedeno u Programu ruralnog razvoja

9. Kriterijumi izbora LRS-a

Mogu se koristiti sledeći kriterijumi za izbor :

- Kvalitet partnerstva je pravilo predstavljanja za upravljanje i donošenje odluka, izbegavajući sukoba interesa, uključujući učešće mladih ljudi i žena;
- Koherentnost teritorije LAG-ova i dovoljan iznos u pogledu ljudskih, finansijskih i ekonomskih resursa;
- Kvalitet interventne logike Strategije (uključujući SWOT analizu, itd.);
- Usklađenost predloženih akcija sa SWOT analizom i prioritetnim temama PBŽR ;
- Uključivanje zainteresovanih strana u izradu Strategije lokalnog razvoja;
- Sposobnost LAG-a da upravlja implementacijom LRS-a ;

- Projekte podržane iz drugih izvora (ne iz programa BŽR) treba smatrati dodatnom vrednošću, međutim treba izbegavati dvostruko finansiranje.

10. Intenzitet pomoći i nivo doprinosa

Intenzitet podrške, izražen kao deo javne podrške u prihvatljivim troškovima, je 100% za pripremu LRS LAG-ova.

LAG-ovi moraju podneti zahtev za avans od 80% i zahtev za plaćanje od 20% nakon podnošenja LRS-e.

11. Budžet

Mera 5	Implementacija lokalnih razvojnih strategija – Lider pristup	Budžet	%
	Broj LAG-ova koji se prijavljuju *	12	
	Budžet za LAG	10.000,00	3.33
	Ukupan budžet	300.000,00	

Broj LAG-ova koji se prijavljuju *

Broj LAG-ova koji se prijavljuju za pripremu LRS predviđeno 12, ako se prijave više onda se budžet deli na broj LAG-ova koji su se prijavili.

12. Indikatori

Indikatori	Ciljevi
Broj LAG-ova koji rade u ruralnim područjima	12
Broj stanovništva obuhvaćenog aktivnostima LAG-ova;	350.000
Broj odobrenih strategija lokalnog razvoja	12

13. Upravni postupak

Agencija za razvoj poljoprivrede objavljuje pozive i vrši izbor Lokalnih akcionih grupa na osnovu administrativne kontrole podobnosti .

Ugovor je potpisan između Agencije za razvoj poljoprivrede i potencijalnih LAG-ova; Dok ocenu LRS-a radi Komisija za ocenjivanje koju je osnovalo Upravno telo .

14. Rok za realizaciju

Rok za realizaciju projekata ove veličine je 6 meseci od trenutka potpisivanja ugovora sa AŽB. Korisnici/LAG-vi imaju dodatnih 15 dana da pripreme dokumentaciju i podnesu zahtev za isplatu. AŽB može produžiti period implementacije za najviše 30 dana, ako za to postoje valjani razlozi.

15. Geografski opseg mer LEADER pristup treba da se primeni u ruralnim oblastima kako je definisano u progra



Republika e Kosovës

Republika Kosova - Republic of Kosovo

Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural

Ministarstvo Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja

Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development